

**TÜRKİYE’DE ÇAĞDAŞ EĞİTİM KURUMLARI
MÜFREDATINDA GÖRSEL TEMELLİ DERSLER
(1773-1882)**

Kübra ERBAY

**Yüksek Lisans Tezi
Resim İş Eğitimi Bilim Dalı
Doç. Dr. Yakup GÖKDAŞ
2017
(Her Hakkı Saklıdır)**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
RESİM İŞ EĞİTİMİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE ÇAĞDAŞ EĞİTİM KURUMLARI MÜFREDATINDA
GÖRSEL TEMELLİ DERSLER (1773-1882)

(Visual Based Lessons in Turkey's Contemporary Educational Institutions
Curriculum)

YÜKSEK LİSANS TEZ

Kübra ERBAY

Danışman: Doç. Dr. Yakup GÖKDAŞ

ERZURUM

Mayıs-2017

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç.Dr Yakup GÖKDAŞ danışmanlığında, Kübra ERBAY tarafından hazırlanan “TÜRKİYE’DE ÇAĞDAŞ EĞİTİM KURUMLARI MÜFREDATINDA GÖRSEL TEMELLİ DERSLER (1773-1882)” başlıklı çalışma 22 / 05 / 2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından. GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi : Doç.Dr Yakup GÖKDAŞ

İmza:

Jüri Üyesi : Doç.Dr Oğuz DİLMAÇ

İmza:

Jüri Üyesi : Doç.Dr Orhan TAŞKESEN

İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

22 / 05 / 2017

Prof. Dr. Mustafa SÖZBİLİR

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “TÜRKİYE’DE ÇAĞDAŞ EĞİTİM KURUMLARI MÜFREDATINDA GÖRSEL TEMELLİ DERSLER (1773-1882)” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin 2. yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

24/02/2017

Kübra ERBAY

K. Erbay

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’DE ÇAĞDAŞ EĞİTİM KURUMLARI MÜFREDATINDA GÖRSEL TEMELLİ DERSLER (1773-1882)

Kübra ERBAY

2017, 124 Sayfa

Bu araştırmada orduyu daha iyi bir seviyeye getirmek için kurulan askeri okullar ve halkın eğitilmesi için açılan sivil okulların müfredatında görsel derslerin varlığı incelenmiştir. Yeni metotların denendiği bu okullarda eğitim nasıldı? Hangi dersler vardı? Bu dersler içerisinde görsel dersler için ne gibi düzenlemeler yapılmıştır? Bu ve bunun gibi sorulara cevap aranan bu araştırmada elde edilen bulguların Osmanlı Devleti’nin çağdaş eğitim kurumlarında görsel dersleri işleyiş yapısına ışık tutması hedeflenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu yeniçağ başlarında yönetimi, ordusu ve sosyal kurumları ile Avrupa’ya örnek bir devlettir. Fakat XVI. yy. Avrupa’daki reform hareketleri ve coğrafi keşiflerle bu durum değişmeye başlamıştır. Toprak bütünlüğünün de sarsılmaya başladığı XVII. yüzyılda artık Osmanlı her alanda köklü değişikliklerin yapılması gerektiğini kabullenmiş durumdadır.

Bu değişikliklerin ilk ve acil olanı askeri alanda yapılması gereken değişimlerdir. Zira Osmanlı devlet düzeninde herşey ordunun ihtiyaç ve düzenine göre organize ediliyordu. Orduyu düzeltmek demek kaybedilen toprakların kazanılması demekti. Osmanlı Devletinin Batı’daki değişimleri yakından takip etmek ve aynı hızı yakalamak istediği düşünülürse Batı’dan ilk alacağı kurumların askeri okullar olacağı tartışılmaz bir gerçekliktir.

Askeri alandaki yenilikler için ilk temel şart eğitimin yeniden düzenlenmesidir. Zira askeri yenilgilerin büyük çoğunluğunun eğitimdeki eksikliklerden kaynaklı olduğu yadsınamayacak derecede belirgindir.

Fakat eğitim sistemide çağın ihtiyaçlarına cevap vermekte zorlanmaya başlamıştı. Eğitim kurumları diğer sosyal kurumlar gibi toplumun ihtiyaçlarına cevap

verdikleri sürece yaşamışlardır. Bu fonksiyonları yerine getiremedikleri zamanda ya değişikliklere uğramış ya da yerlerine yeni kurumlar açılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş yıllarındaki eğitim kurumları bir müddet için toplumun ihtiyaçlarını karşılamış, fakat XVI. yüzyıldan itibaren değişen dünya şartlarına ayak uyduramamış, hatta kuruluş yıllarındaki teşkilat ve programları bozulduğu için toplumun ilerlemesine de engel olmaya başlamışlardır. Bu durum karşısında medrese sistemine dayanan bu eski eğitim teşkilatının yanında yeni modern eğitim kurumlarının açılması bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu sebeptendir ki XVIII. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da ilk ve köklü yeniliklerin yapıldığı bir yüzyıl olmuştur.

XVIII. yüzyıl başlangıcından itibaren açılan çağdaş eğitim kurumlarının başında askeri okullardan Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun, Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, Mekteb-i Harbiye'yi, sivil eğitim alanında yapılan reformların bir başlangıcı olarakta Mekteb-i Mülkiye okullarını sayabiliriz. Bu okullarda uygulanan yeni programlar, metotlar, ders araçları, öğretmen ve öğrenciler Osmanlı Devleti'nin eğitim alanında ki reformlarının bir başlangıç noktasıdır. Askeri okullardaki farklı eğitim sistemi beraberinde birçok yenilik getirmiştir. Batı tarzı resimin Türk toplumunun içine girmesinde de askeri okulların büyük etkisi vardır.

Çalışma Osmanlı Devleti'nde ilk Askeri Deniz Okulu olan Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun ile başlayıp sivil eğitim alanında reform hareketlerinin öncüsü olarak kabul edilen Mekteb-i Mülkiye Okulu ve bu iki kurum arasında açılan okullar ile sınırlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanat Eğitimi, Resim, Asker Ressamlar

ABSTRACT

MASTER THESIS

VISUAL BASED LESSONS IN TURKEY'S CONTEMPORARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS CURRICULUM

Kübra ERBAY

2017, 124 Pages

In this study, the existence of visual lessons in the curriculum of military schools and civic schools opened to educate the public has been examined to bring the army to a better level. What was the training in these schools where new methods were being tested? What lessons were there? What arrangements have been made for visual lessons in these lessons? It was aimed that the findings obtained in this research which was searched for such and such questions should shed light on the functioning of the visual lessons in contemporary education institutions of the Ottoman State.

The Ottoman Empire was an exemplary state in Europe with its management, army and social institutions at the beginning of the new era. But XVI. YY. With European reform movements and geographical discoveries, this situation has begun to change. XVII. Soil wholeness begins to shake. In the century, the Ottoman Empire has now admitted that radical changes have to be made in every area.

The first and urgent of these changes are the changes that must be made to the military field. Because everything in the Ottoman state order was organized according to the needs and the order of the army. Correcting the army means getting lost lands. If it is thought that the Ottoman State wants to follow the changes in the West closely and to catch the same pace, it is an indisputable fact that the first institutions from the West will be military schools.

The first fundamental condition for innovations in the military field is the reorganization of education. It is evident that the vast majority of military defeats can not be denied due to lack of education.

But in the education system, it began to be difficult to respond to the needs of the times. Educational institutions, like other social institutions, have lived as long as

they have responded to society's needs. When they can not fulfill these functions, they have either undergone changes or have opened new institutions in their places.

Educational institutions of the founding years of the Ottoman Empire met society's needs for a period of time, but XVI. Have not been able to keep pace with the changing world conditions since the 19th century, and even since the organizations and programs in the foundation years have deteriorated, they have begun to prevent the progress of the society. In the face of this situation, it has become a necessity to open new modern educational institutions besides this old education organization which is based on the madrasa system. This provokes XVIII. It is a century that the first and fundamental innovations were made in the field of education as well as many landscapes in the Ottoman Empire of the 19th century.

XVIII. At the beginning of the contemporary educational institutions that have been opened since the beginning of the 19th century, the military schools, Mühendishâne-i Bahri-i Hümayun, Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun, Mekteb-i Medya-i Shahane, Mekteb-i Harbiye, -i We can count mule schools. The new programs, methods, teaching aids, teachers and students applied to these schools are a starting point for reforms of the Ottoman State in the field of education. The different education system in military schools has brought many innovations together. There is also a great influence of military schools in the Western-style picture when it comes into Turkish society.

The study was limited to the Mekteb-i Mülkiye School, which was the first military school in the Ottoman Empire, and the schools that were opened between these two institutions, starting with Mühendishâne-i Bahri-i Humayun, the pioneer of reform movements in the field of civil education.

Key Words: Art Education, Picture, Military Painters

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
TABLolar DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	1
1.2. Araştırmanın Önemi ve Problem Durumu	1
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	2
1.4. Varsayımlar	2

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	3
2.1. Resim Öğretiminin Başlamasından Önce Resim Sanatı	3
2.2. Mühendishâne-i Bahrî-İ Hümâyûn	6
2.2.1. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyûn'un kuruluşu	6
2.2.2. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyûn'un geliştirilmesi.....	10
2.2.3. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyûn'un hocaları ve işlenen dersler.....	13
2.3. Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn	16
2.3.1. Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'un kuruluşu	16
2.3.2. Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'un gelişmesi	23
2.3.3. Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'un hocaları ve işlenen dersler.....	24
2.3.4. Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'un ders programı	26
2.3.5. Mühendishane matbaasının kuruluşu	35
2.3.5.1. Mühendishane matbaası	35
2.3.5.2. Matbaa nizamnamesi	36
2.3.5.3. Matbaanın Üsküdar'a taşınması	37
2.4. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane.....	38

2.4.1. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin kuruluşu.....	38
2.4.2. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin geliştirilmesi	41
2.4.3. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin hocaları ve işlenen dersler	43
2.5. Mekteb-i Harbiye	51
2.5.1. Mekteb-i Harbiye'nin kuruluşu	51
2.5.2. Mekteb-i Harbiye'nin geliştirilmesi	53
2.5.3. Mekteb-i Harbiye'nin hocaları ve işlenen dersler	54
2.6. Mekteb-i Mülkiye.....	74
2.6.1. Mekteb-i Mülkiye'nin kuruluşu.....	74
2.6.2. Mekteb-i Mülkiye'nin geliştirilmesi	83
2.6.3. Mekteb-i Mülkiye'nin hocaları ve işlenen dersler	86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	89
-----------------------	-----------

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM.....	90
4.1. Osmanlı İmparatorluğu'nda Resim Sanatı	90
4.2. Çağdaş Eğitim Kurumlarının Açılmasıyla Eğitimde Yenileşme Hareketleri	91
4.3. Askeri Okullar ve Bu Okullarda Resim Derslerinin İşlenişi.....	96

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	100
--------------------------------------	------------

KAYNAKÇA	102
-----------------------	------------

EKLER.....	107
-------------------	------------

EK 1. Hasköy'de İnşa Olunan Mühendishâne-i Berrî'nin Kanunnamesi.....	107
EK 2. Mühendishanelerin Kuruluş Amacını Anlatan Rapor.	108
EK 3. Galata'da İnşa Edilen Tıp Okulu (BOA, 2014:36).....	109
EK 4. Harbiye Mektebinin Kurulmasına Dair Rapor.	110
EK 5. Mekteb-i Mülkiye'nin Kuruluşu ve Nizamnamesi	111

ÖZGEÇMİŞ	112
-----------------------	------------

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 2.1.	1795 Yılında Hazırlanan İlk Kanunnameye Göre Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn Mektebinde Okutulan Dersler	26
Tablo 2.2.	Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn 1902-1910 (1320-1327) Yılları Öğrenci Kadrosu	32
Tablo 2.3.	Mekteb-i Harbiye-i Şahane 1883-1886 Yılları Personel Kadrosu.....	56
Tablo 2.4.	1850-51 Yılına Ait Harbiye Ders Programı.....	63
Tablo 2.5.	1864 Yılına Ait Harbiye Ders Programı	64

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun Binası	6
Şekil 2.2. Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun Binası.....	16
Şekil 2.3. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Binası	38
Şekil 2.4. Mekteb-i Harbiye Binası.....	51
Şekil 2.5. Darülfünun binasında öğretim dönemi, Mülkiye Mektebi	74

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Bu bölüm; araştırmanın amacı, sınırlılıkları, önemi ve problem durumu ile araştırma için düşünülen varsayımlardan oluşmaktadır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Osmanlı Devletinde Batılılaşma fikrinin yeni yeni cereyan ettiği dönemlerde kurulan askeri ve sivil okullarda eğitim alanında birçok yeni uygulamanın yaşandığını tarihi kaynaklardan öğrenmekteyiz. Ancak bu okullarda ki ders müfredatlarında işlenen derslere ve özellikle görsel derslere yönelik arşivlere dayalı kapsamlı bir araştırmanın eksikliği hissedilmektedir. Bu çalışmada bir bütün olarak ele alınan askeri okullardan Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun, Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, Mekteb-i Harbiye ve sivil okullardan Mekteb-i Mülkiye'nin ders müfredatındaki işlenen dersler ve bu dersler içerisinde görsel derslerin nasıl işlendiğine dair bilgi verilerek hissedilen eksikliğin giderilmesi amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi ve Problem Durumu

Bu araştırmanın Osmanlı ordusunu teknik anlamda kalkındırmak için kurulan askeri okullarda ve halkın bilgilendirilmesi anlamında eğitim alanındaki reformların başlangıç noktası sayılan sivil okullarda işlenen derslerin ve bu dersler arasında görsel sanatlar dersinin işlenmesi ile orduya ne gibi katkılar sağladığını, bu katkılarının yanı sıra resim eğitiminin günümüze gelene kadar geçirdiği aşamaları belirlemek adına yardımcı olacağı düşünülmüştür.

Osmanlı Devleti'nde yenilikçi hareketlerin ancak eğitim ile başlayacağına karar verildikten sonra orduyu teknik anlamda ilerletmek ve sivil halkı bilinçlendirmek adına hangi eğitim kurumları açılmıştır? Bu eğitim kurumlarının bilinmesinin önemi nedir? Bu okullarda eğitim nasıldı? Hocaları ve ders müfredatları nelerdi?

Ana Problem: XVIII. yüzyılda açılan çağdaş eğitim kurumlarında öğretilen görsel dersler nelerdi? Bu derslerin işleniş şekilleri nasıldı?

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Konu ile ilgili toplanan kaynakların doğru bir biçimde aktarılması sonucunda bu çalışmada; Osmanlı döneminde çağdaşlaşma sürecinde açılan askeri ve sivil okulların dönemlerine etkileri ve bu okullarda öğretilen ders müfredatları, bu müfredatlar içerisinde görsel derslerin yeri ve önemi incelenmiştir.

1.4. Varsayımlar

Geçmişten günümüze baktığımızda Osmanlı Devleti'nin eğitim sistemi ile ilgili bilinen kaynaklar, araştırma için taranmış olup tüm kaynakların güvenilirlikleri test edilerek literatüre geçmiş kaynaklar kullanılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Resim Öğretiminin Başlamasından Önce Resim Sanatı

Batı tarzı resim Türkiye’de uygulanmaya başlamadan önce resim alanında ki çalışmalar; minyatür, tezhip, çinili süslemeler, kalem işleri ile mimari elemanlar ve diğer eşya ve malzeme üzerine süsleme ve bunları türlü teknik ve malzeme ile uygulama esasına dayanmaktadır. Tezhip, Kur’an-ı Kerim ile bazı kıymetli kitapları süslerken minyatür de yine kitaplara yapılıyordu. Hâl böyle olunca da yapılan eserler Batı tarzı resim gibi teşhir edilemiyordu. Üstelik tezhip ve minyatür yapılırken hem çok emek istiyor hemde pahalıya maloluyordu. Bu yüzden de ancak fazla parası olanlar tezhipli ve minyatürlü kitapları elde edebilmekteydi. Özellikle minyatürlü eserler, çok defa padişah veya bir paşaya sunulacak kitaplara yapıldığından, minyatürlü eserler genellikle saray ve konakların duvarları arasında kalmakta, bu yüzden de minyatür sanatı halk arasında pek yayılmamaktaydı.

Sarayın içinde de olsa kendine bir yol bulan minyatür sanatını icra edecek sanatçıları ve müzehhiplerini yetiştirecek bir okul maalesef ki o dönemde mevcut değildi. Bu eserleri yapan kişiler esas itibariyle usta-çırak yöntemi ile yetişmekteydi. Zira o dönemde minyatürcü ve müzehhibin usta-çırak ilişkisi sonucu yetişmesi gibi, Osmanlı toplumda kumaş dokuyucusundan simkeşe, demirci ustasından top dökümcüsüne, sedef kakmacısından mimara varıncaya kadar teknik ve sanatla ilgili kimseler, birbirlerinden biraz farklı durumlarla yetişerek toplumdaki yerini almaktaydı. Yapılan işlerin ya da sanatın azlığı veya çokluğu halkın o işi arz etmesiyle doğru orantılıdır. Osmanlı toplumunun o dönemdeki yaşayış tarzını, geleneğini ve inancısını düşünürsek özellikle minyatürcülere diğer sanat dallarına kıyasla ne denli az ölçüde ihtiyaç duyulduğunu anlarız.

Minyatürde; perspektif, olmadığından öğretim alanına girememiştir. Zira minyatür bir yüzey sanatı olduğundan eşya ve tabiatı doğru şekilde

ifadelendiremeyecektir. Oysaki “Batı Tarzı Resim”, sadece sanat için yapılmamakta, tabiat ve eşyayı doğru şekilde göstermek üzere, bir ifade vasıtası olarak da ondan büyük faydalar sağlamaktaydı.

Kısa bir sürede; onsekizinci yüzyılın ikinci yarısında yani yüzyıl sona ermeden Türkiye’de Batı tarzı resimli çalışmalar öğrenim alanına girmeye başladı. Şunu da unutmamak gerekir ki; askeri alanda Batı’nın bilgi ve tekniğinden faydalanılmak istenirken, resim de bu konudaki teknik bilgilerle yavaş yavaş Türk subay ve askeri öğrencisinin karşısına çıkmıştır. Yani Batı tarzı resim öğrenim alanına, Batı’nın bilgi ve tekniğinden faydalanmaya çalışma hareketinin bir sonucu olarak girmiştir.

Osmanlı toplumunda Batı’dan faydalanılmak demek hep askeri alanda konularla ilgilenmek demektir. Hâlbuki topçuluk, gemicilik, istihkâmcılık ve diğer askeri konuları içeren öğrenim ve çalışmalar matematik, geometri ve müsbet ilimlerden ibaret değildi. Bunlardan başka harita, plan, teknik resim ve makette askeri teknik konularının içinde sayılıyordu. Batıya yönelik askeri alanda eğitim gören öğrenciler eğitim aldıkları yıllar içerisinde bunların bir veya bir kaç ile karşı karşıya gelmiş olmaları gerekir. Derslerin daha iyi anlaşılabilmesi için Avrupalı öğretmenin işlediği teknik konularda konuyu daha iyi anlatabilmek için imkânlar içerisinde öğrencilerini resimle karşı karşıya getirmiş olduğu ele geçen bilgilerden anlaşılmaktadır.

Mühendishane öğrencileri derste, sarayın ileri gelenleri ise gerek Avrupalı elçiler sayesinde gerekse Avrupa’ya seyahatlerinde Batı tarzı resimle karşılaşmışlardır. Bu yeni tarzın yerli sanatçıların yaptığı minyatürden çok daha farklı -perspektifin rol ve mahiyetini tam anlamasalar bile- fakat kabul edilebilir bir gerçeklik olduğu anlaşılmaktadır. Zira Batı’nın perspektifli resimleri objeyi en doğru biçimde tanımlayan çalışmalardır. Batı tarzı resim gün geçtikçe minyatüre karşı üstünlük kazanarak en nihayetinde minyatürcülüğün çöküntüye girmesine sebep olmuştur.

Osmanlı toplumu her ne kadar Batı tarzı resimle Avrupalı elçiler ya da kişiler sayesinde tanışmış olsada Batı tarzı resmin Türkiye’ye girmesinde asıl yol şüphesiz ki eğitim yoluydu. 1773 yılında açılan Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun’un programında resim dersinin olup olmadığına tam emin olunamasa da buradaki öğrencilerin resimle karşı karşıya geldiklerinin ve bazı teknik bilgilerin öğrenilmesinde resimden faydalandıklarını biliyoruz.

1781 ve 1786 yılları arasında Türkiye’de seyahat eden İtalyan rahip Toderini, anılarını kaleme alırken; İstanbul’da bulunduğu dönemlerde mühendis okulu olarak yeni açılan Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyûn’a yaptığı ziyareti ve Mühendishane’nin hocalarının dersleri nasıl işlediklerine dair bilgi verirken burada gemi resimleri gördüğünü de kaydetmektedir (Cezar, 1971:321-322).

Toderini’nin yazıları arasında şu satırları okumaktayız:

“Türk âlimlerini tanımak arzusunda bulunduğum için, Kaptan Paşa’nın oldukça malumat sahibi, etvarı gayet hoş ve pek nazik bir zat olan Dinav Efendisi’ni görmeye gittim. Muhavere alâtı rasadiye, hendese ve bahriye san’atı hususlarına intikal ettiğinden mumaileyh bana Akademya profesöründen medh-üsena ile bahsetti ve profesörün her nevi alata sahip bulunduğunu, hatta bu aletlerden yaptığını ve bu ilimlerden oldukça malumat sahibi bulunduğunu da ilaveten söyledi. Mühendishaneyi görmeyi ve bu profesörü tanımayı çok arzu ettiğimden ziyaretimde hüsnü kabul göstermesi merakımı tatmin etmesi için kendisine derhal bir mektup yazdığı gibi, beni Tersanede Akademya’ya yanıma uşaklarından birini de terfik etti.

Akademya iki kısımdan mürekkeptir. Birisinde mektep vardır ve talebe orada toplanır. Duvarlarında Türkçe ve Fransızca matbu coğrafya haritaları, kalemle yapılmış muhtelif neviden gemi resimleri olduğu gibi, yine burada büyük miktarda seyrisefain aletleri mevcuttur. Dokuz genç talebe ile oldukça yaşlı bir de Cezayirli gördüm ki İtalyanca, Fransızca ve İspanyolca konuşuyordu. Akdenizi, Okyanusu ve Şarki Hindistanı dolaştıktan, hatta Amerika’ya sefer ettikten sonra İstanbul’a gelmişti. İyi gemici ve iyi kılavuzdu. Alat konusunda İngiliz’leri bütün milletlere tercih ettiği gibi harita hususunda da Fransız’ları tercih ediyordu (Uluçay ve Kartekin, 1958:22-23)”.

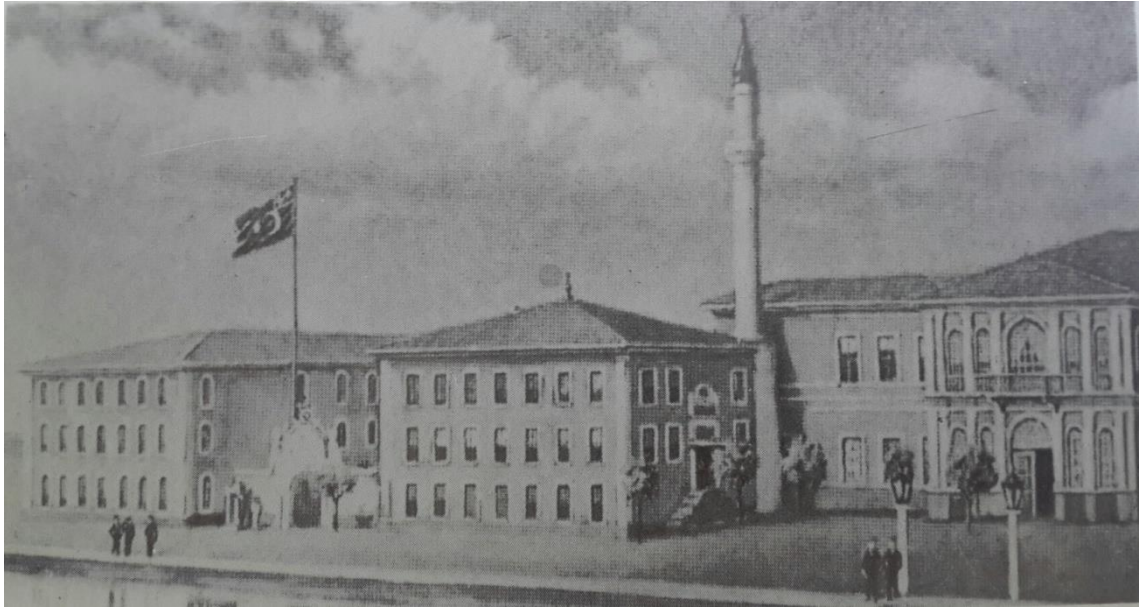
Rahip Toderini’nin bir cümleden ibaretle olsa Mühendishane’de gemi resimleri görmesi ve bu resimlerin kalem ile çizildiğini belirtmesi bu çalışmaların orada yapıldığını göstermektedir. Bu da demek oluyor ki; bu resimler büyük ihtimalle hocalar tarafından çizilmişti. Kimin yaptığı belli olmasa da Mühendishâne-i Bahrî-i

Hümâyun'da bazı teknik bilgilerin öğretilmesinde resimden faydalandığı düşünülmektedir (Cezar, 1971:322).

Batı tarzı resim sanatına nasıl ihtiyaç duyulduğu ve Osmanlı eğitim sistemine nasıl girdiği hakkında kısa bir giriş yaptığımız bu yazıda devam eden bölümlerde Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun, Mühendishane-i Berrî-i Hümâyun, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, Mekteb-i Harbiye ve Mekteb-i Mülkiye'nin kuruluş aşamaları, eğitim sistemi ve sistemde resim dersinin nasıl işlendiği ulaşılan bilgiler ışığında açıklanmaya çalışılacaktır.

2.2. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun

2.2.1. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun'un kuruluşu

Şekil 2.1. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun Binası, İstanbul (Çoker, 1994)

Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemini yavaşlatan Lale Devri padişahı III. Ahmed 1727 yılında, Osmanlı ordusunu hem çağa hem de savaş halinde olduğu devletlerin bilgi ve beceri düzeylerine yetiştirebilmek için Sadrazam Damat İbrahim Paşa vasıtasıyla İbrahim Müteferrikaya bir tasarı hazırlattırmıştır. Bu tasarı gereğince 300 kişilik bir askeri guruba yeni usulle ayak ve silah talimleri yaptırılmıştır. Fakat donanmada yaşanan yenilikler Yeniçeriler tarafından hoş karşılanmamış ve 1730 yılında

çıkartılan bir isyanla hazin bir şekilde III. Ahmed döneminin kapanmasına sebep olmuşlardır.

Tahta geçen I. Mahmut 1735 de Müslüman olduktan sonra Humbaracı Ahmed Paşa adını alan Avrupalı General Claude-Alexandre Comte de Bonmeval'in (1675-1747) yeniden düzenlediği Humbaracı ocağı ile Osmanlı ordusunun Avrupalı şekilde yenilenmesine büyük katkı sağlamıştır (Kaçar, 1995:209).

1734 yılında I. Mahmut yine yeniçeri ocağından ümit kesildiği bir dönemde orduya okur-yazar ve disiplinli subaylar yetiştirmek için Üsküdar'da Mühendishane adında bir okul açtırmıştır. Bu okula bazı hendese aletleri ile dönemin matematik hocası Mehmet Sait Efendi'de hendese öğretmeni olarak atanmıştır (Çoker,1994:5). Bu okula Haseki, Boğaziçi ve Bostancı ocaklarından öğrenciler seçilmişti. Fakat bu okulda Yeniçerilerin saldırısına hedef olmaktan kurtulamamış ve kısa sürede kapanmıştır (Yoluk, 2010:99).

1759 da III. Mustafa'da I. Mahmut zamanında açılan okulu yeniden hayata geçirmek için çalışmalar başlatmıştır. Dönemin Sadrazamı Ragıp Paşa'dan daha önce bu okulda okumuş olanlardan hayatta bulunanları ve ölenlerin ise çocuklarını toplamasını emretmiştir. Sütlüce'de Karaağaç mevkiindeki büyükçe bir ev bu okul için yeniden düzenlenmiştir (Çoker,1994:5). Bu okulda öğrencilere yarı gizli bir şekilde hendese ilmini ve sair matematik bilgileri okutturmaya başlandı. I. Mahmud zamanındakinden daha mükemmel olarak riyaziyat, bahriye, istihkâm ve topçulukla ilgili dersler okutuluyordu. Dersleri ünlü matematikçi Gelenbevî İsmail Efendi veriyordu. Daha sonraları I. Abdülhamid zamanında Tersane'de "Mekteb-i Bahriye" inşa olunarak, bu okulun öğretmenliğine de Gelenbevî İsmail Efendi getirilecekti. (Koçer, 1992:23-24). Ancak bu okulda Yeniçerilerin baskınına uğramış eğitime başlanamadan kapanmıştır (Çoker,1994:5).

1768 Osmanlı-Rus savaşı esnasında Osmanlı donanmasının teknik açıdan büyük sıkıntılar içinde bulunuyordu. Bu savaş sırasında topçuluğu çağdaş hale getirmek için büyük çabalar sarf edilmiş, sırf bunun için bir topçu mektebi açılmıştır (Ekim 1772). Fakat bu okulun ömrü çok uzun olamamıştır. Savaşın seyri üzerinde bir etkisi olmadığı düşünüldükten bir yıl sonra kapatılmıştır (İslam Ansiklopedisi, c.31, 2006:514).

1770 yılında Danimarkalı denizcilerin komutasındaki (Bostan, 1992:69; Er, 1999:109) Rus donanması Cebelitarık boğazından Akdeniz'e inerek Osmanlı donanmasını Çeşme Limanı'nda yakarak donanmanın idari ve teknik alanda ne gibi sıkıntılar yaşadığını gün yüzüne çıkarmıştır. Üç kıtaya hükmeden İmparatorluğun bu duruma düşmesindeki en büyük etkenler; eğitim ve öğretimin yerli yerine oturmamış olması ve devlete sahip çıkma bilincinin gelişmemesidir.

III. Mustafa her ne pahasına olursa olsun orduya çağdaş bilimi sokmakta kararlıydı. Özellikle de Çeşme yenilgisinden sonra eğitimi daha ileri bir seviyeye, çağdaş bilimi yakalamak adına yeni eğitim kurumları kurmaya karar vermiştir (Çoker,1994:5). Orduyu çağdaşlaştırmak için eğitimin modernleşmesi gerektiğine inanan devletin ileri gelenleri bilgili subaylar ve devlet adamları yetiştirmek için (Er,1999:109) bir deniz mühendishanesi kurmaya karar vermişlerdir (İslam ansiklopedi, c.31, 2006:514).

Nihayet bir hazırlık döneminden sonra Haliç'te tersane yanında, askeri teknik eğitim okulu olan Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun (Deniz Mühendishanesi) açılmıştır. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun Osmanlı eğitim sisteminde modern anlamda kurulan ilk mekteptir. Bu okul devamlılık arz edeceği bakımından da bir ilktir (Er, 1999:110).

“Okulun açılış tarihi hakkında kaynaklarda bir kesinlik olmayıp farklı bilgiler mevcuttur. Bu konuda tek yerli kaynak Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın 1797 tarihli sunduğu layiha olup, diğer kaynaklar ise okulun açılmasında ve kurulmasında büyük hizmetleri olan Baron de Tott ve daha sonraki bir tarihte İstanbul'a gelen İtalyan Rahip Toderini'dir (Er, 1999:110).”

Toderini'nin 1773 olarak kabul ettiği okulun tarihi aslında yanıltıcıdır. Zira Baron de Tott'un günlüklerinde konuyla ilgili bahsedilen tarih farklı günleri işaret etmektedir (Beydilli, 1995:23).

“Okulun açılış tarihi olarak çeşitli yazarlar iki farklı tarih kullanırlar. F. Kurtoğlu ve İ. H. Uzunçarşılı 1776 senesini kabul ederken O. N. Ergin, A. Adıvar ve bunlara imtisalen A. İ. Gençer 1773 tarihini esas alırlar. Uluçay-Kartekin ise her iki tarihi zikretmekle beraber, daha çok 1773 senesini

tercih eden bir kararsızlık içinde görülmektedirler. Bu tarihlemelerden 1773 senesinin isabetli olmadığı; Tott'un anlattığı olaylardaki zaman dilimlerini sıhhatle belirlemede hayli karışık olan hatıratından, bu konu ile ilgili kısmın dikkatlice incelenmesi neticesinde ortaya çıkmaktadır. Nitekim açılacak okul sebebiyle tertiplenen –bir üçgenin iç açılarının toplamının kaç derece olduğunu sorduğu o meşhur- imtihanında, Tott'un yanında hazır bulunanlar arasında ismini vererek zikrettiği Reisülküttap İsmail Bey'in varlığı bu okulun açılış tarihinin 1773'den sonra olması gerektiğinin, metin tenkidi yoluyla istidlal edilen bir delildir. Zira Reisülküttap Raif İsmail Bey (azlinden sonra paşa), 1774 senesi Ağustos ayı başlarından 1776 senesi Temmuz-Ağustos ayları arasında Reisülküttap vazifesinde bulunmuştur. Okulun bu zatın reisliği zamanında açıldığı tespit edildiğine göre, açılışın 1773 senesinde olamayacağı aşîkârdır (Beydilli, 1995:23).”

“Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun'un açılışı Fransız arşiv belgelerine göre 29 Nisan 1775 tarihindedir. Mühendishanenin ilk hocalarından Cezayirli Seyyid Hasan Hoca da yazmış olduğu bir risalenin önsözünde bu hususu teyit etmekte ve açılışının I.Abdülhamid zamanında ve Sadrazam Derviş Mehmed Paşa'nın üçüncü sadareti döneminde olduğunu (Cemaziyelevvel 1189 / Temmuz 1775) belirtmektedir. Hatta az sayıdaki talebeyi gayrete getirmek üzere 15 Temmuz'da bunlara birer nişan verildiği tespit edilmiştir (İslam Ansiklopedisi, c.31, 2006:514).”

Bu araştırmalar ışığında görülüyor ki Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun'un açıldığı tarih III. Mustafa (1773) zamanında değil aksine I.Abdülhamid döneminde ve 1775 yılında olduğu kesinlik kazanmaktadır (İslam Ansiklopedisi, 2006:514). Osmanlı yenileşme hareketlerinde Mühendishanenin açılması için büyük çaba harcayan Baron de Tott'un, bir Hristiyan olmasına rağmen İstanbul'da bulunduğu süre zarfınca gerek halk, gerek devletin ileri gelenleri arasında gerekse Padişaha zeki ve kabiliyetli halleri ile kendini sevdirmiş olması da dikkati çeken ayrı bir husustur (Kadıoğlu, 2004:728).

İlk Askeri deniz okulu olan bu kurum, riyaziye derslerinin hendese adı altında okutulmasından dolayı Mühendishane adını almıştır. “Okula yabancı kaynaklardan *“Ecole de Theori, Ecole des Mathamatiques, Chambre de Geometries, Mühendishane”*,

Osmanlı kaynaklarında ise “*Hendesehane, Mühendishane*” ve daha ünlü adıyla “*Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun*” adları verildi” (Bilim, 2002:26). Batı dillerini iyi bilen usta denizci Cezayirli Seyit Hasan bu okulun ilk hocası olmuştur (Milli Savunma Bakanlığı, 2000:241).

2.2.2. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun'un geliştirilmesi

Genellikle Fransız öğretmenlerin ders verdiği bu okulda (Akyüz, 1982:98) kullanılacak aletler ve kitaplar Paris'ten getirtilmişti. “İlk aylarında Fransız hocalarından Gilles Jean-Marie Brazzer de Kermovan tarafından matematik ağırlıklı bir eğitim verilmekte idi.” Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın da isteği üzerine denizcilikte eğitilmiş kişiler yetiştirmek adına bu okulun ders müfredatına deniz mühendisliği, hendese ve coğrafya dersleri eklenerek bu bilimlere ağırlık verecek şekilde değişiklikler yapılmıştı (Kaçar, 1996:96-97). Okulun nizamnamesi 1776 yılında yürürlüğe konuldu. Buna göre bir hoca, bir hoca yardımcısı ve bir alet muhafızından oluşan üç kişilik maaşlı bir kadro okula tayin yapılacaktı. Açılışında okula on talebe kaydı yapıldı. Daha sonraları bu sayının tersane kâtiplerinin ve hevesli olan bir grup tarafından dersleri dışardan takip etmeleri şeklinde elliye yaklaştığı anlaşılmaktadır (İslam Ansiklopedisi, c.31, 2006:514).

Mühendishane ilk zamanlarda yoğun ilgi gördüğünden kullanılmakta olan ev ihtiyacı karşılamamaya başlamıştır. 1784’de Halil Hamid Paşa sadrazamlığı zamanında dönemin Tersane emini olan Mehmet Ataullah Efendi’ye Camialtı Tersane Zindanı civarında eskisine oranla daha büyük bir bina yaptırılmıştır. Talebe miktarında artırıldığı okula eski okulda ki hoca, talebe ve alet edavatların hepsi bu yeni binaya taşınmıştır. (Gencer, 1985:26).

Fransa’nın yeni kurulan Mühendishanenin gelişmesinde şüphesiz büyük katkıları olmuştur. İstanbul elçiliğine 1784 yılında atanan Comte de Choise Wille beraberinde bir grup askeri mühendisle gelip Osmanlı Devleti’nin teknik gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu grup Toulon tersanesi mühendislerinden Le Roy’un başkanlığındaydı. Le Roy ve asistanı Du Reste mühendisliği, Binbaşı Jean de Lafitte Clavé ve Yüzbaşı Monnier istihkâm, François Alexis ve Pétoin top dökümcülüğü, Yüzbaşı Saint-Rémy topçuluk,

Binbaşı de Truget deniz savaşları ve Fransa elçiliğinde görevli olan astronom Tondule de Mühendishane’de astronomi dersleri vermeye başladılar (Er, 1999:112-113).

Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyûn’da matematik ve istihkâm derslerine ağırlık verildiği için bir ara bu okul “İstihkâm Okulu”na çevrildi. Fransız öğretmenlerden de yararlanan matematik derslerinde derslerin çoğunluğunu Türk hocalar öğretiyordu (M.S.B. 2000:241).

“1785’te Fransa elçiliğinde kurulan matbaa, Mühendishane’nin ders notlarını ve kitaplarını basıyordu. Basılan kitapların ilki Jean de Lafitte Clave’nin 1786’da yayınladığı Usulü’l Maarif fi Tertibi’l Ordu, ikincisi de, Binbaşı de Truguet’in 1787’de yayınladığı Usulü’l Maarif fi Vech-i Sefain-i Donanma ve Fenn-i Tedbir-i Harekatüha’sıdır (Er, 1999:113).”

Zaman zaman padişah ve sadrazamında yapılan talim ve uygulamaları yerinde görmek için bizzat ziyaret ettikleri bu okulda eğitim ve öğretimin gelişebilmesi için sarf edilen tüm gayretler neticesinde mühendishane Osmanlı Devleti’nin yenileşme ve modernleşme hareketinin odak noktası haline gelmiştir. Bu gelişmelerden rahatsız olan Avusturya ve Rusya, Fransa’ya yaptıkları baskı sayesinde Eylül 1877’de Fransız hocalar memleketlerine dönmek zorunda kalmışlardır. Gerek Fransız hocaların memleketlerine dönmeleri gerekse 1791 yılında başlayan Osmanlı Devleti’nin yenilmesiyle sonuçlanan Rus savaşı; Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyûn’un zaafa uğramasına sebep olmuşlardır. Ancak Gelenbevi İsmail Efendi, Mustafa Reşit Efendi gibi nazırların gayretleriyle zorda olsa eğitim hayatına devam etmeye çalışmıştır (Çoker, 1994:11).

III. Selim tahta çıktıktan sonra Osmanlı donanmasını yeniden organize etmek için Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyûn’u geliştirmek istemiştir. Küçük Hüseyin Paşa’nın Kaptan-ı Derya olduğu bu dönemde sonra Mühendishâne’nin gelişebilmesi için yeni yeni uygulamalar yapılmıştır. Atama ve yükselmelerin yeteneğe bağlı olması ve belirli bir hiyerarşiyi takip etmesi öğrenime ilgiyi artırmış bunun sayesinde de okulda büyük gelişmeler gözlemlenmiştir (Er, 1999:113-114). I. Abdülhamid Devri’nde (1774-1789) yenileşme hareketlerinin askeri anlamda yapılması gerekliliği düşünüldüğü için sadece bu alanda yenilikçi hareketler yapılmıştır. Fakat daha sonraları III. Selim zamanında (1789-1807) yenileşme ve Batı’ya açılış yani Batılılaşma girişimleri yalnızca

orduyla sınırlı kalmayıp devletin diğer kurumlarına da yansımıştır. Yenileşmesine en çok ihtiyaç duyulan kurum ise Yeniçeri Ocağı idi. Zira bu kurumun ıslahından ümit kesilmişti. Bu kurum Avrupai usüllere göre yeniden techizatlandırılmış ve eğitim için Fransa'dan kalabalık bir grup subay ve mühendisler öğretmen olarak getirtilmişti. Eğitiminden formalarına kadar yeniden düzenlenen Yeniçeri Ocağı 1793 yılında "Nizam-ı Cedid" ordusu olarak ilan edilir. Artık bu kurumda Avrupa usüllerine özellikle Fransa'nın eğitim anlayışına uygun olacak şekilde eğitim hayatına devam edecektir (Gökdaş, 2009:16). Nizam-ı Cedid orduları kurulduktan sonra, Hasköy'de 1795'de (Er, 1999:113-114) yenilenip, genişletilen Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun, Humbaracı kışlasında Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun ile bir idare altında birleştirilmiştir. Bu dönemlerde iki okulun öğrencileri birçok dersi aynı öğretmenlerden ortak almışlardır (M.S.B., 2000:241).

Bu birleşmenin, Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun aleyhine olduğu varsayımı ile Kaptan-ı Derya olan Küçük Hüseyin Paşa Padişah III. Selim'e iki okulun ayrılmasını önerdi. Zira okulların birleştirilmesinin her iki okulun da kuruluş amacına uymuyordu. Özellikle Deniz Mühendishânesi'nin amacından uzaklaşarak donanmaya yararlı olamıyordu. Bu sebepten Padişah III. Selim'in emirleri ile birleştirilen okullar tekrar ayrılmıştır (Yoluk, 2010:104). Padişahın onayı ile ayrılan Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun 1796 yılında iki kısma ayrılmıştır.

"1796'da okulun "İnşaiye" kısmı açılmış ve böylece okul "Seyr-ü Sefain" ve "Gemi İnşaiye" kısımları şeklinde iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısmı deniz trafiği, güverte ve harita kısmı olup, buradan mezun olanlar, seyir subayı, levazım subayı ve sonra da baş hoca olmuş, daha sonra da imtihanla kaptan olarak atanmışlardır. İkinci kısım olan, inşaat bölümünden mezun olanlar ise, yardımcı hoca, baş kalfa ve tersane mimarlığında görev almışlardır (M.S.B., 2000:241)."

Dönemin Harbiye Nazırı Mora'lı Seyit Ali Efendi Mühendishane için yeni bir okul inşasına başladıysa da Kabakçı Mustafa efendinin önderliğindeki Yeniçerilerin çıkardığı Kabakçı isyanıyla bu girişimde sonuçsuz kalmıştır. Daha sonraları II. Mahmut devrinde (1808- 1839) 1822 yılında Tersane çevresinde Parmakkapı'da bir binaya taşınmıştır. Fakat bu bina modernleşme amacındaki Mühendishane için pek uygun bir

okul değildi. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun bu okulda daha fazla kalamayıp geçici olarak 1830 yılında Heybeliada'daki bir kışlaya taşındı. Tersane'de 400 öğrenci kapasiteli yeni bir bina yapılarak 1838 yılında okul tekrar Tersane'ye taşınmıştır. Kurulduğu ilk günden yavaş yavaş eğitim seviyesini yükselten okul idadi mezunlarına eğitim-öğretim verecek seviyeye gelmiştir. Fakat diğer okullarda yeterinde idadi mezunu olmayınca 1845 yılında kendi idadi sınıfını açmıştır. İdadi kısmıda açıldıktan sonra Tersane'de ki bina yetersiz gelmeye başlamıştır. Bunun üzerine 1846'da okulun eski binası onarılıp, genişletilerek Mühendishane buraya taşınmıştır.

2.2.3. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun'un hocaları ve işlenen dersler

Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun'un eğitim ve idarî kadrolarında birçok yerli ve yabancı hocalar görev yapmışlardır. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun'un ilk yerli hocasının Cezayirli Seyyid Hasan Paşa'nın olduğu bu okulda eğitim ve idari kadrolarda birçok yerli ve yabancı hoca görev almıştır (Uzunçarşılı,1984:507; Er, 1999:114). Baron de Tott'da yabancı hocaların ilkidir ve Türkiye'de askeri ıslahatla görevlendirilmiştir. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun'da Türk hocalar daha çok matematik ve hendese gibi teorik dersleri, yabancı hocalar ise pratik ve uygulamalı dersleri okutuyorlardı (Er, 1999:114). Yerli hocaların büyük bir kısmı medrese kökenli olup açık ve ileri görüşlü kimselerden oluşmaktaydı. Ancak Baron de Tott bu hocalara karşı olumsuz bir tutum içerisindeydi. Onların küçümseyici ve aşağılayıcı tavırlar alıyor, cahil kimseler gözüyle bakıyordu. Bu da okul içerisinde ve hocalar arasında rahatsızlık oluşturuyordu. (Tott, 1984:46; Er, 1999:114-115).

“Mühendishane'de görev yapan Türk hocaların isimleri şöyledir;

Gazi Hasan Paşa, Gelenbevi İsmail Efendi, Kasapbaşızade İbrahim Efendi, Seyyid Osman, Tersane Başkatibi Yakup Efendi, Tersane Emni Mehmed Ataullah Efendi, Canip Efendioğlu Mehmed Efendi, Kazapbaşızade Mehmed Salih Efendi, Kumbaracıbaşı katibi İbrahim Efendi, Yakup Efendioğlu Salih Salahi Efendi, Müderris Seyyid Burhan Efendi, Canip Efendi akrabasından Mustafa Bey, Abdurrahim Efendi, Ali Bahar Efendi, Ahmed Hoca ve Halil paşa.

Yabancı hocaların büyük bir çoğunluğu Fransız asıllıdır. Bu yüzden Mühendishane'nin gelişiminde Fransa'nın büyük desteği olmuştur. Fransız hocaların başında askeri ıslahatlarla görevlendirilen Baron de Tott'u sayabiliriz. Görev yapan diğer yabancı hocaların isimleri şöyledir.

Fransız asıllı Kermorvan, Le Roy, Du Reste, Binbaşı Jean de Lafitte Clave, Yüzbaşı Saint Remy, Binbaşı de Truguet, Tondule, Benoit, Parole, Mösyö Brün ve İngiliz asıllı Müslüman olmuş Campel, yeni adıyla Mustafa Ağa.

Mühendishane'de yabancı hocaların derslerini Türkçe'ye çeviren Kırkor ve Mihran Efendi adında iki tane de tercüman bulunmaktaydı. Bu tercümanlar zaman zaman Devlet-i Aliyye'nin diğer tercümanlık işlerini de görmekteydiler (Er, 1999:115)."

Okuldaki derslerin daha verimli ve faydalı olabilmesi için Kasapbaşızade İbrahim Efendi baş hocalığı zamanında diğer hocalarla da istişare ederek; okula devamı zorunlu bir hale sokmak ve müdavimleri özendirmek için bazı tedbirler almışlardır. Okuldaki eğitime katılan harita çıkarmak, müstahkem mevkileri takviye ve diğer askerî sahalarda teknik hizmet veren Fransız mühendis ve subayların, 1788 senesinde Osmanlı Devleti'nin Rusya ve Avusturya'ya karşı iki cepheli bir savaşa mecbur kaldığından, bu devletlerin Fransa ile sürdürdükleri girişimler neticesinde memleketleri olan Fransa'ya dönmek zorunda kalmışlardır (Beydilli, 1995:26). Bu dönemden sonra Mühendishane 'deki eğitim ve öğretim işi yerli hocalarla yürütülmüştür.

Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyün Osmanlı Devletinde eğitim alanında Batıya açılan ilk pencereydi. O yüzden bu okula okuma-yazma bilmeyen küçük çocuklar kaydettiler. Günümüzdeki eğitim sistemi düşünüldüğünde bu okulun program düzeyi ilk ve orta şeklindeydi. Bu okulda önce okuma-yazma, Arapça, Farsça ve Fransızca sonrasında ise matematik ve denizcilik bilgilerini içeren dersler öğretiliyordu.

"Okulun süresi 3 yıldır. 1. ve 2. sınıflarda öğrenciler beraberce şu dersleri görürlerdi: İlmihal, Arapça, hesap, hendese, cebir, resim. Üçüncü sınıfta uzmanlık sınıflarına ayrılırlar ve ilgili dersleri okurlardı. Bazı dönemler dışında 1842 yılına kadar, dersler Fransızca okutulurken, bu yıldan itibaren Fransızca seçmeli, İngilizce zorunlu ders haline getirilmiştir. Ayrıca okula

gençlerin rağbet etmesi için öğrencilere burs veriliyordu. Bir de yine aynı amaçla Baron de Tott'un girişimiyle öğrencilere bir tarafında padişahın tuğrası, diğer tarafında da okulun adının yazılı olduğu bir madalya verilmişti (Bilim, 2002: 28).”

Eğitimin kendini yeniden oluşturma çabaları içinde olduğu Askeri okullar reformların ortaya konulduğu bir merkez haline gelmiştir. Bu merkez ise; çağdaş Türk resminin oluşumunda temel teşkil eden resim derslerinin açılan yeni okullarda uygulamaya başlanmasıyla birlikte, resim sanatımızda değişimin ve oluşumunda yaşandığı bir dönemi ifade eder.

Mühendishanenin ders programında resim derslerinin ya da perspektif derslerinin işlendiğine dair ders programları olsa da bunu ispatlayacak somut bir veri yoktur. Buna rağmen bu okul mezunları arasından resimle ilgilenenlerin çıkmış olması, bu derslerin verilmiş olabileceği yönündeki tezleri de kuvvetlendirmektedir. Nitekim Sezer Tansuğ kitabında; “Resim öğretiminin askeri eğitim programı içinde kaçınılmaz olduğu, Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun’ dan da önce saraydan gizli bir hendese odasının devamı niteliğinde olan Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun, bu eğitimin en basit şekliyle ilk kez gündeme geldiği bir askeri okuldur (1773)” sözleriyle bu konuya açıklık getirmektedir.

Kurulduğu dönemden Tanzimat Dönemi'ne kadar birçok defa bina, eğitim sistemi ve isim değişikliğine uğrayan Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun, 1846 yılında Heybeliada'da müstakil bir binaya yerleşerek “Mektebi Bahriye” adını alacaktır (M.S.B., 2000:241). Günümüzde Deniz Harp Okulu olarak bir kısmı Tuzla ve bir kısmı da Heybeliada'da bulunan Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun eğitim ve öğretim hayatını başarı ile sürdürmektedir (Bilim, 2002:33).

2.3. Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun

2.3.1. Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun'un kuruluşu

Şekil 2.2. Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun Binası, İstanbul (Sakaoğlu, 2003:55)

Yenilikçi bir padişah olan III. Selim (1789-1807) tahta çıkmasıyla ordu ve devletin bütün kurumlarında bir takım yenilikçi hareketlere giriştiği ele geçen bilgilerden malumdur. İleri fikirli bir hükümdar olan III. Selim (Cezar, 1971:323) Nizam-ı Cedid ordusunun kurulması sonrasında meydana gelen Kabakçı ayaklanmasıyla öldürülmesine yol açacaktır. III. Mustafa ölümünden önce tertip ettiği bir vasiyetnamede oğluna padişah olduğu vakit ülkede kaldırılması ve düzene sokulması gereken kurumlar ile çağdaşlaşmak için yapılması gereken ıslahatları yazmış olduğu hakkında kayıtlar vardır (Kara1,1988:12). Islahat fikri şüphesiz, III. Selim'e bir baba nasihati ve mirasıdır. Bu konuda babası III. Selim'i defalarca bilgilendirmiş, devletin ihtiyacı olan yeniliklerin ve ıslahatların mutlaka yapılması gerektiğine onu hazırlamıştır (Engin, 1977:326).

Zira Osmanlı Devletinin 1800'lü yıllarında ordunun hali içler acısıydı. Ordunun piyade kısmı olan yeniçeriler disiplin altına girmiyor; bu durumları ile savaş meydanında büyük zorluklar çıkarıyorlardı. Süvariler gibi atlara binip savaşa katılıyorlardı. Fakat süvarilerin aldığı eğitimi almadıkları için savaş planlarının bozulmasına sebebiyet verdikleri gibi savaş kayıpların da yaşanmasında büyük pay

sahibiydiler. Disiplin altına girmeyen askerler ve savaş alanındaki yeniliklere ayak uyduramamış bir teknoloji ile değil zafer kazanmak memleket müdafaası bile zor görünüyordu (Yeli, 2005:4).

Üsküdar'da 1734 yılında topçu subayı yetiştirmek üzere “Humbarahane ve Hendesehane” adı ile bilinen bir okul açmıştır. Fakat yeniçeriler bu okulun varlığından rahatsızlık duyup isyan etmek üzereyken eğitime başladığından altı yıl sonra 1740 yılında kapanmıştır. Kapatılan bu okulda öğrencilere okuma-yazma, matematik, geometri ve din dersleri verilmekteydi. Daha sonraları bu okul 1769 yılında yeniden açılmıştır. Zaman zaman eğitimde kesintiye uğrasa da Koca Ragıp Paşa'nın gayretleri ve Baron De Tott'un yardımı ile Haliç-Kabaagaç'ta eğitime devam etmiştir (M.S.B., 2000:243). III. Selim bütün engellemelere rağmen eğitim alanında birçok reform yapmaya kararlıydı. Açtığı yeni okullarda bunun bir ispatıdır.

“III. Selim'in, eğitim konusundaki bir dizi düzenlemeleri sırasında, Humbaracı ve Lağımcı Ocakları'nın Hasköy yönündeki uzantısında bulunan boş bir araziye 1795 yılında “Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun” isminde bir kara mühendishanesi kuruldu (Er, 1999:117).”

Kurulan bu yeni okul için Hasköy tarafında iki katlı ve bir kitaplığı bulunan bir bina seçildi (Sertoğlu, 2011:2759). Batılılaşma hareketlerinin en önemlilerinden biri olan (İslimyeli, 1965:11) III. Selim tarafından kurulan bu yeni okul için 1795 (1210) yılında bir ferman yayınlamıştır. Bu fermanda mühendishanenin görev ve yönetim şekli anlatılmaktadır. III. Selim bu ferman ile birlikte saray kütüphanesindeki pek çok kıymetli kitabı mühendishaneye bağışlamıştır (Er, 1999:117).

“Bu Mühendishane iki kat üzerine kurulu olup, üst katta hoca ve halife odaları olarak kullanılan iki oda ve iki dersane ile alt katta yer alan yine iki oda ve iki dershaneden, dolayısıyla sekiz odadan ibaret olduğu bilinmektedir. Bundan başka üst katta bir 'Divanhane' ve alt katta bir Talimhane Odası'nın mevcudiyeti de ayrıca anlaşılmaktadır. Alt kattaki odanın biri hendese aletlerinin muhafaza edildiği Âlat Odası olarak, üst katta, sol köşede yer alan ve dersane olarak da kullanılan büyük oda ise 'Kütüphane Odası' olarak adlandırılır. Her dershanede üçer sıra ve her

sırada da kitap konulmak için çekme gözler bulunmaktadır (Esad, 1312:63; Er, 1999:117).”

Ayrıca, bu okulun en önemli unsuru olan matbaa binanın zemin katında bulunmaktaydı (Beydilli, 1995:45).

Yeni kurulan Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn’un gayesi, hendese, hesap, hikmet ve coğrafya gibi fenlerin öğrenimi ve yaygınlaştırılması; böylece Osmanlı Devleti için elzem olan harp sanayinin öğreniminin yapılması ve aynı zamanda bu derslerin teoriden pratiğe geçişinin sağlanmasıdır (Esad, 1312:10; Er, 1999:117). Yine aynı yıl, Abdurrahman Efendi’nin baş hoca olarak atandığı bu okulda kara mühendishanesi ile deniz mühendishanesinin yönetimleri birleştirilerek tek çatı altında toplandı.

Eğitim hayatına başlayan mühendishane daha başarılı bir şekilde işleyebilmek için bir takım model arayışlar içine girmiştir. Bunun için 1791 senesinde Avusturya’ya Ebu Bekir Ratip Efendi gönderilmiştir. Ebu Bekir Ratip Paşa Viyana ziyaretinde uzun yıllar Fransa’da yaşamış, aslen Türk vatandaşı olan Mouradgead Ohsson’la (Muradcan Tosunyan) görüşmüştür. Bu görüşmede kendisiyle askerî ıslahat ve eğitim konularında uzunca sohbet etmişlerdir. Bu ülkenin başta silahlı kuvvetleri ve eğitim kurumları olmak üzere hemen her yönüyle ilgili ayrıntılı bir rapor sunmuştur. 1793 yılında Rusya’ya gönderilen Mustafa Rasih Paşa ise sunmuş olduğu raporunda Rusya’nın sosyal ve ekonomik yapısı ve özellikle de askerî durumu hakkında geniş bilgiler vermiştir (Beydilli, 1995:29). Sunulan raporlara göre eğitimi de şekillenen Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn tıpkı Batı’daki gibi öğrencileri sıralara oturtup Batılı bir dil öğreten kurum olması bakımından da tarihte önemli bir yere sahiptir (Gökdaş, 2009:17).

1792 senesinde İstanbul’a gelen D’Ohsson Sadrazam Melek Mehmet Paşa tarafından III. Selim’e, Avrupa’nın her türlü nizam, sanayi ve ahvaline vakıf, Avrupa devletlerinin harp tekniklerini, aldıkları tedbir ve hileleri tümüyle bilen, bir şahıs olarak takdim edilir. Bunun üzerine kendisinden ‘Funun-u Harbiye’ye dair kurulması gereken bir okul için bir rapor hazırlanması istenir.

D’Ohsson hazırladığı raporda kurulacak olan okulun, yeri, yapısı, düzeni, alınacak öğrencilerin cinsî, adedi ve yaşı, okutulacak dersler, lisan eğitimi, gerekli olan

kitaplarının telif ve tercümesi, yapılacak imtihanlar, hocalara verilecek maaş tutarları gibi gerekli olan tüm bilgiler sunulmuştur (Er, 1999:118).

“Bu raporun önemine binaen aynen aşağıya alıyorum.

- 1) Kurulacak okul için en uygun yer Kâğıthane’nin sol sahili kesimidir. Burasının havası güzeldir, suyu mevcuddur, gidip-gelmesi kolaydır. Ayrıca veba gibi bulaşıcı hastalıkların zuhurunda şehirden uzaklığı cihetiyle de güvenli bir mahaldir. Etraftaki geniş ve boş araziler, tatbiki hendese eğitimi ve saha ölçümleri ve sair gerekli talimler için uygundur. Burada Avrupa’dan getirilecek hocaların ikametleri için binalar, talebeler için bir takım odalar inşa edilmelidir. Bu binaların ahşap olmayıp, kargir olmaları gerekmektedir.
- 2) Okulun talebe mevcudu, Müslümanlardan 45 ve Rumlardan 15 olmak üzere 60, yaşları ise 15-25 arasında olmalıdır. Talebelerden birinin ayrılması halinde, yerine bir başkası alınmalıdır. Talebe sayısı artırılmalı, ancak öngörülen sayının altına düşülmemelidir.
- 3) Okulun ders müfredatı içinde yer alacak olan şu dersler müstakillen okutulmalıdır: Hesap ve cebir, ölçme (mesahe), gemi inşa mühendisliği, denizcilik ile ilgili birimler (seyr-i sefer ve seyr-i sefain), astronomi, teknik resim, asker tertibi, mimarlık ve geometri (hendese). Alınacak talebe içinde okuma-yazma bilmeme söz konusu olursa, bunların eğitimi için Türkçe hocalar tahsis edilmelidir. Osmanlı devleti ile ilişki içinde olan devletler, her türlü masrafı göze alarak, Türkçe öğretmek üzere 30-40 talebelik Dil Okulları açmış bulunmaktadır. Osmanlı Devleti’nin de Avrupa ile sıkı ilişki içinde bulunması göz önüne alındığında, Avrupa dillerinin, fakat hiç olmazsa Avrupa’da genel bir geçerliliği ve diğer dillere göre bir üstünlüğü olan Fransızca’nın öğretilmesi kaçınılmazdır. Bu dil hem Müslümanlara hem de Rumlara öğretilmelidir. Böylece, bunlar devletin her türlü hizmetinde kullanılabileceği gibi, özellikle incelenmesi gereken bir takım kitapların ve eserlerinde tercüme edilmelerini gerçekleştirebilirler. Bu yüzden okulda Fransızca öğretmek üzere dil hocaları bulunmalıdır.

- 4) Okulun kütüphanesinde gerekli bazı Türkçe ve Fransızca kitaplar ve aletler bulunmalıdır. Bunlar, herşeyden önce, devletin tüm sahil ve topraklarını ayrı ayrı gösteren haritalar, pusulalar, planlar, çeşitli kaleler ve müstahkem mevki modelleri, çeşitli hendese aletleri ve bu konulara ait Türkçe ve Fransızca kitaplardan oluşmalıdır. Bunların bir an evvel tedarik ve satın alınması gerekmektedir. Bu tür ihtiyaçlar, okula nezaret edecek olan nazır tarafından bir liste halinde hazırlanmalıdır. Eflatun, Aristo ve Sokrat gibi kadim devrin düşünürlerinin eserleri, zaman içinde işlenmiş ve hatta bunların fevkinde pek çok yeni eserler vücuda getirilmiştir. Bu yeni eserler Türkçe'ye tercüme olunmalıdır. Böylece bunlar, hem okula devam edecek olan talebeler hemde ilim tahsiline hevesli ve devlete bu suretle hizmeti bir iftihar meselesi adleden diğer kişiler tarafından okunur ve istifade edilir. Bu sebeplerden ötürü bu tür eserlerin tercüme ettirilerek basılması ve her birinden 500-600 adet bulundurulması gerekmektedir.
- 5) Reisülküttap, okulun tek söz sahibi kişisi olmakla beraber, dirayetli ve gayretli birini okulun günlük tüm işlerini yürütmek üzere nazır (müdür) olarak tayin etmek lazımdır. Okulda vazifelendirilecek bir baş mualim ve dört halife ile üç Türkçe ve üç Fransızca hocası, bu nazırın iradesinde vazife görmelidir.
- 6) Talebenin dersleri ile ilgili tüm düzenlemeler ve işler nazır ve başmuallim arasındaki müzakerelerden sonra çözümlenecektir. Başmuallim yabancı (taife-i efrenç'den) olacaktır.
- 7) Okula alıncak talebenin seçilmesi işi tam bir salahiyet ile okulun nazır tarafından sürdürülecektir. Talebenin seçim işini gayret ve ciddiyet ile ifa edecek olan nazır, ayrıca bunların disiplinlerine ve dersleri düzenli olarak takrir etmelerine, devamsızların ve okul nizamına uyum sağlayamayanların uyarılıp, yola gelmeleri ile ilgili yaptırımları, Reis Efendinin tasvibini aldıktan sonra uygulayacak; yola getirilemeyenler ve eğitim programını takipte naçiz olanlar okuldan uzaklaştırılacaklardır.

- 8) Talebenin her gün dersleri takip etmeleri zaruridir. Sabah, gün doğuşu ile beraber talebenin hepsi okulda hazır bulunmalı ve beş saat kadar süren eğitim akabinde, dağılarak, hanelerine veya okulda, her biri dersleriyle meşgul olmalıdırlar. Okul Cuma ve Pazar günleri tatildir.
- 9) Okulun açılmasından sekiz ay sonra başlamak ve her başında tekrarlanmak üzere, her görülen ders ve lisan dersi için ayrı ayrı imtihanlar yapılmalıdır. İmtihan günleri okul, bu konulara vukûfiyeti olan herkese açık olmalıdır. Bu sahada eğitim görenleri ve heveslileri teşvik ve bu ilimlerin ne derecelerde geçerli olduğunun herkese bir kanıtı olmak üzere imtihanlara zaman zaman devlet ricali de iştirak etmelidir. Sene sonu imtihanlarında başarılı olanlara, derecelerine göre, kitap, harita ve hendese aleti masraflarını karşılamak üzere para ile ödüllendirilmelidir. Bu talebeleri teşvik edecek ve onları gaytere getirecektir.
- 10) Okulda çalışacaklara senelik maaşlar tahsis edilmelidir. Okul nazırına 5000, başmuallime 3500, dört adet halifenin her birine 2500, altı adet olan dil hocalarının her birine 1300 ve altmış adet olan talebenin her birine 200 kuruş, okulun üç adet hademesine toplam 500 kuruş ve odun ve kömür masrafları için 500, kâğıt, mürekkep ve resim için boya masrafı olarak da 700 kuruş olmak üzere senelik cem'an 40000 kuruş tahsis edilmelidir. Maaş ödemeleri aybaşında yapılmalı ve karşılığında makbuz alınmalıdır.
- 11) Okulun mefruşatı, gerek hocalar gerekse talebeler için gereken masa ve sıralar devlet tarafından sağlanmalıdır. Avrupa'dan celb edilen hocalar için müstakil odalar tahsis edilmelidir. Odalarda ve okulun içinde sigara içilmemelidir.
- 12) Vebanın sari bir hastalık olduğu tecrübe ile sabit olduğundan, İstanbul'da böyle bir şey zuhurunda, hastalığın okula bulaşmamasını önlemek amacıyla okul nazırı ve başmuallim gerekli önlemleri beraberce almalıdır.
- 13) Avrupa'dan getirilecek olan uzman subayların mukaveleleri birkaç sene içinde yapılmalıdır. Bunların içlerinden çalışmalarını

aksatmayanlar ve bilgili ve başarılı olanlar, yetiştirmek durumunda olduğu talebe miktarı göz önüne alınmak kaydıyla, mukavelelerinde ön görülen ödemeler dışında taltifen para ile ödüllendirilmelidirler. Bu diğerlerini de teşvik edecektir.

- 14) Bütün dersleri ikmal eden ve talep edilen tüm nazarî bilgileri edinen talebe, en iyi bildiği konu ile ilgili olan sahada amelen istihdam edilmelidir. Bunlar, bu tatbikat devrelerini işinin ehli ile mahir bir kimsenin yanına geçirirlerse, işin nazarisini bildiklerinden, kısa zamanda amelisini de kavrayarak, kale inşası ve top imali ve piyade ve süvari askerlerin tertibi ve seyr-i sefer ve sefa'ın konularında ameli ve nazari bilgimükemmelliği düzeyine erişeceklerdir.
- 15) Devletin kara ve deniz kuvvetlerini iyi bir durumda tutabilmek için, teknik eğitim ve bilgiye sahip en az yüz kişinin elde bulundurulması lazımdır. Bu ise okulun iyi bir eğitim ile faaliyetini sürdürmesiyle mümkündür. Bu sebepten, okulu bitirenler, bir müddet sahaları ile ilgili işlerde çalışıp, tecrübe bilgi mükemmelliğine eriştikten sonra, okuldaki eğitim faaliyetlerine katılmak üzere vazifelendirilmelidirler.
- 16) Bütün dersleri görerek okulu bitirenler taşrada istihdam edilmek üzere gönderilmeleri icabet ettiğinde, bunlara ilk sene için 1000, ikinci sene için 1500 ve üçüncü sene için 2000 kuruş maaş tahsis edilmeli, ayrıca yol masrafları da karşılanmalı ve (taşra tazminatı olarak) gündelik birer kuruş idareten ödenmelidir. İçlerinden başarılı olanlar, sair de teşvik edecek şekilde ödüllendirilmelidir. Mühendislik hizmeti askeri bir konu ve iş olduğundan, bu gibilerin askeri rütbe verilerek taltifi yerinde olur. Okulu bitiren ve çeşitli hizmetlerde istihdam edilene tımar gelirinin tahsisi yerine maaş verilmesi daha uygundur. Zira bu tımar gelirlerindeki farklılıklar, bu kişiler arasında farklı ödeme dengesizliğinden gelen bir huzursuzluk ve memnuniyetsizliğe yol açacağı gibi, bunların bütün vakitlerini devletin önemli işlerine hasretmeleri icap ederken, zihinlerinin tımar ve zeamet tasarrufu ile işgal edilmelerine sebebiyet verebilecektir. Bu yüzden maaşları aydan aya ve nakden yapılmalıdır.

- 17) Okula alınan talebelere özel bir kıyafet gerekmez. Ancak bunların, okulu bitirdikten sonra ameli hizmet ile tecrübelerini artırmak üzere istihdam edildiklerinde özel bir kıyafet giymeleri yerinde olur.
- 18) Okulun mükemmel bir hale gelmesi zaman isteyen bir iştir. Bu yüzden, okulun zaman içinde doğacak olan yeni ihtiyaçları doğrultusunda nazırın aklına gelen tedbirlerin, Reis Efendi'nin de onayı ile uygulanmasında kusur edilmemeli ve zihnen daha neler yapılabileceği hususunda devamlı olarak meşgul olunmalıdır.

D'Ohsson'ın sunmuş olduğu bu tekliflerden birkaç sene evvel kurulmuş olan kara mühendishanesi, yavaş yavaş bu teklifler doğrultusuna getirilmiştir. Tekliflerin tamamı olmasa da büyük bir kısmı uygulanmaya aynen konulmuştur. Yukarıda da söylendiği gibi; burada uygulanacak olan program ve sistem, Avrupa'nın çeşitli merkezlerinde kurulanın üç aşağı beş yukarısı aynısı idi. Dünyanın neresinde olursa olsun bir mühendishanede okutulacak dersler aynıdır.

Ancak, kurulan mühendishanenin sivil bir eğitim müessesesi olmayıp, askeri kurum olması ve burada bulunan talebelerin askeri kimlik taşımaları da dikkat çeken bir diğer husustur. Zaten, aynı zamanda medreseler eğitim ve öğretime devam etmektedirler (Er, 1999:119-123).”

2.3.2. Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun'un gelişmesi

Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun Osmanlı devletinin eğitim sisteminde verdiği eğitim düzeyiyle bir ilkti. Dolayısıyla burada okutulan derslerin büyük bir bölümü Osmanlı geleneğini andırmıyordu. Bu nedenle gelenekselciler ve modernleşme arasında sıkışan okulun geliştirildiği ve istenilen düzeye getirildiğini söylemek oldukça güçtür. 1807 yılında Kabakçı Mustafa'nın ayaklanması ve III. Selim'in tahtan indirilmesi ve idam edilmesi, sonrasında yaşanan kargaşa ortamı, kısa bir süre için tahta IV. Mustafa'nın çıkması ve en nihayetinde II. Mahmut'un 1808 senesinde tahta çıkması gibi olayların yaşanması eğitim ve sistem olarak daha tam olarak yerine oturtulmamış Mühendishaneyi etkilememesi mümkün değildir. Hasköy'de Humbaracı ve Lağımçı Ocakları'nın hemen yan tarafında büyük gayret ve paralarla kurulan Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun (Beydilli,1995:36-57) yapılan tüm bu masraflara rağmen burada

istenilen elde edilmeyince, okul daha yakında ve göz önünde olması maksadıyla, Eyüp'te bulunan Hançerli Yalısı'na taşınmıştır. Taşınmanın sebebi olarak; Mühendishanenin kurulmasından bu yana uzun seneler geçmesine rağmen, hâlâ istenildiği şekilde bir nizama kavuşturulamadığından ve yapılanma zorlukları gösteren Humbaracı ve Lağımçı Ocağı'na bağlı kalındığı için, istenildiği gibi bir başarı ve gelişme elde edilemeyeceği gösterilmiştir. Eyüp'e taşınan Mühendishane, burada da istenilen yapı ve ortama sahip olmamasından dolayı tekrar 1808 senesinde eski binasına taşınmıştır. 1808'de II. Mahmut'un tahta çıkmasıyla Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun ile Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun birbirlerinden önce mekânsal olarak ayrılmışlar, 2 Şubat 1825 senesinde de bu ayrılık bir fermanla resmileştirilmiştir. Kara Mühendishanesi eskisi gibi hem askerî hem de sivil eğitime devam etmiştir. Bu dönemde İshak Efendi Baş hocalığa tayin edilmiştir. İshak Efendi ilk iş olarak ehliyetsiz hocalarının işlerine son vermiş, daha sonra da eğitim sisteminde köklü değişiklikler yapmıştır (Er, 1999:124).

2.3.3. Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun'un hocaları ve işlenen dersler

“Mühendishâne-i Bahrî' de olduğu gibi bu mektepte yabancı hocalar istihdam edilmemiştir. Riyaziye ve hendese ağırlıklı olarak verilen dersler, okulun idareciliğini ve baş hocalığını uzun yıllar üstlenen geometri ve cebir hocası Abdurrahman Efendi başkanlığında Türk hocaları (Hüseyin Rıfkı, İbrahim Kami, Hafız Seyyid İbrahim Edhem, Elhac Hafız Abdullah) tarafından yürütülmüştür. Öğretim dört mühendis hoca tarafından sürdürülmüş, 1801'de İngiliz mühtedisi mühendis Selim'in (Bailey) kadroya alınmasıyla hoca sayısı beşe yükselmiştir (İslam Ansiklopedisi, c.31, 2006:516).”

III. Selim'in 1795 yılında hazırlattığı Kanunname'de Mühendishane'de ders vermek isteyen hocaların nasıl olması gerektiğini şöyle ifade etmektedir: “Hocalar, Mühendishâne-i Berrî-i'nin hülefa ve şâkirdanına talim-i fûnun-u lâzıme ve tefhim-i elsine-i muktaziye eylemek üzere ehl-i ilim ve sâhib-i marifet kimselerden tefrik oluna...” (Özkul, 2005:287). Hocaların gerek ilim ve marifet bakımından, gerekse zamanın gereği olan fenleri öğrenciye öğretilmesi şartını koşan kanunname'de, hocaların hak ve görevlerini şöyle belirtmektedir:

"Hace kangî tarikten olursa olsun tarikleri hususu kaydolunmayıp cünha-i azimesi veya istifası veya emr-i Hakk zuhuru vuku bulmadıkça azl ve infisalden vareste olarak teebbüden hace olmaları meşrut kılın." (Esad, 1312:13; Er, 1999:125).

Kanunname gereği hangi sosyal sınıftan ve inançtan olduğuna bakılmaksızın Mühendishane için başvuran hocalar kendilerinin bilgi ve beceri yönünden yeterli olduğuna ispatladıktan sonra hocalığa kabul edilecektir. Yazılan kanuna göre; Mühendishane hocaları büyük bir suç işlemedikçe, istifa ya da ölümü dışında hiçbir şekilde azledilmeleri ve memuriyetten çıkarılmaları mümkün olmayacaktır. Bu anlayış mühendishane hocalarının özerk olduğunu göstermektedir ki, eğitim tarihi açısından son derece önemli bir noktadır. Mühendishane hocalarının azledilmesi mümkün olmadığından, hocalar tedris vazifelerini çok uzun yıllar devam ettirirlerdi. Yaşı ilerleyen hocaların kıdemine, ilim ve fazlına hürmeten büyük bir alaka göstermek ve Mühendishane kadrosunda tutmak kanuna bağlı olmakla birlikte bir gelenek haline gelmiştir. Yaşlarının çok ileri olmasından dolayı ders okutamayacak durumda olanların yerine; bu vazifeyi yardımcılarını yaparlardı (Esad, 1312:90; Er, 1999:125).

Okula yeni hoca seçilecekse eğer başvuran kişinin bu işte liyakatli ve istidatlı olduğunu göstermesi gerekmektedir. Kabul edildikten sonra daha önceki işinden ayrılmasına gerek olmadığı ve ihtiyaç anında hocalığa gelebileceği bildirilmekteydi: "Bu misüllü hâriçten devam eden, diler ise tarikini terk etmeyerek bekleyüp, bir hâcelik zuhurunda bi'l-ımtihan hâce tayin oluna" (Özkul, 2005:288).

Mühendishane hocaları bir başka vazife ile görevlendirildiklerinde, yerlerine idareten bir başkası tayin edilirdi. Ancak, bu hoca geri döndüğünde eski vazifesi tekrar kendisine verilirdi. Mühendishane hocası olan Gelenbevî zade Mehmed Emin Efendi Bosna Mevleviyetine atanmış ve geri döndüğünde tekrar Mühendishane' deki hocalık görevine devam etmiştir. Mühendishane 'de görev yapanların maaşları dönemin geçim düzeyini belirleyen rakamlara dayandırılmış ve başlangıç olarak, o devir için yüksek sayılabilecek bir ücret politikasının uygulandığını söylemek mümkündür. Ancak, maaşların mevcut olan hayat pahalılığını dengeleyecek bir şekilde belli aralıklarla yeniden düzenlenmemesi ve uzun seneler hiç değişmeden aynı kalması, geçim sıkıntısının artmasına yol açmıştır. Kara Mühendishanesi ve Deniz Mühendishane hocalarının çok zor şartlar içinde bulundukları ve müessesenin içler acısı bir halde

kaldığı ve gelişmesinin uzun yıllardan beri tamamen durmuş olduğu gözlenmektedir. III. Selim'in tahttan inmesi ve ölümünden sonra, Mühendishaneler uzun bir müddet bakımsız ve ilgisiz halde kalmışlardır (Beydilli, 1995:56).

2.3.4. Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun'un ders programı

“Amacı daha çok topçuluk ve istihkâmcılık eğitiminde Avrupa seviyesini yakalamak olan Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun Mektebinin topçuluğa çok önem veriliyor, ayrıca hendese, coğrafya, haritacılık, gemi inşaatı ile kale ve tabya inşası gibi dersler öğretiliyordu. Dört sınıf halinde ve 40 öğrenci ile derslere başlayan mektepte, sınıfların en yükseği en küçük numarayı taşımaktaydı. Buna göre 4 yıl boyunca Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun mektebinde okutulan dersler şunlardı:

Tablo 2.1.

1795 Yılında Hazırlanan İlk Kanunnameye Göre Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun Mektebinde Okutulan Dersler

Sınıf-ı Evvel (1. Sınıf) (4. Senede)	Sınıf-ı Sani (2. Sınıf) (3. Senede)	Sınıf-ı Salis (3. Sınıf) (2. Senede)	Sınıf-ı Rabi (4. Sınıf) (1. Senede)
Hendese	Coğrafya	Hesap	Resim
Cebir	Trigonometri	Hendese	Umur-u
Kozmografya	Cebir	Coğrafya	Erkân
Resim	Kur'an	Arapça	Arapça
Lağım	(Mukabele)	Fransızca	Hendese
İstihkâmcılık	Topografya		Başlangıcı
Askerî Talim	Harp Tarihi		Hesap
			Fransızca

(Akyüz, 1982:98).”

1846'da, Mühendishane Nâzırı Bekir Paşa'nın zamanında Mühendishane binası genişletildi, idadiye ve harbiye sınıfları ayrıldı. 1847 Nizamnamesi'ne göre Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun Topçu ve Mimar Mektebi gibi düşünülüyor ve idadi kısmında (I. sınıf) basit bir program uygulanıyordu. Burayı bitiren öğrenciler Okulun "Harbiye" kısmına geçeceklerdi. Harbiye kısmının ilk yılı (2. sınıf) ortak, son iki yılı (3. ve 4. sınıf) da Topçu ve Mimar sınıfları olarak ayrılıyordu. Bu kısımda uygulanacak program şöyleydi (Beydilli, 1995:59).

1847-48 senesi nizamnamesine göre okutulan dersler;

2. sınıf (ortak): Cerr-i Eskal, Hikmet-i Tabiiye, Hendese-i Resmiye, Menazır, Fransızca, Resim. (Topçu Mektebi'nde Hikmet-i Tabiiye dersi için gerekli âlet-edevat olmadığından, öğrenciler bu dersi Mekteb-i Harbiye'de alıyorlardı).

Topçu sınıfındaki dersler;

3. sınıf (topçu): İstihkamât-ı Hafife, Topografya, Kimya, istihkamat-ı Cesime, Topçu Nefer Talimi, Fransızca kitaplarından topçuluk konuları.

4. sınıf (topçu): Topçu Manevraları, Hayvana Binme Talimi, İstihkamât-ı Cesime, Topçuluğa Ait Talim.

Mimarlık bölümünün dersleri de şu şekilde idi:

1. yıl: San'at-ı Mimariye, Topografya, Kimya, Cerr-i Eskalin Mimarlığa Tatbiki, Resm-i Mimari Fransızcadan Mimarlığa ait konular.

2. yıl: Madeniyat, Vapur imalatı, Ebniye-i Resmiye, Yollar, Köprüler, Bendler ve Kanallar imali. Mimarlığa dair diğer konular (Ergün, 1996:498).

Fransız askeri okullarının ders programlarının tıpa tıp aynısını kullanan Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun, Osmanlı Devleti'nde yabancı dili ilk defa öğreten okul olması bakımından da önemlidir (Yoluk, 2010:111-112) Bu okuldan mezun olanlar orduda önemli görevler almışlardır (M.S.B. 2000:243).

Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun Türkiye'de Batılı bir dil öğretilen kurumumuz olması ve ilk defa öğrencilerini, Batılı örnekleri gibi sıralara oturtan okul olması bakımından, eğitim tarihimizde önemli bir yere sahiptir. Matematik ve geometri başta olmak üzere fizik, kozmografya, topografya, mekanik gibi müspet ilimlerin yer aldığı bu okulda resim derslerine de yer verilmiştir. 'Ressam sınıfından subayların da yetiştirildiği belgelerden anlaşılan Mühendishane, Batı usulünde resim yapan ilk önemli sanatçıların yetiştikleri okuldur. Ferik İbrahim Paşa (1815-1899) Mühendishaneden, Ferik Tevhit Paşa ise (1819-1866) Harbiye'den yetişen en eski mezunlardır. Mühendishane de resim dersinden amaç kuşkusuz Avrupa yöntemlerine göre yetiştirilmek istenen genç subaylara askerlikle ilgili teknik çizimleri, arazi krokilerini, Menaziri Krokilerini çizebilecek yeteneği kazandırmaktı.

1854 yılında Ebniye-i Hassa Müdürü Seyyid Abdülhalim Efendi'nin hazırlayıp uygulanması için Padişah'tan irade-i seniyye aldığı Lâyihasında; mimarlığın beş bilimden meydana geldiğini (Resim ve imlâ, Hendese, İlm-i Hesab, İlm-i Muhasebe ve Binalarda kullanılan esya, malzeme) bu derslerin mutlaka okutulması gerektiğini belirtiyor; Fenn-i Mimarî dersinin de haftada iki gün Ebniye-i Hassa Müdürünün Konağında verilmesini öneriyordu. Ayrıca Mühendishane programında da Sarf, Nahiv, İlm-i Hesab, Mesaha, Resim ihracı gibi derslerin yer almasını istiyordu (Ergün,sayı.7, 1996:498).

1878 yılında, Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun'da bir "Mümtaz Sınıfı" kurulmuştur. Bu sınıfa Mühendishaneden mezun olan topçu ve istihkâm subaylar sınıfının öğrencileri; birincisinden başlayarak aşağıya doğru, o yıl belirlenen ihtiyaca göre, en baştakiler "Erkan-ı Harbiye" sınıfına, sonrakileri ise "Mümtaz Sınıfı"na olacak şekilde yerleştirilir. Üç yıl daha okuyan Mümtaz Yüzbaşılar bu sınıftan mezun olduktan sonra fabrikalarda görev almışlardır. Dört sınıflı Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun'da üçüncü sınıfı bitirenler Teğmen, dördüncü sınıfı bitirip mezun olanlar ise Üsteğmen olmuş oluyorlardı (M.S.B. 2000:243)

Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun'a göre resim derslerinin verilmesi bakımından daha ayrıcalıklı bir yere sahip olan Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun' da Sultan Selim zamanında ders programına resim dersleri alınmıştır. Fakat Batılı anlayışına dönük resmin ülkemizde tanınmasında ve yayılmasında Harbiye mektebi ile birlikte önemli katkıları olmuştur. Aslında bu okullar mühendis, mimar ve kurmay subayı yetiştirdiğinden öğrencileri içinde resmede eğilenler bulunacağı apaçıktır.

Yüksek riyaziye derslerinin öğretildiği tek okul olduğu için orduda bu okulda okuyanlara "Erkânı-Harp" denilmekteydi. Bu okuldan ilk mezun olan öğrenciler Mansure Ordusu'nda erkânıharplik vazifesini görürlerdi. İdare kısmında Nazır unvanı ile bir memur bulunsa da okulun herşeyinden sorumlu bir Baş Hoca bulunurdu. Bu hoca okulun fen bilimlerinden anlayan, yabancı dil bilen kıdemli askeri ve Başmühendisi idi. Öğrencilerin eğitim ve öğretimlerinin kaydını tutmak ile meşgul olurdu (Yoluk, 2010:111-112)

"1887 yılında Mühendishane programı ve öğretim düzenininde önemli değişiklikler yapıldı. Bir irade-i seniyye ile yayınlanan "*Mühendishane-i*

Berrî-i Hümâyûn Sınıf-ı Harbiyesi Şakirdanının Sûret-i Teşkil ve Terakkilerine Mûteallik Nizâm-nâme ile Usul-ü Tedrislerine Dair Program"a göre; Mühendishane'nin öğretim süresi beş yıla çıkartılıyor, öğrenciler üç yıl ortak ders gördükten sonra dördüncü sınıfta topçu ve istihkâm sınıflarına ayrılıyor ve -Riyaziye hariç- ayrı programlar görüyorlardı. Beşinci yıl âdeta erkân-ı harb sınıfı gibi idi. Buradaki öğrenciler Harbiye Mektebi'nin Erkân-ı Harbiye kısmının birinci sınıf derslerini de alıyorlardı.

Bu düzenleme ile sınıfların ders programları çok ayrıntılı olarak belirlendi ve hattâ hangi derslerde nelerin anlatılacağı konusunda kısaca bilgi vererek program konusunda oldukça çağdaş bir yaklaşım getirdi. Ancak buna rağmen derslerin saat olarak süreleri belli değildi.

Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn' un Harbiye sınıfları ders programı:

I. Yıl

Riyaziye, Hikmet-i Tabiiye, Hendese-i Resmiye ve Tatbikatı, Fenn-i Arazi ve Harita Tersimi Nazariyatı, Hidmet-i Dâhiliye (Kal'a ve Sahra topçuları için), Piyade Hidemat-ı Dâhiliyesi (istihkâm öğrencilerine), Eslehayı Osmaniye, Orduyu Hümayunun Teskilât ve Tensikatı, Fransızca, Almanca (seçmeli), Talim Nazariyatı. Sahra topçularının uygulamalı dersleri: İdman Talimi. Meç ve Kılıç Talimi, Tüfenk, Kılıç ve Topçu Kamalarıyla Ayak Talimi, Arazi üzerinde bir miktar Avcı Talimi Kal'a topçularının uygulamalı dersleri: İdman Talimi, Meç ve Kılıç Talimi, Piyade Ayak Talimi, Arazi üzerinde bir miktar Avcı Talimi.

II. Yıl

Fenn-i Eslehayı Sakile, İstihkamat-ı Hafife ve Muvakkate, İstihkam Eskali Tersimi, Sınıf-ı Selâse Tabyası, Topografya, Hidmet-i Seferiye, Hıfzıssıhha, Kal'a Kanunnâmesi, Talim Nazariyatı. Kimya, Almanca (seçmeli). Sahra topçularının uygulamalı dersleri: Binicilik, Tek Manej, Cebel Toplarının Talimi, Topografya Ameliyatı, Kroki Tersimi Ameliyatı ve Arazi üzerinde İstihkâm Tatbikatı Kal'a topçularının uygulamalı

dersleri: Binicilik, Piyade Nefer ve Takım Talimleri, Muhasarayı Kal'a Toplarının Talimleri v.s İstihkâm sınıfı uygulamalı dersleri: Binicilik, Piyade Nefer, Takım ve Bölük Talimleri v.s.

III. Yıl

Fenn-i Eslehayı Hafife, Tarih-i Esleha, İstihkam Tabya Tatbikatı, Kitabiyat-ı Askeriye, Eskal Tersimi, Coğrafyayı Askerî, Hendese-i Halliye, Fransızca, Almanca, Talim Nazariyatı Sahra topçularının uygulamalı dersleri: Çift Manej, Top Maneji (Arabacılık), Koşulmuş Toplar ile Bölük Talimi Kal'a topçularının uygulamalı dersleri: Sahil Toplarının Talimi, Koval Havranlarından Müstamellerinin Talimi, Piyade Bölük Talimi İstihkâm uygulamalı dersleri: Piyade Tabur Talimi Dördüncü Sene İstihkamları ile Birlikle Ameliyat-ı Muhtelifeve Bilhassa Köprücülük, İstihkam Ameliyatı, bunlara Topçu Tabyası Nukat-ı Münasibinin Tahkimi, Arazi üzerinde Tabya Tatbikatı ve İstiksafat-ı Askeriye uygulamaları da yaptırılacaktır.

IV. Yıl (Sahra ve Kal'a topçularına)

Topçu Malzemesi, Balistik, Talim Nazariyatı, Tesviye-i Turuk ve Askeri Köprüler, İnşaat-ı Askeriye, Düvel-i Ecnebiye Topçulukları, Riyaziye, Muhasara Muharebesi, Fransızca, Almanca, Tarih-i Fenn-i Harb Sahra topçularının uygulamalı dersleri: Koşulmuş Toplar ve Top Talimi, Bölük Manevrası, Tabur ve Alay Manevrası, Endaht Talimi, Arazi Üzerinde Tatbikat, Sahra Muhaberatında Topçuluk Talimleri. Kal'a topçularının uygulamalı dersleri: Piyade Tabur Talimi, Havan ve Mitralyöz Talimi, Sahra, Kal'a ve Sahil Top Atış Talimleri, Muharebe Tatbikatı. İstihkâm sınıfının uygulamalı dersleri: Arazi üzerinde Çeşitli Tatbikat, Çeşitli İnşaat-ı Hususiye(Köprücülük), Sahra İstihkâmı, İstihkâm Projeleri Yapma, Muhasara Projeleri, Gece Tatbikatı.

V. Yıl (Sınıf-ı mümtaz)

Riyaziye-i Âliye, Fenn-i Mihanik, Hikmet-i Tabiiye, Kimya, Tarih-i Harb, Âli Balistik, Esleha İmalatı ve Eskalinin Tersimi, Top ve Toparlaklar ile Eslehayı Hafife ve İmalatı, Fransızca, Almanca (seçmeli),

Mühendislik Sanayii (Arazi ve Su İnşaatı, Simendiferler. Telgraf, Telefon, Helyograf (Optik Telgraf), Askeri Balonlar vs., Fenn-i Mimari-i Âliye, Kargir ve Madenî Köprüler, İstihkam İnşaatı ve Eskalinin Tersimi. Uygulamalı dersler: Arazi Üzerinde Mühendislik Sanayii, istihkâma inşaatı, Arazi Proje ve Planları Çizme. Telgraf ve Telefon Hatları Kurma ve Tahrip Etme, Yollar, Şimendiferler, Köprüler, Telgraf, Telefon ve Helyografa Dair Uygulamalar Arazi Üzerinde Muhasara Muharebesi. Kale Tahkimi, İnşaat ve Fabrika Gezme. Ayrıca Sahra topçuları ve kal'a topçuları kendi alanlarında uygulamalar yapacaklardı.

VI. Yıl

Mümtaz topçu ve istihkâm öğrencisi, bu sınıfta topçuluğa ve istihkâma dair Fransızca eserleri görecekler ve uygulama yapacaklardı.

Mühendishane uzun yıllar Osmanlının Topçu ve istihkâm subaylarıyla sivil ve askerî Mühendislerini ve hatta ressamlarını yetiştirmiştir. Okulun mezun verdiği bölümlere bakılarak hangi yıllarda hangi eğitimin verildiği hakkında bir fikir sahibi olunabilir:

1853'ten itibaren sürekli topçu, 1855' den itibaren istihkâm subayları, 1853-1860 arası ve 1863'de askerî mühendisler, 1888'den sonra sivil mühendisler, 1881'den itibaren erkân-ı harp subayları, 1857-58 ve 1864'de de ressamlar yetiştirmiştir (Ergün, 1996:499).”

1845' te Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'a mektep nazırı olarak tayin edilen Bekir Paşa okulun genişletilmesi için tamir ve tadilat görmesine karar verdi. Okul eğitimini 1864 yılına kadar eski binasında sürdürdü. Topçu kısmının idadi talebeleri aynı yıl Galatasaray'a nakledildi. “Burada Harbiye, Bahriye ve Tıbbiye mekteplerinin idadi kısımlarıyla Mekatib-i İdadi-i Umumi adı altında birleştirildi. 1867' de Galatasaray' daki mektep kapatılarak talebeleri eski binalarına iade edildi ve mühendislik eğitimi tekrar Hasköy'deki eski yerine alındı”. 1871 yılında Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'un harbiye sınıfındaki talabeler Harbiye'ye, topçu idadisi sınıflarındaki talebeler ise Maçka'daki kışlaya nakledildi. Böylece Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn orduya topçu ve istihkâm subayı yetiştirecek hazırlık okulu haline getirildi. 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı'nda hastahane olarak kullanılan Hasköy'de ki

bina savaş sonunda tamir ve tadilattan geçirilerek genişletildi. Nazırlığına Vidinli Hüseyin Tevfik Paşa'nın getirildiği okulda Harbiye Mektebi'ndeki topçu ve istihkâm kısımlarına idadi sınıfındaki talebeler getirilerek eğitime burada devam edildi.

“1883'te kurulan Hendese-i Mülkiyye Mektebi, Mühendishâne-i Berrî' ye bağlıydı. 1908'de sivil bir kurum olmak üzere Mühendis Mektebi açıldı. Cumhuriyet'ten sonra 1928'de Nafia Bakanlığı'na bağlı olarak Yüksek Mühendislik Mektebi kurulması kararlaştırıldı. 1933'te İstanbul Darülfünunu'nun lağvedilmesi üzerine yeni oluşturulan İstanbul Üniversitesi'ne Yüksek Mühendis Mektebi bir fakülte şeklinde ilave edildi ve 1941'de Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanarak adı Yüksek Mühendis Okulu oldu. Nihayet 1944'te de İstanbul Teknik Üniversitesi kuruldu. Mühendishâne-i Berrî-i, İstanbul Teknik Üniversitesi'nin ilk nüvesini oluşturmuştur. Ayrıca Mühendishâne-i Berrî-i, Humbaracı ve Lağımçı ocaklarının (Topçu ve istihkam Okulu) eğitim kurumu olduğundan Harbiye Mektebi'nin de (Kara Harp Okulu) ilk nüvesini teşkil eder.. (İslam Ansiklopedisi, c.31, 2006:517-518)”.

Tablo 2.2.

Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun 1902-1910 (1320-1327) Yılları Öğrenci Kadrosu

Adı	Ömer Naim Efendi	Halit Efendi	Rıfkı Efendi	Mustafa Kerami Efendi
Baba Adı	Hacı İsmail	Mehmet	Mustafa Zeki	Cemal
Memleketi	Kartal	İstanbul	İstanbul	Van
Duhulü	1303	1308	1306	1307
Nasbi	01 T.Sani 1324	01 T.Sani 1324	01 T.Sani 1324	01 T.Sani 1324
Ehliyet	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327
No	1134	1108	1098	1090
Milleti	İslam	İslam	İslam	İslam
Rütbeleri	Üsteğmen	Teğmen	Teğmen	Üsteğmen
Adı	Sait Efendi	Hasan Tahsin Efendi	Cemal Efendi	İbrahim Hakkı Efendi
Baba Adı	Hacı Mehmet	Mehmet Hasan	Vamik	Süleyman
Memleketi	Halep	Haydarpasa	Arapkir	Erzurum
Duhulü	1306	1305	1303	1306
Nasbi	01 Sani 1324	01 Sani 1324	01 Sani 1324	

Tablo 2.2. (Devamı)

Ehliyet	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327
No	1089	1084	1072	1072
Milleti	İslam	İslam	İslam	İslam
Rütbeleri	Teğmen	Teğmen	Üsteğmen	Teğmen
Adı	Abdul Vahap Efendi	Mustafa Nafi Efendi	Mehmut Lütfi Efendi	Mehmet Asim Efendi
Bab Adı	Mustafa	Mehmet	Ahmet	Ahmet
Memleketi	Erzurum	Urfa	Halep	İstanbul
Duhulü	1304	1304	1304	1304
Nasbi	01 T.Sani 1324	01 T.Sani 1324	01 T.Sani 1324	01 T.Sani 1324
Ehliyet	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327
No	1068	1065	1055	1045
Milleti	İslam	İslam	İslam	İslam
Rütbeleri	Teğmen	Üsteğmen	Üsteğmen	Üsteğmen
Adı	Celal Efendi	İsmail Hakkı Efendi	Hasan Efendi	Mehmet Efendi
Bab Adı	Mehmet Emin	Kerim	Arif	Kasım
Memleketi	İstanbul	İstanbui	Taiz	Bağdat
Duhulü	1306	1309	1305	1306
Nasbi	01 T.Sani 1324	01 T.Sani 1324	01 T.Sani 1324	01 T.Sani 1324
Ehliyet	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327
No	1039	1037	1030	1027
Milleti	İslam	İslam	İslam	İslam
Rütbeleri	Teğmen	Teğmen	Üsteğmen	Teğmen
Adı	Muhittin Efendi	Zeynel Abidin Efendi	Çember Efendi	Ömer Fuat Efendi
Baba Adı	Hacı Emin	Mustafa	Şükrü	Mehmet
Memleketi	Kaşgar	Süleymaniye	İzmir	Ankara
Duhulü	1307	1307	1305	1305
Nasbi	01 T.Sani 1324	01 T.Sani 1324	01 T.Sani 1324	01 T.Sani 1324
Ehliyet	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327
No	1026	1011	1010	1009
Milleti	İslam	İslam	İslam	İslam
Rütbeleri	Üsteğmen	Teğmen	Teğmen	Teğmen
Adı	Ahmet Gasup Efendi	Mehmet Ziya Efendi	Mithat Efendi	Süleyman Efendi

Tablo 2.2. (Devamı)

Baba Adı	Abdurrahman	Ahmet Hamdi	Nuri	Hasan
Memleketi	Şam	Eskişehir	İstanbul	İstanbul
Duhulü	1306	1305	1306	1307
Nasbi	07 Sani 1324	07 Sani 1324	07 Sani 1324	07 Sani 1324
Ehliyet	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327
No	1390	1300	1270	1268
Milleti	İslam	İslam	İslam	İslam
Rütbeleri	Teğmen	Teğmen	Teğmen	Teğmen
Adı	İbrahim Efendi	Bekir Fikret Efendi	Süleyman Sadık Efendi	Asım Efendi
Baba Adı	Hafız Ahmet	Mehmet	Kadri	İbrahim
Memleketi	Edirne	Halep	Selanik	Üsküp
Duhulü	1305	1307	1301	1307
Nasbi	01 Sani 1324	01 Sani 1324	01 Sani 1324	01 Sani 1324
Ehliyet	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327
No	1258	1236	1235	1234
Milleti	İslam	İslam	İslam	İslam
Rütbeleri	Teğmen	Teğmen	Teğmen	Teğmen
Adı	Mehmet Celal Efendi	Ahmet Suriri Efendi	Mehmet Salih Efendi	Hamza Efendi
Baba Adı	Mustafa	Ali	Ali	Ramazan
Duhulü	1304	1305	1303	1305
Nasbi	01 Sani 1324	01 Sani 1324	01 Sani 1324	01 Sani 1324
Ehliyet	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327
No	1166	1158	1145	1143
Milleti	İslam	İslam	İslam	İslam
Rütbeleri	Teğmen	Teğmen	Üsteğmen	Teğmen
Adı	Asım Efendi	Bekir Sıtkı Efendi	Rüştü Efendi	Fehmi Efendi
Baba Adı	İbrahim	Mustafa	Hacı Nafiz	Hakkı
Memleketi	Üsküp	Şam	İstanbul	Üsküdar
Duhulü	1307	1307	1304	1304
Nasbi	01 Sani 1324	01 Sani 1324	01 Sani 1324	01 Sani 1324
Ehliyet	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327	28 Nisan 1327
No	1234	1239	1230	1186
Milleti	İslam	İslam	İslam	İslam
Rütbeleri	Teğmen	Teğmen	Üsteğmen	Teğmen

M.S.B., 2000:245-246)

2.3.5. Mühendishane matbaasının kuruluşu

III. Selim zamanında Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn bünyesinde bir matbaanın kurulması kararlaştırmıştır. Mühendishane bünyesinde bir matbaanın kurulması, bu okulda yetişecek olan öğrencilerin, "fenn-i hendese üzere humbara atmak, lağım hafretmek ve kal'a ve köprü ve metris atmak misüllü sanayii" öğrenmeleri için gerekli hendese ve hesaba dair bazı Türkçe kitap, risale ve özellikle harita ve cetvellerin temininde; elle yapılanların zorluk ve bunların çoğaltılma esnasında 'tagayyür ve tebeddül' geçirebilecekleri ihtimalinin yüksekliği dile getirilmekte; dolayısıyla, kısa zamanda tek tip, standart ve hatasız eserlerin çok sayıda basılması hedefleniyordu.

Mühendishanenin zemin katında açılan matbaanın müdürlüğüne Müderris Abdurrahman Efendi'nin getirilmiştir. Mütferrika matbaası kalıntıları varislerinden, Mehmet Raşit Efendi tarafından işletilsede mattaba bir süre sonra unutulmuştur. Daha sonraları Mühendishane adına satın alınmasına karar verilen matbaa bazı yeni alet ve edevatın yaptırılıp, İrad-ı Cedid Hazinesi tarafından ödenmesine karar verilmiştir. Memiş Efendi ve Mustafa Raşid Efendi'nin verdikleri takrirden, Mühendishane matbaasının 1797 senesi bahar ve yaz ayları içinde oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

1798 senesinin Ağustos ayında Fransa'nın Mısır'a saldırması ve Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya savaş ilanı ile Osmanlı topraklarındaki bütün Fransız mallarına el konulmasıyla Büyükelçilikteki matbaada Osmanlı hazinesine devredilmiştir. Osmanlı hükümeti de Fransızlara ait malları satıp paraları hazineye devrediyordu. Abdurrahman Efendi elçilikteki matbaayı gidip görmüş ve çok beğenmiştir. Bu alet ve edevatın Mühendishane matbaası için alınmasını teklif ederek, buraya getirilmesini sağlamıştır (Beydilli, 1995:124-125).

2.3.5.1. Mühendishane matbaası

“Mektepte kullanılan ders kitaplarının çeşitli çizelgeler (logaritma cetvelleri) ve geometrik şekiller içermesinden ötürü bunların hatasız çoğaltılmasının en iyi biçimde basılması halinde gerçekleşebileceği ve derslerle ilgili olarak hazırlanacak telif ve tercüme eserlerin de ayrıca daha ucuz şekilde talebinin istifadesine sunulacağı düşüncesinden hareketle mühendishane binasının zemin katında 1797 yılında bir matbaa açılmıştır. Bu durum, o sırada başka bir Türk matbaasının olmaması sebebiyle Türk

matbaacılığı açısından da önemli bir gelişmeyi gösterir (İslam Ansiklopedisi, c.31, 2006:516).”

Basılan kitaplara “Darüt’i Tıbaatü’l- Mamure” olarak geçen bu matbaada Mühendishane hocalarından Abdurrahman Efendi’nin yönetiminde birçok eser başarıyla basılmıştır (Özkul, 2005:295-298).

2.3.5.2. Matbaa nizamnamesi

Matbaa kurulduktan sonra uzun bir müddet bir nizamnamesi yoktu. Çalıştırılan elemanlar lazım olduklarında çevreden bulunuyor, iş bitti mi tekrar işten çıkartılıyorlardı. Böyle olunca da tecrübeli eleman bulmak çok zor olduğu gibi hiçbir işde yetişmiyordu. Bu durumu ortadan kaldırmak isteyen matbaa reisi Müderris Abdurrahman Efendi 1800 senesinde, bir teklif vererek, matbaaya iki musahhih, sekiz mürettip, iki ustabaşı, iki basmacı, iki harf tertip edici ve bir kişi de baskı işinde görevlendirilmek üzere toplam on beş kişinin devamlı olarak çalışmasını istedi. Müderris Abdurrahman Efendi’nin teklifleri doğrultusunda kaleme aldığı Nizamname padişaha onaylattırılmış ve gerekli işlemler yapılmıştır.

“Matbaa Nizamnamesi özetle şu konulara temas etmektedir:

11 Ağustos 1800'de matbaa reisi Abdurrahman Efendi'nin kaleme aldığı Nizamname, önce matbaanın ilk kurulması ve başlangıcının ne suretle olduğunu anlatır. Düzenli bir eleman ve sisteminin olmamasından, iş böyle olunca da matbaayı geliştirmenin hiç mümkün olamayacağını ifade etmiştir. Dolayısıyla matbaaya yeni ve devamlı eleman alınmasını, adetlerini ve çalışacakları bölümleri tek tek sayar. Ancak, burada çalışacakların birkaçı hariç, diğerlerinin alacakları maaş ve ücret halikında bir bilgi yoktur.

Daha sonra matbaada kullanılacak olan kâğıdın temini ele alınır. Padişahın da fermanıyla matbaanın hiç durmaksızın devamlı çalışmasını istediğine dair kayıt yine bu Nizamname ‘de yer almaktadır (Er, 1999:143).”

2.3.5.3. Matbaanın Üsküdar'a taşınması

Mühendishanenin içine taşınan matbaa, yerinin darlığı ve yetersizliği sebebiyle 1802 senesinde Üsküdar'da Selimiye vakfı arazisinde bulunan büyük bir binaya taşınmıştır. Matbaanın buraya taşınmasıyla da yeni bir düzenleme yapılarak bazı değişik kararlar alınmıştır. Bu kararlara göre Matbaaya bir sermaye ayrılacak ve kar zarar hesabıyla çalıştırılacaktı.

Ayrıca, çalışanlarının maaşları devlet bütçesinden değil, matbaa idaresinden karşılanmasına karar verildi (Beydilli, 1995:136). Devrin meşhur âlimlerinden olan Behiç Efendi, Müslüman halkın cehaletten kurtarılması için, dinî kitapların da matbaada basılması fikrini ileri sürmüştür. Bu tarihe kadar basılması yasak olan Tefsir, Hadis gibi dinî kitapların da basımına izin verildi. Hatta talep doğrultusunda gayri Müslimlerin dinî yayınlarının da basılmasına müsaade edildi. Böylece matbaa yaptığı işlerin karşılığında kar yapmayı planlıyordu. Dinî kitapların basılmasıyla kitaba olan talebin artacağı ve böylece daha ucuza kitap temin edebilecekleri gibi matbaanın da iş sıkıntısı çekmeden boş ve vasat kalmaktan kurtarılacak işlevlik kazandırılacağını ifade edilir (Er, 1999:141). Başka yerlerde kitap basımı yasaklanarak yapanlara da ceza uygulanarak bu fikir güvence altına alınmıştır. Amaç matbaanın zarar etmeden iş yapabilmesini sağlamaktır.

III. Selim'in tahttan indirilmesi, öldürülmesi, II. Mahmut'un tahta çıkışı ve isyanlarla dolu bir döneme rastlayan matbaa bir sene kadar devam ettikten sonra başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Daha sonra matbaa Ağustos 1808'de Hacegandan Ali Efendi ile Doğancılar İmamı Hafız Mehmet Emin Efendi'ye işletmeleri için verilmiştir. İki ay sonra İstanbul'da patlak veren kanlı olaylar Üsküdar Selimiye'ye de sıçramıştır. Bu olup bitenlerden matbaa da büyük ölçüde etkilenmiştir. Yine de işletmeye devam eden Hafız Mehmet Emin ve Ali Efendi bir yandan telef olan alet ve edevatı tamamlamaya çalışmışlar, bir yandan da matbaanın aylık kira ve masraflarını ödemeye çalışmışlardır. 1814 senesinde Ali Efendi, 1817'de de Mehmet Emin Efendi vefat etmişlerdir. Hafız Mehmet Emin ve Ali Efendi'den sonra matbaanın işleri Ruznamçe-i evvel Abdürrahim Muhip Efendi'ye verilmiş ve 1821 yılına yani vefatına kadar bu işi devam ettirmiştir. Yine de kendinden öncekiler gibi matbaayı borç ve zararlar kapamıştır.

Nisan 1824 yılına gelindiğinde İsmail Saib Efendi İstanbul'da matbaa için merkezî ve uygun bir yer Süleymaniye civarında Kaptan Paşa Hamamı'nın olabileceğini ve burasının sahibinden satın alınabileceğini ifade etmiştir. Bütün hazırlıklar bitirildikten sonra matbaa buraya nakledilmiştir. Artık matbaa uzunca bir süre faaliyetlerini burada sürdürecektir (Er, 1999:141-143)

2.4. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane

2.4.1. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin kuruluşu

Şekil 2.3. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Binası, İstanbul (Sarı, 2014:243)

“Hastane” tabiri XIX. Yüzyılın ilk yarısında, 1839’dan önce Bimarhanelerde kullanılmıştır. Öncelikle askerlerin tedavisi yapılan hastanelere bu kelime kullanılmışsa da sonraları, halkın tedavisi için kurulan hastanelere de “hastane” denilmiştir. İlk sivil hastane 1243 (M. 1846)’de yapılan Yenibahçe’deki Bezmialem Valide Sultan’ın Gureba Hastanesidir (Avcı, 1963:23).

Batı sistemine göre Türkiye’de kurulan Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyûn ve Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn’dan sonra üçüncü okul “Mekteb-i Tıbbiye” dir. Bu okul kurulmadan önce Osmanlıda medreseden veya pratikten yetişmiş hekimler ve cerrahlar tıp alanında hizmet veriyorlardı. Bunların sayıları çok az olmakla beraber

yabancı memleketlerde yetişmiş sadece büyük kentlerde iş gören doktorlarda vardı (M.S.B. 2000:249). Osmanlı Devletinin ilk zamanlarında, hatta Selçuklular devrinde de çeşitli isimlerdeki hastanelere yukarıda anlatıldığı gibi medreseden mezun hekimler ve hekimbaşılar tayin edilir, hastaları bunlar tedavi ederlerdi (Avcı, 1963:23). Kanunî Sultan Süleyman zamanında tıp ilmi için medreselerden ayrı modern mektepler kurulmak istenmiştir. Zira medrese kökenli eğitimin artık vazifesini tam olarak gerçekleştirdiği düşünülmemektedir.

“Tıp ilminin ayrı bir meslek müessesesinde okutulması, Kanuni Süleyman devrinde düşünülmüş ve Süleymaniye medresesinin yanında bir de Tıp medresesi açılmıştır. Prof. Şerafettin Yaltkaya tabî ilimlerin bu medreseye girdiğini söylüyor ve diyor ki:

“Fakat ne yazık ki medreselerimizin kalın duvarları altında asla bir taassüs görülüyor ve hakiki vazifelerini anlatmak için vukua gelen zamanın irşadatından gafil kalıp Fatih zamanında olduğu gibi kendimizi hala her şey olmağa ve her şeyi bilmeye kudret sahibi addediyorduk ve hala da böyleyiz. Medrese’den öğrendiğinin 20 mislini dışarda istikmal eden bazı müstesna simaların medrese mahsulü olmalarından dolayı iftihar etmek ve medrese tahsilinin mükemmelliğine bunları şahit tutmak isteyenler de hocalarımızın en münevverlerini teşkil eder. Acaba meselâ Cevdet Paşa için Fransızca’yı nereden öğrenmiştir? denilecek olursa medreseden mi diyeceklerdir?”. Dedikten sonra altı, yediyüz seneden beri birkaç dava istisna edilirse bu medreselerde tabî ilimlerin araştırılmasına dair hiç bir alimimizin bir eser vücuda getirmedikleri gibi bu ilimlerin seyr-i tabiisinden bile haber alınamıyacağını ilave ediyor ve devamla:

“Mesela Süleyman-ı Kanunî zamanında küşad olunan darü’ttîb medaris-i ilmiyye ile karıştırılmayıp ayrıca bir müesseseyi fenniye halinde hekimbaşılarının tahtı nezareti altında terakkisine sarf-i gayret edilmiş olsa idi bizim etibbımız dahi şimdiye kadar mütevali tecrübe müşahedeleri ile kimbilir nelere muvaffak olurlardı (Ergin, 1939:126).”

XVIII. yüzyılda medreselerin yozlaşmaya başlamasıyla tıp öğrenimi olumsuz yönde etkileniyordu. II. Mahmud orduda hekimlik yapanların çoğunun gayri müslim

olması sakıncalarını gidermek için ve aynı zamanda yeni kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusuna hekim yetiştirmek amacıyla 1827 yılında (M.S.B. 2000:249) “Tıphâne-i Amire” ve “Cerrahâne-i Ma’mure” adlı tıp okullarını açtı. Bu iki okul eski tıp eğitimine yenilikçi bir bakış açısı getirse de dört yıllık eğitimi içerisinde bir yandan tabiat ilimlerini, diğer yandan “akaid-din” eğitiminin derslerini işlediği için modern anlamda iyi bir hekim yetiştirilmesini imkânsız hale getiriyordu. Kısa zamanda bu iki okulun yetmezliği anlaşılarak ikisinin birleştirilmesi sureti ile (Gökdaş, 2009:18) Hekimbaşı Behçet Mustafa Efendi'nin, II. Mahmud gözetiminde yaptığı girişim sonucunda “Mekteb-i Tıbbiye” kuruldu (İslam Ansiklopedisi, c.29, 2004:2).

“Tıbbiye’nin açılması için verilen 22 C, 1242 tarihli takirde şöyle denilmektedir:

“Sunuf-i Asakir-i Cihadiyyenin neferati hasta ve mecruhlarına sefer ve hizada kanunî Tibbî üzere bakılmak ve tımar ve tedavi olunmak vecibeden idüğü zahir ve iyan isede Asitane-i Aliyyede bulunan islâm etibbasının ekserisi tibbi kadim usulü üzere iştilgal ve tibbi cedid usulü ile çendan muarefeleri olmayub tabib itlakına salih olan kimesne ise mutlaka usulü kadim ve usulü cedit malûmatını cami olarak baktığı hastalara işbu iki usul-ü mizandan müstenbat malûmatını icra eylemek şeraiti esbabî.....Asitane-i Aliyyede şurutuna riayet şartı ile bir müstakil Darüttıbb-ı amire inşa buyrulup hazık muallimler vasıtasile Kadim ve Hadis Fünun-uTıbbiyye talim olunsa bitevfikitaâla birkaç sene zarfında Asakir-i Mansure-i Muhammediye tertiplerine Kefere etibbası istihdamından istiğna hasıl olup ehli islâmdan Çent sene zarfında Âlim ve Hazık tabib ve cerrah husule gelecegi vareste-i kayıt ve beyandır”.

Bundan sonra mektebin muallimleri ve programı hakkında deniliyorki:

“Bir nefer hacı ve iki nefer muallim münasip mahiyetleri ile tayin ve tahsis buyrulub, Hacı olan kimesne ehli islâmdan bulunmak ve iki nefer muallim mümkün olduğu takdirde ehli islâmdan ve olmadığı surette milleti Ahardan intihap ve tahsis olunub Hacı olan kimesne şakirdanın bir miktarını sarf ve nahv ve imlâ ve kitabet ve ecza ve nebatatın esamesini ve ilel ve emrazın mümkün olduğu mertebe Arabî ve Türkî isimlerini bunlara

talim eyleye ve evkat-ı haliyede usul-ü diniye ve akaidlerini tashih zımnında ilmihal ve birgiyî risalesi talim ede...

İkinci muallim olan kimesne Fransa lisanının sarf ve nahvını ve evkatı haliyede cerrahlık ameliyatını talim eyliye. Diğer muallim dahi oldukça lisana aşinalık kesbeyliyen erbab-ı istida da kâğıt ve sahifede mersum teşrih eşkalini ve Mukaddemat-ı Fünun-u Tıbbiyye-i Lisan-ı Ecnebi talim eyliye. Ve bu guruhtan müstait olanlar mücerret ameliyat tahsili zımnında bilintihap hastahaneye sevk olunup tıbbı müstait olanlar tabiblik ve cerrahlığa kabiliyeti olanlar cerrahlık ameliyatını meşk ve talim eyleyeler.” (Ergin, 1939:283).”

2.4.2. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’nin geliştirilmesi

Sınıf geçme sınavla olmuyordu. Muallimler ders sırasında yaptırdıkları müzakerelerde, dersleri iyi öğrenen talebeleri birer ikişer sınıf geçirirlerdi. Dört sınıfı da bitirenler tabib muavini olarak taşrada icap eden yerlere gönderilirdi (Avcı, 1963, s.17).

Tıbhane ve Cerrahane’nin beraber açıldığı okulda (14 Mart 1827) ilk etapta yirmi cerrah yetiştirildi. Bunlar orduya ve hastahanelere gönderildi. Fakat cerrah’a daha fazla ihtiyaç hâsıl olduğu için Tıbhane’de ki, cerrahi talebeleri Topkapı Sarayı müştemilatından üç koğuşa nakledildiler (H. 1247=M.1831). Bunlar, Sade de Calère adlı bir cerrahın emrine verildi. Daha sonra bu talebeler Cerrahane ve Tıbhane tekrar birleştirildiğinden Topkapı Sarayı içerisinde Otlukçu kışlasına taşındılar (H. 1252-M.1836). Böylece yeniden birleşen Tıbhane ve Cerrahane “Mekteb-i Tıbbiye” adını aldı. Bu iki okul birleşse de eğitim şekli yine aynıdır (Dağdelen, Sayılı & Hekimğlu, 1947:2).

“Mektep 1838 yılında (H.1254) Galatasaray’a nakledilerek Padişah’ın nutku ile açıldı. II. Mahmud’un bu nutku şudur:

“Çocuklar:

İşbu ebniye-i aliyeyi mekteb-i tıbbiye olmak üzere teşkil ve tertip ederek Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne tesmiye ettim ve burada bakayî sıhhati beşeriye hizmet-i azizesine muvazabat olunacağından bu mektebi

sair mekteplere tercih ve takdim eyledim. Bunda Fransızca olarak Fenni tıbbi tahsil edeceksiniz. Bu makamda şimdi sizin için bir sual varit olduğunu ve bu sual dahi bizim lisanımızda ve bizim kitaplarımızda fenni tıp yokmudurki ecnebi lisan üzere okumaklığı ihtiyar edelim. Kavlinden ibaret bulunduğunu bilirim ve burasını tasdikle beraber, yine sizin tarafınızdan mevkii cevapta olarak şimdilik mevcut olan müşkülât ve mahaziri beyan ile şu halin dahi kariben izalesini memun ve temenni ederim. Vakıa fenni tıba dair bizde pek çok kitap mevcut olup iptida Avrupalılar dahi fenni tababeti bu kitapların tercüme ve talimile ahz'ü telekki eylediler. Lakin iş bu kitapların esasî arapça yazılmış ve bir zamandan beri ulemayı islâmiye tarafından mutaleasına ve tederrüs ve tedrisine râğbet ve itina olunmadığından ve refte refte istilahati fenni lâ-yikile bilen adamlarımız azaldığı cihetle bu kitaplar metruk hükümde kalmış olduğundan anların mütaleasile uğraşup fenni tıbbi tamamile asıl lisanımız olan Türkçeye nakletmek şimdi hem birçok tekellüfat ihtiyarına ve hemde uzun zamanlara muhtaçtır. Avrupalılar ise bu fenni kütübü arabiye'den lisanlarına naklettikten sonra yüz seneden ziyadedir bunda tefennün ve terekki ile uğraşmakta olduklarından zevabit ve kavâit tahsiliyesini teshil eylemişler ve muahharan biraz şeyler dahi bulup kendi kitaplarına ilâve dahi eylemişlerdir.

Şimdi onlara nisbetle Arapça tıp kitapları bazı mertebe nakıs gibi görünür, mamafih işbu noksanın yekdiğerinden ikmalini göze alsak dahi vehle-i ulâda Türkçeye nakli mümkün olmayan, lâakal on sene kadar lisan-i Arabi ve sonra hiç olmazsa beş-altı sene dahi fenni tıbbın tahsiline uğraşmağa tevakkuf eder. Bizim ise gerek asâkir-i şâhâne ve gerçek memalik-i mahrusamız için etibbayı hâzika yetiştirip hidemat-ı lazimedede istihdam ve diğerk taraftan dahi fenni tıbbî kâmilin lisanımıza alup kütüb-ü lâzimesini Türkçe tedvine say ü ikdam etmeliyiz.

Sizlere Fransızca okutmaktan benim muradım Fransızca lisanı tahsil ettirmek değildir. Ancak Fenni tıbbî refte refte kendi lisanımıza almaktır. Andan sonra memalik-i mahrusa-i şâhânemin her tarafına Türkçe olmak üzere neşreylemektir. -Dr. Bernard'ı göstererek- Bu adamı sizin için

mahsus celb ettim. Kendi gayet müstait bir adamdır. Avrupa'nın birinci derecedeki hükemasındandır. İşte bu adamdan ve sair hocalarınızdan ilmi tababeti tahsile çalışın ve tedricen Türkçeye alıp lisanımız üzere tedavülüne say eyleyin, zira etibba sıfatile Memalik-i Ecnebiyeden bir takım meçhulül ahval eşhasın gelmesinden ve şuraya buraya sokulmasından hoşnut ve memnun değilim.

İnşallahu teâla ikmali fenle şahadetname aldıktan sonra rütbe-i azimeye nail olacağınız muhakkak olduktan başka mektepte bulunduğunuz müddetçe dahi kâffe-i havayicinizi mükemmel bir surette tertip eyledim ve et'imenizde sıcaklık kebab ve soğukluk çileğe kadar vardır. Sairleri dahi bu kıyas iledir ve alameti imtiyaziyeiniz olmak üzere yaptırmış olduğum nişanlarınızı dahi bu hafta göndereceğim, hemen sizler murad-i şâhânem üzere sayı gayret edin. Talep sizden, vermek bendendir. Cenab-ı Hak feyiz ve muvaffakiyet ihsan eyliye amin" (Dağdelen vd.,1947:2-3)."

Bu nutukla Fransızca eğitimin gayesini izah ettiği gibi bilhassa tıp eğitiminin dilimize çevrilmesini ve öğretilmesini arzu ettiğini de bildirmiştir.

2.4.3. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin hocaları ve işlenen dersler

İlk ders nazırı Mustafa Behçet Efendinin olduğu Tıbbiye'ye öğrenci olmak isteyenler hiçbir sınava tabi tutulmadığı gibi Asakir-i Mansûre acemilerinden veya yetenekli olan gençlerinden seçilmişti. Behçet Efendi'den ayrı bir kısım dersleri de kardeşi Abdülhak Molla, Baş Münecim Osman Saip Efendi, Hekim Stefanaki ve Bogos Efendi okutuyordu (Kurtcephe ve Balcıoğlu, 1991:43). Okulda eğitim dört sınıflı olarak planlandı (M.S.B. 2000:249). Mekteb-i Tıbbiye'de dersler ilk başlarda dini bilgilerle beraber gramer, okuma-yazma, fen dersleri ve hekimlik için gerekli anatomi gibi dersler okutulurken daha sonraları Fransızca bilmenin zorunluluk olduğu düşüncesi ile müfredata Fransızca dersi de eklenmiştir (T.C. Kuleli Askeri Lisesi Komutanlığı, 2007:26). Sınıf sıralaması günümüz anlayışının tersine büyükten küçüğe doğru yapılan okulda öğretim kadrosu maaşlı hoca, halife ve muallimlerden oluşuyordu. Sınıf-ı rabi' denilen kırk kişilik ilk sınıfa tayin edilen saray hekimi Mısırî Seyyid Ahmed Efendi tatil ilan edilen salı ve cuma günleri dışında öğrencilere dil bilgisi ve imla, tıbbi bitki ve

ilaçların hastalık ve sakatlıkların Türkçe ve Arapça olarak tanımlarını öğretip, ayrıca Kur'an-ı Kerim ve ilmihal dersleri verecekti. Muallimlerden birinin Fransızca okutup ve cerrahi uygulamalar yaptıracığı bu okulda, diğer muallim ise yabancı dili ilerletmiş talebelere resimlerle anatomi ve tıp bilimine giriş dersi verecekti.

Bir hattat'ın da güzel yazı yazmayı öğreteceği Mekteb-i Tıbbiye'de her öğrenciye 20 kuruş aylık ve tayinat veriliyordu. Yirmi kişilik ikinci sınıfta 36'şar kuruş aylıkla tıp bilgileri yanında İtalyanca da öğretilecek ve bu dilde yazılmış tıbbi eserler Türkçe'ye çevrilecekti. 1829'da 50'şer kuruş aylıklı üçüncü sınıf, 1833'te 100'er kuruş aylıklı dördüncü sınıf açılabilirdi. Üçüncü sınıfta işlenen derslere ek olarak fizyoloji ve ilaçların yararları dersleri eklenmiş, dördüncü sınıfta ise fizik, botanik ve fen bilimlerine ağırlık verecek şekilde eklemeler yapılırken, öğrencilere uygulamalı tıp eğitimi yaptırılmaya başlandı (İslam Ansiklopedisi, c.29, 2004:3). İçinde bulunulan gerici zihniyetin baskılarından çekinildiği için anatomi dersleri kadavra üzerinde yapılmaya cesaret edilememiş, resim veya alçıdan modeller üzerinde yapılmıştır (M.S.B. 2000:249).

Asakir-i Mansûre'nin tüzüğünde her bölüğe bir cerrah verilmesi öngörüldüğünden bu alanda da eleman yetiştirmek amacıyla daha kuruluş yıllarında ayrı bir cerrah sınıfı açıldı. Talebeler içinden yirmi cerrah seçilip eğitilerek Mansûre bölüklerine dağıtıldı. Her gün kurşun çıkarma, damar bağlama, kemik kesme ve kırık çıkık tedavisi gibi savaş cerrahisinin ağırlıklı olduğu eğitim ve uygulamalar yaptırılan yirmi öğrenciye 50'şer kuruş aylık bağlanarak orduya cerrahlarının yanına gönderilmesi kararlaştırıldı.

Mekteb-i Tıbbiye Nazırı Abdülhak Molla cerrah adayları için Gülhane'de 1832'de Topkapı Sarayı sahilindeki Hastalar Odası'nda Asakir-i Hassa-i Şahane Cerrahhânesi adıyla bir cerrahhane kurduttu. Tulumbacıbaşı Konağı 'da aynı çatı altında hizmet gören tıphane ve cerrahhane öğrencilerinin kullandıkları binanın (Cerrahhane-i Amire) dar gelmesi sebebiyle cerrahlık sınıfının yirmi öğrencisi de 1833'te buraya nakledildi. Üç sınıflık cerrahhanenin başına getirilen Sade de Calere yatılı öğrencilere cerrahi uygulamalar yaptırıyor, Konstantin Efendi ise ilaç ve tıp bilgilerini öğretiyor, eğitimini tamamlayan öğrencilere staj yaptırılıyordu. Bu okul Cerrahhane-i Ma'mûre adıyla tanındı. 1833 yılında imtihanla seçilen altmış üç kişi yani

Mekteb-i Tıbbiyye'nin ve cerrahhanenin son sınıf öğrencileri hastahanelerde görevlendirildi. Bunların içinde hasta muayene ve ilaç yazma belgesi bulunanlar da alay ve tabur hekimlerinin yanına yardımcı tabip ve cerrah, birkaç yıl stajyerlikten sonra da müstakil hekim ve cerrah olarak tayin edildi (İslam Ansiklopedisi, c.29, 2004:3).

“1836 yılında Mekteb-i Tıbbiye adını alan okul, 1838 yılında Tıphane ve Cerrahhane kısımları birleştirilerek “Dar’ül Ulum’u Hekimiye-i Osmaniye ve Mektebi Tıbbiye-i Adliye-i Şahane” adını almıştır” (M.S.B., 2000:249).

Ahmed Necib Efendi'nin hekimbaşı ve mektep nazırlığını yaptığı bir dönemde yeni bir tıphane binasına ihtiyaç duyulduğu yolundaki raporu üzerine yeni bina inşaatının çok masraflı ve uzun süreceği endişesiyle onarımdan geçirilen ve yeni bölümler eklenen Galatasaray'daki Enderun Ağaları Mektebi'ne taşınmıştır (Ekim 1838) (İslam Ansiklopedisi, c.29, 2004:3). Tıp eğitiminin gereklerine göre tadil edilen bu bina, Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne adını aldı ve 1839'da öğretime başlandı. Kısaca Galatasaray Tıbbiyesi olarak da anılan, yenilikler ve tıp eğitimine getirdiği katkılarda bulunan bu (Ülman, 2007:176) okulun müdürü Osman Saib Efendi idi. Dört sınıfın oluşan okulun öğrenci mevcudu görevlilerle birlikte 209'a ulaşmıştır (İslam Ansiklopedisi, c.29, 2004:3).

“14 Mayıs 1839'da II. Mahmud'un iradesiyle Viyana'dan getirtilen Karl Ambros Bemard okula muallim olarak tayin edildi. II. Mahmud'un mektebi ziyareti üzerine padişahın "Adli" mahlasına nispetle Mekteb-i Tıbbiyye-i Adliyye-i Şahane olan okulun adı diplomalarda "L'Ecole Adliye Imperiale de Medecine" şeklinde yazılmaya başlandı. Bulunduğu yere bağlı olarak ise "L'Ecole de Medecine de GalataSerai" diye anılıyordu (İslam Ansiklopedisi, c.29, 2004:3).”

Daha önce açıkladığımız II. Mahmud'un nutkunda Baş hoca olarak Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de hocalığa başlayan Bernard ders programını Viyana' daki Josef Akademisi (Josefinum) tarzında yeniden düzenledi. Uygulamalı derslerin başlandığı bu dönemde klinik eğitime önem verilmiştir. Başarılı ameliyatlara gerçekleştirildiği, mahkûm ve eski kadavraların üzerlerinde anatomik çalışmaların yapılmaya başlandığı Mekteb-i Tıbbiye'de öğrenciler için fizik laboratuvarı ve teşrihhane açılmıştır. Okuldan mezun olmak için bakalorya ve doktora tezi imtihanlarının şart koşulduğu bu dönemde

programı takip edemeyip mezun olamayanların (İslam Ansiklopedisi, c.29, 2004:3) atılmamaları için eczacı ve cerrah olmaları için okulda 3'ü cerrahlık ve 3'ü eczacılık olmak üzere sınıflar açtı. Hekim İsmail paşa'nın derslerini okuttuğu Cerrahlık sınıfında anatomi, cerrahlık, zooloji, botanik, tıp bilgileri ve hastalıklar hakkında genel bilgiler gibi dersler vardı. Eczacılık bölümü talebeleri için ise de Paris'ten Mösyö Kalia adında bir kimyacı getirtilerek fizik, kimya, botanik, tıp bilgileri ve ilaç yapma gibi dersler verildi (Bilim, 2002:61).

“1. Sınıf: Fransızca alfabe, gramer, kompozisyon.

2. Sınıf: Fransızca alfabe, telemak, coğrafya, aritmetik, resim.

3. Sınıf: Fizik, kimya, botanik.

4. Sınıf: Anatomi, zooloji, organlar.

5. Sınıf: Tıp bilgileri, iç ve dış hastalıklar, doğum, sağlık ve koruma.

6. Sınıf: İç ve dış hastalıklar, cerrâhlık.

Öğretim kadrosu şöyle idi:

1. Sınıf: Akif Bey, Mösyö Rue.

2. Sınıf: İnios ve Gaspar Efendiler.

3. Sınıf: Derviş Paşa, Kalia ve Salih Efendiler.

4. Sınıf: Spitzer, Konstantin Stefan Efendiler.

5. Sınıf: Serandin, Konstantin Kara Todori Beyler, Stefan Efendi.

6. Sınıf: Bernard, Konstantin Kara Todori Bey.

Ayrıca Bernard'ın isteği üzerine anatomi derslerinin okutumunda bir değişikliğe gidilecektir. Şöyle ki derslerin modeller üzerinde değil insan üzerinde yapılması da kararlaştırılarak bunun hocalığına Spitzer atanacaktır.

Ancak okulun öğretimi için bu altı sınıfın yeterli olmadığı düşünüldüğünden daha sonra Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane, ilk 4 sınıfı idadi, 5'i yüksek olmak üzere 9 sınıf haline getirilmiştir.

Bu duruma göre yeniden sınıflar ve okutulan dersler düzenlenmiştir. Bu yeni uygulamaya göre:

İdadi Sınıflar:

1. Sınıf: Fransızca, Türkçe yazı, resim, Türkçe Okuma, Fransızca metinler, Fransızca gramer.
2. Sınıf: Türkçe kompozisyon, Resim, Fransızca gramer.
3. Sınıf: Coğrafya, Fransızca Gramer, Osmanlı Devletica Gramer.
4. Sınıf: Geometri, Genel Tarih, Coğrafya, cebir.

Yüksek Kısım:

5. Sınıf: Fizik, kimya, kompozisyon
6. Sınıf: Anatomi, botanik.
7. Sınıf: Eczacılık, zooloji, organlar, cerrâhlık.
8. Sınıf: Sağlam koruma, Tıp bilgileri, genel hastalıklar, cerrâhlık.
9. Sınıf: İç ve dış hastalıklar ve cerrâhlık.

Yüksek sınıflarda ders veren öğretmenler listesi ise şöyleydi:

5. Sınıf: Derviş Paşa, Kalia Efendi, Kavaâlit.
6. Sınıf: Spitzer, Salih Efendi.
7. Sınıf: George de la Sude (Corci Bey), Stephan, Kaspar Bey.
8. Sınıf: Konstantin Kara Todori Bey.
9. Sınıf: Mösyö Bernard, Spitzer Konstantin Kara Todori Bey, Serondi Bey (Bilim, 2002:63).”

Seririyat derslerinin ilk defa okutulduğu mektepte yine ilk defa Dr. Bernard tarafından Anatomi derslerinin kadavra üzerinde verilmesi için saraydan müsaade alınmıştır. Öğrenci sayısının 239 kişi olduğu dönemde Viyana’dan gelen ve İspiçel isimli hoca daha da anatomi dersleriyle ilgileniyor ve bu derslerin anlatımını yapıyordu. Ayrıca Avusturya hastanesi hekimi olduğu için, klinik derslerini orada veriyordu. Ancak yukarıda da görüldüğü gibi öğretim üyelerinin Bernard’dan sonrası daha farklı bir görünüm alır ve daha çok Rum ve Ermenilerden oluşmaya başladığı görülmektedir (Öztürk, 2009:29)

Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane’nin eğitiminde ilk kurulduğu dönemlerde yetiştirilmek üzere alınan öğrencilerin Müslüman olduğu bilinmektedir. Ve bu Müslüman öğrenciler her sınıfta belirli bir miktar maaş ve tayinat almaktaydılar. 1839 Tanzimat Fermanıyla gayri Müslim kesiminin de çocuklarının okula alınması kararlaştırılmıştır. 1842–1843 de 38 Hristiyan öğrenci alınmıştır. Fakat bu öğrencilere

maaş verilmeyeceği gibi senede iki defa verilen yazlık ve kışlık üniformalara ve verilen et ekmek tayinatının karşılığı olan ücret her sene Mart başında aileleri tarafından ödenmesine karar verilmiştir. 1843–1844 de 76 Hristiyan öğrenci mevcuttu. Galatasaray’daki Mekteb-i Tıbbîye Adiye-yi Şahane’de her ders yılı sonunda Ramazan ayının ilk gününden önce tamamlanacak şekilde imtihanlar yapılıyordu. Yine bu final sınavlarından başka, öğretim süresince; iki bakalorya, üç doktora ve son sınıfta tez imtihanı verme mecburiyeti devam etmekteydi. Bu bakalorya ve doktora sınavlarını veremeyen öğrenciler, genel imtihanına kabul edilmeyip, sınıf geçirilmezlerdi. Üç doktora imtihanı verecek olan son sınıf öğrencileri çalışmalarına bir önceki yıl yaz sonunda, yaz tatilinde başlamaktaydılar.

Okulun ilk mezunları 1842-1843 yılında verilmiş olup tıp eğitimi üç yıl hazırlık, dört yıl da tıp ve cerrahi dersleri olmak üzere toplam yedi senede mezun olmuşlardır (Öztürk, 2009:30).

1844’de Dr. Bernard’ın ölümünden sonra anatomi derslerine Viyana’dan 1839 yılında getirtilen Dr. Sigmund Spitzer girdi (Berkes, 1973:165). İdadi kısmın 1845 yılında açıldığı ve eğitim süresi altı seneye çıkartılan (M.S.B., 2000:249) Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiyye adıyla anılan okula ertesi yıl Mekteb-i Tıbbiyye-i Mecidiyye denildi. 1845-1846 öğretim yılında ibtidî ve idadî ile tıp ve cerrahi bölümleri beşer yıla çıkarılınca tahsil süresi on yıl oldu (İslam Ansiklopedisi, c.29, 2004:4).

“Bundan iki yıl sonra 1847’de Osmanlı Tıbbiye’sini Batı’da tanıtmak amacıyla okuldan mezun olanlar, İslam, Ermeni, Rum ve Katolik olmak üzere 4 hekim Viyana’ya gönderildi. Bu hekimler Viyana Tıp Fakültesi’nde katıldıkları sınavları başarı ile verdiler. Bu başarı üzerine Viyana Tıp Fakültesi Kurulu tarafından Tıbbiye’ye Fakülte ünvanı verildi. Böylece Tıbbiye diplomalarının üzerinde “Osmanlı Fakültesi” adı yazıldı. (Bilim, 2002:64-65).”

1847-1848 öğretim yılında 8 hekim, 5 eczacı ve 6’da ebe mezun olmuştur. Toplamda öğrenci mevcudu 380 kişi idi. Sınıflar yükseldikçe öğrenci sayısında bir düşüş söz konusu olunca Hekimbaşı İsmail Efendi ilk yılda sadece Türkçe dersin okutulacağı İhtiyat Sınıfı’nı açmaya karar vermiştir (Ülman, 2008:6-7). 11 Ekim 1848’de Galatasaray’daki Mekteb-i Tıbbiyye yanınca tadrîsat, Mühendishâne-i Berrî-i

Hümâyün olarak kullanılan Halıcıoğlu'ndaki Humbarahane'nin bir kısmına taşınan okul eğitime bir süre burada devam etmiştir (İslam Ansiklopedisi, c.29, 2004:4).

1852'de Meclis-i Vâlâ âzası Cemalettin Efendi mektep nezaretliğine getirilince, okulda köklü bir değişiklik yapmak için bir mümtaz sınıfı açtı. Bu sınıfa seçilmiş talebeleri yerleştiren Cemalettin Efendi Arapça, Farsça ve Türkçe öğretmek içinde Vak'anüvis Lûtfi Efendi'yi tayin etti (1856). Fakat bu sınıfı uzun ömürlü olamamış altı sene sonra, Hayrullah Efendi'nin nazırlığı döneminde dağıtılmıştır. Geçen altı yıl süre zarfında tıp ilminin ilerlemesine büyük katkıları olan mümtaz sınıfında öğrencilerin verimli çalışması sonucunda bir "Tıp Kamusu" meydana geldi (1857). 1869 yılına gelindiğinde mektepte Türkçe eğitime yavaş yavaş başlandı (Avcı, 1963:18). Ancak Türkçe dersleri 5. Sınıftan itibaren başlatılmıştı. Bu değişikliğe göre mektebin ders programı şöyleydi:

5. Sınıf: Fizik, Kimya, Arazi, Madenler
6. sınıf: Cerrahlık, Botanik, Kimya
7. Sınıf: Cerrahlık, Zooloji, Organlar
8. Sınıf: Tıp Bilgileri, Genel Hastalıklar, Cerrahlık, Sağlık Koruma
9. Sınıf: İç ve Dış Hastalıklar, Cerrahlık, Doğum (Bilim, 2002:69-70).

1870 tarihinden itibaren Mekteb-i Tibbiye'de eğitim tamamen Türkçeye çevrildi (Avcı, 1963:18).

"Hüseyin Avni Paşa'nın Seraskerliği zamanında olan bu değişimler hakkında "Darüşşürayı Askerî'nin verdiği otuz imzalı mazbatada deniliyor ki:

"Mekteb-i Tibbiye'nin bidayet-i küşadında öyle ise yarar mütercem tıp kitapları olmadığı ve lisan-ı Osmaniye âşına Hocalar bütün bütün mevkud olduğu cihetle mektepçe Fünun-u Tibbiye ol vakit bizzarure ecnebi lisanında olan kitaplarla başlamışsada yine emri tedriste mümkün mertebe Türkçe tedris vetakrir olunmak tank-i iltizam olunmuşken her nasılsa muahharen işbu mültezem olan Tiükçe takrir olunmak usulü refte refte lisan-ı ecnebi üzere takrir ve tedris olunmak suretine tahavvül ederek el halet ü Hazihi öylece kalmış olmasına ve halbuki Fünun-u Tibbiye birtakim mesail-i dakikayı şamil olarak bu makule fünuna müteallik

şeyleri erbab-ı tahsilin kolayca ve binnisbe az vakitte tahsil edebilmeleri dahi mücerret Fünun-u mezkûre-i hocadan Mader Zadi olan lisan üzere taallum ve telakki eylemek ve kendi lisanmda yazılmış kitaplardan okumak ile hasıl olacağı derkar bulunmasına nazaran bu maksadın husulüne ancak Fünun-u Mezkûrenin lisan-ı Ecnebi üzere okutturulmasının mani olduğu...” (Ergin, 1939:295).”

Deneme aşamasından başarı ile çıkan Türkçe eğitim takip eden yıllarda Askeri Tıbbiye’de de ilk sınıftan itibaren bütün derslerde uygulanmıştır. Bu şekilde mezun olan cerrah ve eczacılar için Haydarpaşa Askeri Hastanesi’nde iki yıl staj yaptırıldıktan sonra tabur ve hastanelere tayin edildiler. Aralarında başarılı olanların Paris ve Viyana’ya gönderilerek bilgilerini arttırmaları sağlandı. Eğitimin Türkçe olmasından sonra Türk tıp gazeteleri, dergiler ve çok sayıda tıp kitabı yayımlandı. Ayrıca mektepteki Türk ve Müslüman hoca sayısında artış gözlemlenmiştir. Ancak etkisini yavaş yavaş kaybetse de Fransızca eğitimin zararlı etkileri senelerce sürmüştür. Konsültasyonlarda Fransızca konuşulmuş, reçeteler Fransızca yazılmış ve sağlık kuruluşlarının kadrolarında üstünlük yıllarca Gayri Müslimlerin elinde kalmıştır (İslam Ansiklopedisi, c.29, 2004:4).

Mekteb-i Tıbbiye Eylül 1873’te Galatasaray’daki Mekteb-i Sultani binasına taşındı. Ancak 1876’da Mekteb-i Sultani öğrenci ve hocaları kendi binalarına döndüğü için tekrar Demirkapı Kışlası’na nakledildi. İdadî kısmı da Kuleli’ye gönderilen mektepte 1887 senesine gelindiğinde Demirkapı’daki Askeri Tıbbiye bünyesinde kuduz müessesesi, ertesi yıl aşı evi, 1893’te bakteriyolojihane ve bir yıl sonra doğumevi bölümleri açıldı.

Tamir ve tadil edilen Gülhane’deki bina 150 yataklı hastahane haline getirilip 1898’de Gülhane Tatbikat Mektebi ve Serîriyat Hastahanesi olarak açıldıktan sonra stajlar burada yapılmaya başlandı. Aynı yıl her iki tıbbiyede tahsil süresi idadîden sonra altı yıl oldu. Kuleli’deki Mekteb-i İdaîl-i Tıbbiyye’den çıkan talebeler Askeri Tıbbiyye’ye, Mekteb-i İdadî-i Mülkiyye’den çıkanlar Tıbbiyye-i Mülkiyye’ye alındı. Demirkapı Kışlası’nın binası yetersiz kalınca Askeri Tıbbiye de II. Abdülhamid tarafından Mimar Alexandre Vallaury ile Raimondo d’Aronco’nun planlarına göre 1894’te Haydarpaşa’da inşasına başlanan binaya nakledilip 1903’te eğitime başladı. Bu iki okulun 1908’de II. Meşrutiyet’in ilanını takiben birleştirilmesi söz konusu olunca

sivil tıbbiye hocalarının Maarif Nezareti nezdindeki girişimleriyle Mekteb-i Tıbbiyye-i Mülkiyye, Tıp Fakültesi adıyla yeniden kuruldu ve İstanbul Darülfünunu'nun bir şubesi oldu, ilk dekanlığına Cerrahi Kliniği muallimi Cemil (Topuzlu) Paşa getirildi. 1909'da Askeri Tıbbiye'nin çabasıyla iki okul Dârülfünun-ı Osmanî Tıp Fakültesi adıyla birleşti ve 1933 yılına kadar Haydarpaşa'daki binada kaldılar. 1933'te İstanbul Üniversitesi adını alan okul zamanla kadroların yığılması ve yer darlığı sebebiyle 1967'de İstanbul Tıp ve Cerrahpaşa Tıp fakülteleri şeklinde ikiye bölündü.

Medresedeki gelenekselci eğitime yönelik bazı olumsuz düşüncelerin aksine Mekteb-i Tıbbiye'deki medrese kökenli hocalar okulu gayet başarılı bir sistemle yönetip Mühendishane'deki gibi pozitif bilimlerle ilgili bütün bilimlerin geliştirildiği bir kurum haline getirmişlerdir (Er, 1999:156). Mekteb-i Tıbbiye kurulduğu dönemlerde sık sık isim, bina ve program değişikliklerine uğrasada orduya ve mülkiyeye bağlı hekimler yetiştirmeye devam etmiştir. İşte bu sebepten Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma ve özgürlük hareketlerinin de odak noktası olmuştur (M.S.B. 2000:249).

2.5. Mekteb-i Harbiye

2.5.1. Mekteb-i Harbiye'nin kuruluşu

Şekil 2.4. Mekteb-i Harbiye Binası, İstanbul (Kuleli Askeri Lisesi Komutanlığı, 2007:29)

Dış politikada Rusya savaşının kaybedilmiş olmasının etkileri, iç politikada Gayri Müslimlerin bastırılmaya çalışılan isyanları ve yabancı imparatorlukların Osmanlının iç işlerine karışmaları XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na zor günler yaşatıyordu. Yaşanan olaylarda ülke mağlubiyete uğruyor, toprak kaybediyordu. Hatta bu durumdan faydalanan yabancı devletler isyanları teşkilatlandırmak için isyancılara her türlü yardımlarda bulunuyorlardı.

Yaşanan tüm bu kayıplara ve isyanlara dur demek için Osmanlı İmparatorluğu'nun ordusunda ıslahat yapması ve orduyu daha kuvvetli hale getirmesi gerekiyordu. Bunu yapmak ancak Avrupai tarzda eğitim görmüş subaylarla mümkün olabilirdi. İşte bu sebepten (Avcı, 1963: 23) "II. Mahmud Batı ordularını örnek alan bir kara gücü oluşturmak amacıyla, 1826'da kapatılan Yeniçeri Ocağı'nın yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye örgütünü kurdu" (Sakaoğlu, 2003:57). Bu örgütün ihtiyaçlarına cevap verebilmek için idari kadrosunda eğitim ve öğretim düzeyi yüksek subaylara ihtiyaç vardı. Bu ihtiyaç Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'dan mezun olan subaylardan ve yetenekli erlerin özel bir eğitimden geçirilmesi ile karşılanmaya çalışılmıştır. Bu eğitim için Hassa Ordusu Müşiri Ahmet Fevzi Paşa, Rami ve Selimiye kışlalarında (M.S.B. 2000:249) yaşları on dokuz ve yirmi bir arasında değişen erleri bölükler halinde teşkilatlandırdı. Bu bölüklere "sıbyan bölükleri" adı verildi. Bu eğitimde başarılı olanlar sırasıyla onbaşı, çavuş ve mülazım rütbelerini alarak orduya katılıyordu. Bu bölükler Mekteb-i Harbiye'nin temelini oluşturduğu gibi bölük erleri de ilk Harbiyeliler sayıldı (İslam Ansiklopedisi, c.16, 1997:115). Aldıkları askeri eğitimin yanı sıra okuma-yazma öğrenmeleri sağlanan bu bölüğü batı seviyesine çıkarmak için büyük gayretler sarf edilmiştir. Yine de bu ayarda bir ordu hazırlamak için Avrupa'daki eğitime benzer bir okulun açılmasının şart olduğunu gören II. Mahmut batı dillerini bilen Avrupa'daki askeri okulları görmüş olan Hassa Ordusu alay Komutanlarından aynı zamanda Fahri Yaveri (M.S.B. 2000:253) Mehmed Namık Paşa'yı Harbiye Mektebi'ni kurmakla görevlendirdi; Ahmed Fevzi Paşa'yı da yanına yardımcı olarak verdi (İslam Ansiklopedisi, c.16, 1997:115).

Böylece 1834 yılında II. Mahmut'un yeni kurduğu Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu için subay ve astsubay yetiştirmek amacıyla İstanbul Maçka Kışlası'nda Mekteb-i Harbiye kurulmuştur (Şen, 2013:483). Fransa'daki örnekleri model alarak eğitime başlayan bu okulda derslerin Fransızca okutulması, hocaları ise

Avrupadan getirilmesi düşünülmüştü. Ayrıca başarılı öğrencileri Avrupa'daki Harp okullarına göndermek bunun sayesinde de okulun eğitiminin Avrupalı seviyeye çıkacağına inanılması düşünülen bir diğer konuydu (Öztürk & Fındıkçı, 2011:1024).

“Harp Okulu’nun açılmasının düşünüldüğü tarih ile açıldığı tarih olan 1835’e kadar okulun çeşitli biçimlerde adlandırıldığı görülmektedir. Okula bazen Fransızca “Ecole Militaire” bazen “Mekteb-i Hassa bazen de “Mekteb-i Harbiye” denilmiştir. Mekteb-i Hassa ismi, sübyan bölüklerinin Hassa ordusundan seçilmiş askerlerden meydana gelmiş olmasından dolayı kullanılmıştır. Ecole Militaire adı da Fransa’da Napolyon’un açtığı “Saint Cry” askerî okulunu tanıyanların yakıştırmasıdır. Okulla ilgili olarak Takvim-i Vekâyi adlı gazetede 1835 yılından iki ay önce yerine konan kitabede “Mekteb-i Harbiye” ifadesi kullanılmıştır.

Okulun tamir ve düzenlenmesi bitip Sübyan Bölüklerinin 1834’te buraya taşınmasından sekiz ay sonra 1 Temmuz 1835’de II. Mahmut okula gelmiş ve okulu resmen açmıştır. Bundan sonra okul “Mekteb-i Harbiye”, “Mekteb-i Ulum-ı Harbiye”, Mekteb-i Fünûn-i Harbiye” gibi çeşitli adlarla anılmışsa da öğrencilere hep “Harbiyeli” denilmiştir (M.S.B., 2000:254).”

2.5.2. Mekteb-i Harbiye’nin geliştirilmesi

Mektebi Harbiye’nin açılması eğitimde modernleşme için yapılan hareketler içinde büyük bir zafer sayılabilirdi. Zira ıslahat yerine konulabilecek yeni hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır. II. Mahmut’un yenileşme hareketlerini detaylıca incelediğimizde merkezi teşkilât, adliye ve maarif gibi alanlarda gelenekselleşmiş düzenden ayrılan esaslı farklılıkları olduğunu görürüz. Tabii bu farklar, 1830-1839 yılları arasında reformcular ve ulema çatışmasına dönecek ve mühim olaylara yol açacaktı. Ayrıca Tanzimat devrindeki gelişmelerin başlaması yönünden büyük önem arz etmektedir. Gelişen olaylar neticesinde Osmanlı Devleti’nde modern eğitim alanında ki yeniliklerle beraber ilk teşkilâtlanma da bu dönemde olmuştur. Vakıflar devre dışı bırakılarak Batı tarzında okulların açılması, açılan bu okulların da doğrudan Devlete bağlı olması, eğitim işlerinde yeni bir dönemi başlatmış, dolayısıyla geleneksel bir

şekilde sürdürülen Osmanlı eğitim sistemi yavaş yavaş yıkılmaya başlamıştı (Kodaman, 1991:1).

Her ne kadar gelenekselden kurtularak yenileşme ve ilk teşkilatlanmanın merkezi olarak adlandırılan Mekteb-i Harbiye kurulsada; kurulan bu okul ilk yıllarında düşünüldüğü gibi modern bir eğitim kurumu özelliklerine sahip olamadı. Zira öğrenciler hiçbir eğitim almadan Mekteb-i Harbiyye'ye geldikleri için okulun ilk, orta ve lise bölümleri birinci sınıf seviyesinde eğitim yapıyordu. Bu okulun idari kısmında en yetkili kişiye mektep nazırı, sonraki kişiye ise ders nazırı deniliyordu. Mustafa Mazhar Bey'in (1834- 1836) ilk nazır olduğu dönemlerde dokuz yıl süreli olan eğitimin ilk sekiz yılına "birinci mektep", son yılına ise "ikinci mektep" deniliyordu. Okuma-yazma ve din bilgilerinin öğretildiği birinci sınıftan mezun olanlar ikinci sınıfa geçmeyi hak kazanıyordu. Bu sınıfta ise hendese, fizik, astronomi gibi fen dersleriyle askerliğe dair uygulamalı bilgiler veriliyordu. Bu okuldan mezun olmanın şartı sınav kazanmak değildi. Belirlenen yıl ve kitapları esas alan okulda, birinci kitabı bitirenler ikinciye geçiyor, liyakatini ispat edenler subay olarak okuldan mezun ediliyordu (İslam Ansiklopedisi, c.16, 1997:115-116). Bu okula 1887 yılında sultan II. Abdülhamit tarafından büyük bir yemekhane ve jimlastikhane binası ilave edilmiştir (Emecen, Akyıldız & Gürkan, 2015:161).

2.5.3. Mekteb-i Harbiye'nin hocaları ve işlenen dersler

II. Mahmud'un Mekteb-i Harbiye'yi kurmakla görevlendirdiği Namık Paşa Beşiktaş'daki Maçka kışlasını onartıp buraya 400 öğrenci alacak iki okul, bir kütüphane, bir hamam, bir mutfak ve yemekhane binaları yaptırarak Mekteb-i Harbiye'nin burada açılmasını sağlamıştır. Alet edavatının da Avrupadan satın alındığı okulun o yıllardaki sınıf şekli ve işlenen dersleri şöyleydi:

I.Sınıf: Harf ve rakamların yazımı, iki harfli sözcükleri okuma

II. ve III. Sınıf: Üç harfli sözcükleri okuma ve amme cüzü

IV. ve V. Sınıf: İlm-i Hal, İslam diniyle ilgili kuralların yazımı

VI. Sınıf: Talim ve askerlik kuralları

VII. ve VIII. Sınıf: Hât dersi, sözcük bilgisi, basit metin yazımı

Okulun sekizinci sınıfına gelindiğinde öğrenciler içerisinde seçilen 100 başarılı öğrenciye de matematik, mühendislik bilgileri, harita, topografya ve geometri dersleri okutulmaktaydı (Bilim, 2002:75).

İngiliz Bayan Pardoe'nun 1836'da Mekteb-i Harbiye'ye gelip, okulu gezdikten sonra bu okuldaki eğitimin çok geri olduğunu, bunun sebebinin ise Rusların olduğunu söylemiştir. Eğer bu okulun eğitiminin İngilizlere verilmiş olsa idi daha ciddî bir reformla başlanacağını önemle vurgulamıştır (Ergün, 1996:501). Takip eden öğretim yılında idareye Emin Paşa getirilerek eğitim sisteminde değişikliğe gidilmiştir.

“Merkebi Harbiye’de düzenli eğitim 1838-1839’da, Avrupa’da tahsilini tamamlayıp yurda dönen Mühendishane’nin baş hocalarından Hüseyin Rıfkı Tamani’nin oğlu Emin Paşa’nın bu mektebin nazırlığına getirilmesinden sonra başlamıştır. Emin Paşa ilk önce mektebi iki kısma ayırarak dört yıllık yüksek kısmına Mekteb-i Fünun-ı Harbiye üç yıllık alt sınıflarına ise Mekteb-i Fünun-ı İdadiye adını vermiştir. Bu dönemde dersler arasında cebir, geometri okutulmuş; ayrıca üst sınıfta H. R. Tamani’nin Mecmua-ı Mühendisin adlı eseri takip edilmiştir. Dersler hergün ameli ve nazari olmak üzere yapılmakta, buna ilaveten talimlerde icra edilmektedir. Emin Paşa’nın nazırlığı döneminde eğitimde tamamen Avrupa usulüne geçilirken, Avrupa’da tahsilini tamamlayıp dönenlerden veya Avrupalı uzmanların hoca olarak istihdamı sağlanmış, bu şekilde hem eğitim kadrosu artırılmış, hem de eğitimin modernleşmesi sağlanmıştır (Karaca, 2012:138-139).”

Tablo 2.3.

Mekteb-i Harbiye-i Şahane 1883-1886 Yılları Personel Kadrosu

MÜDÜR VE ÖĞRETMENLER				
GÖREVİ	Askeri Mektepler Nazırı	Ders Nazırı	Ders Nazırı	Nazır Vekili
SINIFI				
RÜTBESİ	Ferik	Ferik	Ferik	Mirliva
ADI	Ethem Paşa Hazretleri	Nuri Paşa Hazretleri	Zeki Paşa hazretleri	Nuri Paşa
BAB ADI				
MEMLEKETİ			İstanbul	
DUHULÜ	Mektebe 1268	Mektebe 1260	Mektebe 1289	Mektebe 1260
NASBİ	16 Ağustos 1295	05 Temmuz 1300	17 T.Sani 1300	20 Şubat 1290
GÖREVİ	Erkan-ı harp Muallimi	Dahiliye Müdürü	Resim Öğrtmeni	Topoğrafya Öğr.
SINIFI		Piyade	Piyade	Erkan-ı Harp
RÜTBESİ	Ferik	Ferik	Mirliva	Miralay
ADI	Baron Golç Paşa	Servet Paşa	Osman Nuri Paşa	Hüseyin Bay
BAB ADI		Rıfat Paşa	Abdulkadir	
MEMLEKETİ	Almanya	İstanbul	İstanbul	
DUHULÜ	Mektebe 1299	Mektebe 1280	Mektebe 1270	
NASBİ	Mart 1304	05 Ağustos 1304	08 Temmuz 1303	16 Nisan 1303
GÖREVİ	Golç Paşa Refakatinde	Ders nazırtı	Nazariyat Ameliyat	Matbaa Memuru
SINIFI	Süvari	Erkan-ı Harp	Piyade	Topçu
RÜTBESİ	Miralay	Miralay	Miralay	Miralay
ADI	Hobraz Bey	Ahmet Şükrü Bey	Ali Rıza Bey	Hacı Mahmut Bey
BAB ADI			Hasan	İbrahim
MEMLEKETİ	Almanya		Edirne	Eyüp
DUHULÜ	31 Mayıs 1298		Mektebe 1281	Mühendishane 1254
NASBİ	12 T.Sani 1299	Mart 1304	23 Nisan 1303	12 Haziran 1303
GÖREVİ	Fransızca Öğretmeni	Fransızca Öğr.	Fransızca Öğr.	Topoğrafya ve Harita
SINIFI	Piyade	Piyada	Piyade	Erkan-ı harp

Tablo 2.3. (Devamı)

RÜTBESİ	Yarbay	Yarbay	Yarbay	Binbaşı
ADI	Osman Bey	Mustafa Bey	Gelip Bey	Ahmet Edip Bey
BAB ADI			Halil	Şaban
MEMLEKETİ		İstanbul	İstanbul	
DUHULÜ	Mülteci	Mühendishane1275	Mühendishane1272	Mektebe 1292
NASBİ	18 Mart 1292	17 Mart 1301	15 Şubat 1300	02 Nisan 1293
GÖREVİ	Makine Adiye ve heyet-i Taksim	Tatbikat ve Hendese	Fen ve Tabiat Öğr.	Şimendüfer ve Sath-ı Arazi
SINIFI	Erkan-ı Harp Binbaşı	Piyade	Erkan-ı Harp	Rakım ve Taş Kesimi
RÜTBESİ	Hamdi Bey	Yarbay	Yarbay	Erkan-ı Harp Yarbay
ADI	İshak	Ziya bey	Şevki Bey	Ahmet Şükrü Bey
BAB ADI	Preveze	Ali		
MEMLEKETİ	Mektebe 1292	İstanbul		
DUHULÜ	18 Haziran 1293	Mektebe 1278		Mektebe 1292
NASBİ		30 Nisan 1298	23 Ağustos 1303	08 Mart 1303
GÖREVİ	Arazi Taksimi ve Riyaziye Öğretmeni	Kimya Öğretmeni	İstikamat Cesimiye	Süvari Öğretmeni
SINIFI	Erkan-ı Harp Yarbay	Piyade	İstihkam	Süvari
RÜTBESİ	Avni Bey	Binbaşı	Binbaşı	Binbaşı
ADI		Mehmet Sait Bey	Ahmet Canip Bey	İsmail Hakkı Bey
BAB ADI				Tevfik
MEMLEKETİ		Kabataş		
DUHULÜ	Mart 1304	Mektebe 1286	Mühendishane 1278	Mektebe 1288
NASBİ		06 Şubat 1293	13 Mayıs 1297	01 Mart 1298
GÖREVİ	Ders Nazırı	Resim Öğretmeni	Hendese-i Resmiye	İstatistik ve Coğrafya
SINIFI	Erkan-ı Harp	Piyade	Piyade	Erkan-ı Harp
RÜTBESİ	Binbaşı	Binbaşı	Binbaşı	Binbaşı
ADI	Nuri Bey	Halil Bey	Hasan Fuat Bey	Ahmet Fevzi Bey
BAB ADI		Selim Paşa	Kemal	
MEMLEKETİ			Tophane	
DUHULÜ	Mektebe 1298	Mektebe 1289	Mektebe 1286	
NASBİ		20 Mart 1300	21 K.evvel 1307	26 Temmuz 1303

Tablo 2.3. (Devamı)

GÖREVİ	Fen Eslîha ve Sakile ve Tarih Eslîha	Heyet Hocası	Rus Lisan Öğr.	Fen Haval Farsça Öğr.
SINIFI	Erkan-ı Harp Binbaşı	Piyade	Erkan-ı Harp	Baytar
RÜTBESİ	Ahmet Muhtar Bey	Binbaşı	Binbaşı	Binbaşı
ADI		Avni Bey	Seyfullah Bey	Behçet Bey
BAB ADI			Hamithan	Mehmet
MEMLEKETİ			Dağıstan	İstanbul
DUHULÜ	Mart 1304		Mektebe 1287	Mektebe 1283
NASBİ			04 Mart 1298	06 Haziran 1300
GÖREVİ	Meç, Kılıç ve Tarama	Kimya Öğretmeni	Makine Aliye Öğr.	Fen Mimariye-i Tarık
SINIFI	Piyade	Tabip	Erkan-ı Harp	Yüksek İnşaat
RÜTBESİ	Binbaşı	Binbaşı	Binbaşı	Binbaşı
ADI	Ahmet Şekür Bey	Abdi Raif Bey	Ali Rıza Bey	Reşit Bey
BAB ADI	Mehmet Emin			
MEMLEKETİ	İstanbul	İstanbul		
DUHULÜ	Mektebe 1287	Mektebe 1294		Mektebe 1299
NASBİ	23 Temmuz 1302	T.Sani 1302	23 Şubat 1302	Mart 1304
GÖREVİ	Kitabet Öğretmeni	Topoğrafya Öğr.	Topoğrafya Öğr.	Süvari Muallimi
SINIFI	Piyade	Piyade	Piyade	Süvari
RÜTBESİ	Kolağası	Kolağası	Kolağası	Kolağası
ADI	Rıfat Bey	Fuat Hasan Bey	Süleyman Bey	İsmail Hakkı Bey
BAB ADI		Kemal	Hakkı	Tevfik
MEMLEKETİ		Tophane		
DUHULÜ	Mektebe 1291	Mektebe 1286	Mektebe 1287	Mektebe 1288
NASBİ	18 Mart 1297	10 T.Sani 1297	11 Ağustos 1299	18 Ağustos 1296
GÖREVİ	Tarama Öğretmeni	Hıfzı's Sıhha Öğr.	Piyade Talim Öğr.	Süvari Talim Öğretmeni
SINIFI	Piyade	Tabip	Piyade	Süvari
RÜTBESİ	Kolağası	Kolağası	Kolağası	Kolağası
ADI	Ahmet Şükrü Bey	Abdi Raif Bey	Sami Bey	Naim Efendi

Tablo 2.3. (Devamı)

BAB ADI			İzzet	Cafer
MEMLEKETİ			Aksaray	Vaniköy
DUHULÜ	Mektebe 1287	Mektebe 1294	Mektebe 1292	Mektebe 1293
NASBİ	20 Ağustos 1294	25 K.Sani 1296	18 Haziran 1300	18 Haziran 1300
GÖREVİ	Kitabet Öğretmeni	Kitabet Öğretmeni	Topoğrafya Öğr.	Hikmer ve Tatbikat Öğr.
SINIFI	Piyade	Piyade	Piyade	Piyade
RÜTBESİ	Kolağası	Kolağası	Kolağası	Kolağası
ADI	İbrahim Efendi	Rıfat Bey	Halil İbrahim Efend	Hüseyin Efendi
BAB ADI	Ahmet	Abdullah	Ahmet	Rıfat
MEMLEKETİ	Çengelköy	İslimiye	Cerrahpaşa	Beşiktaş
DUHULÜ	Mektebe 1293	Mektebe 1291	Mektebe 1295	Mektebe 1292
NASBİ	19 Ağustos 1301	13 Eylül 1302	21 K.Evvel 1301	06 T.Sani 1302
GÖREVİ	İstihkâm Öğretmeni	Fransızca Öğretmeni	Kimya Öğretmeni	Riyaziye ve Almanca Öğr.
SINIFI	Topçu	Piyade	Piyade	Piyade
RÜTBESİ	Kolağası	Kolağası	Kolağası	Sağkolağası
ADI	Hayri Efendi	İbrahim Efendi	Abdi Efendi	Hoper Efendi
BAB ADI	Bekir	Mehmet Ali	Raif	
MEMLEKETİ	Üsküdar	Laleli	İstanbul	
DUHULÜ	Mektebe 1288	Mektebe 1294	Mektebe 1294	Mektebe 1301
NASBİ	Mart 1304	Mart 1304	20 Nisan 1299	06 Temmuz 1303
GÖREVİ	Topoğrafya Öğretmeni	Hikmet Öğretmeni	Topoğrafya Öğr.	Lisan Öğretmeni
SINIFI	Piyade	Süvari	Piyade	Piyade
RÜTBESİ	Kolağası	Yüzbaşı	Yüzbaşı	Yüzbaşı
ADI	Halil İbrahim Efendi	Reşit Bey	Hasan bey	Rıfat Efendi
BAB ADI	Ahmet		Kemal	
MEMLEKETİ	Cerrahpaşa	Bursa	Tophane	Uşak
DUHULÜ	Mektebe 1295	Mektebe 1293	Mektebe 1286	Mektebe 1288
NASBİ	26 K.Sani 1303	03 T.Evvel 1299	12 K.Evvel 1291	11 Eylül 1295

Tablo 2.3. (Devamı)

GÖREVİ	İstihkam Hafifiye Öğr.	Ordu Teşkilatı Öğr.	Coğrafya Öğretmeni	Şimendifer,Satıl,Rakım ve Taş
SINIFI	Topçu	Piyade	Süvari	Kesimi Öğretmeni
RÜTBESİ	Yüzbaşı	Yüzbaşı	Yüzbaşı	Erkan-ı Harp Yüzbaşı
ADI	Hayri Bey	Mehmet Şükrü Efendi	Cemal Efendi	Şevki Efendi
BAB ADI	Bekir	Selvan	Emin	Şakir
MEMLEKETİ	Üsküdar	Plevne	Yenişehir	Ruşçuk
DUHULÜ	Mektebe 1288	Mektebe 1293	Mektebe 1296	Mektebe 1296
NASBİ	21 Ağustos 1298	21 Mart 1300	22 Ağustos 1302	15 Haziran 1302
GÖREVİ	Tabiye ve Sevkül Ceyş,	Fransızca Öğretmeni	Hikmet Öğretmeni	Harita Tersimine Memur
SINIFI	Coğrafya, Fransızca	Piyade	Piyade	Piyade
RÜTBESİ	Piyade Yüzbaşı	Yüzbaşı	Yüzbaşı	Yüzbaşı
ADI	Mehmet Ali Bey	Afif bey	Hikmet Fethi Bey	Hasan Behçet Bey
BAB ADI	Salih	Rafet	Mustafa	Osman
MEMLEKETİ	Beşiktaş	İstanbul	Boyabat	Çürüksu
DUHULÜ	Mektebe 1293	Mektebe 1292	Mektebe 1292	Mektebe 1297
NASBİ	02 T.Evvel 1300	02 T.Evvel 1300	18 Haziran 1300	21 K.Evvel 1301
GÖREVİ	Tarama Öğretmeni	Süvari Öğretmen Yrd.	YağlıboyaResim Öğ	Rusça Öğretmeni
SINIFI	Piyade	Süvari	Piyade	Süvari
RÜTBESİ	Yüzbaşı	Yüzbaşı	Yüzbaşı	Yüzbaşı
ADI	Ali Haydar Bey	Mehmet Zahit Bey	Ali Rıza Bey	Çeronski Efendi
BAB ADI	Osman	Ali	Mehmet	Baltor
MEMLEKETİ	Cerrahpaşa	Şam	Üsküdar	
DUHULÜ	Mektebe 1296	Mektebe 1296	Mektebe 1295	Mektebe 1281
NASBİ	21 K.Evvel 1301	05 Mart 1302	23 Temmuz 1302	19 K.Evvel 1297
GÖREVİ	İstihkam Hafifiye ve Cesime Öğretmeni	Tabiye ve Sevkül	Hikmet Kimya Yrd	Osmanlıca Öğretmeni
SINIFI	Topçu Üsteğmen	Ceyş ve Coğrafya Ask	Piyade	Piyade
RÜTBESİ	Hayri Bey	Piyade Üsteğmen	Üsteğmen	Üsteğmen
ADI	Bekir	Mehmet Ali Bey	Hüseyin Bey	Vefik Efendi
BAB ADI	Üsküdar	Salih	Abdullah	Ahmet

Tablo 2.3. (Devamı)

MEMLEKETİ	Mektebe 1288	Beşiktaş		Beşiktaş
DUHULÜ	20 Şubat 1292	Mektebe 1293	Mektebe 1293	Mektebe 1296
NASBİ		03 T.Evvel 1297	17 T.Sani 1295	19 K.Sani 1302
GÖREVİ	Meç ve Kılınç Öğretmeni	Meç Öğretmeni	Kitabet Öğretmeni	Hendese Resim Öğretmeni
SINIFI	Süvari	Piyade	Piyade	Piyade
RÜTBESİ	Üsteğmen	Üsteğmen	Üsteğmen	Teğmen
ADI	Sadık efendi	Faik Efendi	Recep Efendi	Nazmi Efendi
BAB ADI	Abdullah	Mehmet Emin	Ali	Kenan
MEMLEKETİ	Süleymaniye	İstanbul	Gelibolu	Trabzon
DUHULÜ	Mektebe 1296	Mektebe 1299	Mektebe 1296	Mektebe 1299
NASBİ	18 Haziran 1300	29 Ağustos 1303	07 Eylül 1302	15 Haziran 1302
GÖREVİ	Kimya Öğretmeni	Hendese Öğretmeni	Rusça Öğretmeni	Lisan Öğretmeni
SINIFI	Piyade	Piyade	Piyade	Piyade
RÜTBESİ	Teğmen	Teğmen	Yüzbaşı	Yüzbaşı
ADI	Aziz Efendi	Abdullatif Efendi	Ahmet Hamdi Bey	Kazım Efendi
BAB ADI	Abdullah	Halil	Mustafa	Fevzi
MEMLEKETİ	Tophane	Şam	Teradinek	İstanbul
DUHULÜ	Mektebe 1296	Mektebe 1300	Mektebe 1295	Mektebe 1296
NASBİ	23 Haziran 1299	17 Haziran 1303	02 Eylül 1304	15 Haziran 1304
GÖREVİ	Fransızca Öğretmeni	Şiş ve Meç Öğretmeni	DemiryoluFenni Öğ	Kimya Muavini
ADI	Azaryan Efendi	Mosiviliç Efendi	Lakok Paşa	Ohannes Efendi
MEMURİYETİ	03 Ağustos 1286	Nisan 1289	09 Nisan 1294	1262
GÖREVİ	Lisan Öğretmeni	Fransızca Öğretmeni	Rusça Öğretmeni	İnşaat ve İstihkam Öğr
ADI	Terziyan efendi	Mösyö Andok Efendi	Ahmet Nörs Efendi	Mösyö lakar Efendi
MEMURİYETİ	17 Mart 1300	01 Şubat 1301	30 Eylül 1302	01 Nisan 1290
GÖREVİ	Cerrü-l Eskal ve Riyaziye	Şiş ve Meç Öğretmeni		
ADI	Mösyö Ezyonski Efendi	Karlo Efendi		
MEMURİYETİ	01 Nisan 1290	16 Mart 1298		

(M.S.B., 2000:265-267).”

“20 Mayıs 1845 tarihli padişah iradesiyle Harbiye'nin Pangaltı'da Tophane Hastanesi olarak inşa edilen binaya taşınması, idadının de Maçka Kışlası'nda Harbiye'nin yerinde öğretime başlaması kararlaştırıldı. Fakat her iki okul, binalardaki tamir ve tadilat bitinceye kadar Beşiktaş Sahilsarayı'ndaki Çinili Köşk'e taşındı. Daha sonra binalarına geçen okulların açılışlarını bizzat Sultan Abdülmecid yaptı (10 Ekim 1846). Böylece Harbiye, orta eğitim üzerinde eğitim veren müstakil bir kurum haline geldi (İslam Ansiklopedisi, c.16, 1997:116).”

Harbiye Mektebi'nde 1845-46 yılında Avrupa'daki askeri okullar seviyesine çıkarılmak için çok önemli düzenlemeler yapıldı. Okul iki kısma ayrıldı. Birinci kısma "Mekteb-i Ulûm-u Harbiye", İkinci kısma ise "Mekteb-i Fünûn-u İdâdîye" denildi. Mekteb-i Harbiye'ye öğrenciler hiç bir şey bilmeden geldikleri için öğrenci hazırlayacak askeri îdâdîler açıldı. 1846 yılına gelindiğinde ise ilk ciddî program uygulaması başlatılmış oldu. O zaman uygulanan program da şöyle idi:

Hendese, Cebir-i Mukabele, Cebrin Hendeseye Tatbiki, İlm-i Menazır, İlm-i Kutû-i Mahrûtiyat, İlm-i Tefâzulî ve Tamamı, Cerr-i Eskal, İlm-i Hey'et, İlm-i Hikmet-i Tabiiye, İlm-i Hal ve Terkiib-i Ecsam, Fransızca, İstihkamat-ı Hafife ve Sakile, Tombaz Köprü Kurmak, Resim, Harita İnşası, Top, Tüfenk ve Şiş Talimleri, Piyade ve Süvari Talimleri, İlm-i Sebahat (Yüzme) (Ergün, 1996:501).

1846'da Mekteb-i Harbiye'de üç sınıf vardı. Bunlar;

I. ve II. Sınıf: İhtiyat sınıfı (İdadilerden çıkanların girdiği sınıftı)

III. Sınıf: İlk yarıyılında Müsellesat-ı Müsteviye ve Küreviye, Cerr-i Eşkal; ikinci yarıyılında da Hikmeti Tabiiye ve Kimya dersleri veriliyordu.

Bu sınıflarda ayrıca Topografya, Hendese-i Resmiye, İstihkamat-ı Hafife, Hey'et ve Makine dersleri de okutulmaktaydı (Ergün, 1996:501).

1847'den sonra ders müfredatına piyade ve süvari, top ve tüfek talimleri, istihkâm, resim, harita, yüzme, Fransızca ile hendese, cebir, heyet, perspektif ve mekanik gibi yeni dersler eklenerek fen ve matematik alanları dengelenmiştir. Böylece ordunun kalkınması için kurulan Mekteb-i Harbiye'de düzenli bir eğitime geçilmiştir (Sakaoğlu, 2003:57-58).

Tablo 2.4.

1850-51 Yılına Ait Harbiye Ders Programı

Sınıf	Yıl	Dersler
Erkan-ı Harp	5	Topçuluk, Top Talimi, Heyet, Taksimi Arazi, Harb Fenn-i Mimari-i, Askeri Eşkali, Süvari Talim Nazariyatı, Süvari Takım Bölükleri Talim Ameliyatı, İstihkam-ı Cesime, Harita İnşası
Erkan-ı Harp	4	Fenn-i Harb, Fenn-i Furusiyet, Süvari Hizmet-i Dâhiliye Kanunnâmesi, Manej Talimi Nazariyatı, Manej Talimi Ameliyatı, Tahtit-i Arazi Ameliyatı, Haritalar Tersimi, Meç ve Kılıç Talimi
Harbiye	4	Fenn-i Harb, Fenn-i Furusiyet, Fransızca, Piyade Alayı Talimi ve Ameliyatı, Topçuluk Fenn-i, Top Talimi, Tahtit-i Arazi Ameliyatı, Harita Tersimi, Meç ve Kılıç Talimi
Harbiye	3	Tabur Talimi, Tabur Talimi Ameliyatı, Piyade Dâhiliye Kanunnâmesi, Tahtit-i Arazi Ameliyatı, Harita inşası, Fransızca, Meç ve Kılıç Talimi
Harbiye	2	İstihkam, İstihkam Eşkali, Fenn-i Makine ve Eşkali, Tahtit-i Arazi, Tahtit-i Arazi Haritası, Kimya, Fransızca, Piyade Bölük Talimi, Piyade Bölük Talimi Ameliyatı
Harbiye	1	Cebr-i Ali, Müsellesat-ı Müsteviye ve Küreviye, Cerr-i Eşkal ve Mahrutiyyat, Hendese-i Resmiye ve Menazır, Hikmet-i Tabiiye, Fransızca, Piyade Nefer Talimi, Tarama
Baytar	2	Teşrih-i Mufasssal, Kuvayı Tabiiye, Kimyayı Tabiiye, Hikmet-i Tabiiye, Eşkal-i Hariciye-i Furus, Fransızca, Nebata
Baytar	1	İlm-i Hesab, Tarih-i Umûmî, Kimyayı Tabii, Hikmet-i Tabiiye, Fransızca, Nebatat Resimleri

Yukarıdaki tabloda ise 1850 yılında Mekteb-i Harbiye'ye ait ders müfredatı gösterilmiştir (Ergün, 1996:501).

Askeri idadi mezunları 1864 yılında artık Harbiye mektebine girmeye başladılar. Dolayısıyla artık Harbiye, bir ortaöğretim kurumu bulunan içinde bulunduğu döneme göre tam teşekküllü bir yüksekokul durumuna gelmişti. Bu sebepten ders programları yeniden düzenlendi (Ergün, 1996:502).

“Bu program şu şekilde idi:

Tablo 2.5.

1864 Yılına Ait Harbiye Ders Programı

Sınıf	Yıl	Dersler
Erkan-ı Harb	5	Fenn-i Taksim-i Arazi, İstihkamat-i Cesime, Harb İlm-i Heyet, Süvari Takım ve Bölük Nizamatı ve Ameliyatı, Süvari Talim Nazariyatı, Süvari Dahiliye Kanunnâmesi, Fenn-i Mimari-i Askerî ve Turuk-u Mütenevvia, Top Talimi Ameliyatı, İstihkamat-ı Cesime Eşkâli, Fenn-i Mimari-i Askeri Eşkâli
Erkan-ı Harb	4	Manej Talimi Nazariyatı ve Ameliyatı, Baytariye, Fenn-i Harb, Meç ve Kılıç Talimi, Süvari Dâhiliye Kânunu, Fransızca, Tarama, İstikşafat-ı Harbiye
Harbiye	4	Topçuluk Fenni. Top Talimi Ameliyatı, Meç ve Kılıç Talimi, Kitabet, Fenn-i Harb, Alay Talimi Nazariyatı ve Ameliyatı, Fransızca, Tarama, İstikşafat
Harbiye	3	Tabur Talimi Nazariyatı ve Ameliyatı, Fransızca. Kitabet. Hizmet-i Seferiye, Hizmet-ı Dâhiliye, Meç Talimi, Tarama
Harbiye	2	Tathir-ı Esleha, Tahtit-i Arazi, İstihkamat-ı Hafife ve Eşkâli, Bölük Talimi Nazariyatı ve Ameliyatı, Kimya, Fransızca, Kitabet, Tarama
Harbiye	1	Cebr-i Ali, Hendese-i Resmiye, Hikmeti Tabiiye, Fransızca, Kitabet, Fenn-i Esleha, Talim Nazariyatı. Tarama, Hendese-i Resmiye Eşkâli

Yukardaki program, piyade sınıfları için yapılmış bir program idi. Süvari 3 ve 4. sınıfları ile Baytar sınıflarının tamamı –kendi alanlarıyla ilgili uygulama derslerinin dışındaki- dersleri ortak olarak alıyorlardı (Esad, 1310:14-15; Ergün, 1996:502).”

Galib Paşa'nın okul kumandanı olduğu zamanlarda (1863-1870, 1871, 1873-1874) Harbiye'nin programı yeniden düzenlendi. Eğitim süresi dört yıldan üç yıla indirildi. Beden eğitimi derslerine ve spora önem verildi. Askeri idadilere öğretmen yetiştirmek üzere Harbiye bünyesinde "muavin hoca sınıfı" adıyla özel bir okul açıldı (İslam Ansiklopedisi, c.19, 1997:117). Muavin sınıfı ismiyle öğrenim gören öğrencilere birinci sene üsteğmenlik rütbesi verilmiştir. Üçüncü sene de yüzbaşı rütbesi alan öğrenciler hoca ve muavin olarak gerekli yerlerde vazifelendirilmişlerdir (Terzi, 1988:41). Okulun eğitim süresi üç yıldır. Daha çok matematik ve resim öğretmenlerinin yetiştirildiği okulu bitirenler yüzbaşı rütbesiyle öğretmenliğe başlıyordu. Okul 1868 ve 1869 yıllarında mezun verdikten sonra kapatıldı (İslam Ansiklopedisi, c.19, 1997:117).

Muavin sınıfının Birinci ve İkinci sene dersleri;

Cebr-i âdi, Kitâbet, Fransızca

Muavin sınıfının Üçüncü sene dersleri;

Hey'et, Ceb-i âlâ Kitâbet, Fransızca (Terzi, 1988:42).

1873 tarihi, Mekteb-i Harbiye için önemli bir tarih oldu. Zira bu tarihten itibaren sözlü sınavların tümü kaldırıldı (İslam Ansiklopedisi, c.16, 1997:117).

Süleyman Paşa Mekteb-i Harbiye'ye 1875 yılında Mirliya rütbesiyle tayin edilmiştir. İleri görüşlü, dürüst, vatanperver bilgili ve tarihi çok iyi bilen bir komutandı. Yönetime geçtikten sonra Mekteb-i Harbiye'de disiplin ve askeri terbiyenin temelini kurmuştur. Kurallara uymayan öğrenciyi, muhakemeye gerek duymadan derhal alaylara göndermiş; müfredatı geliştirerek gösteri ve tatbikatlar için kıt'alar oluşturmıştır. Genel Türk tarihi ile ilgili bilgiler de Harbiyeli'ye öğretilmeye başlanmıştır (M.S.B. 2000:255).

Askerî rüşdiyeler, idadiler, Menşe-i Muallimin, Mekteb-i Fünun-u Harbiye gibi tüm askeri okullar 1877 yılında tek çatı altında toplanarak "Mekâtib-i Askeriye Nezâreti" adlı bir teşkilâta bağlanmıştır. Bu yeni teşkilatlanmanın neticesinde

Harbiye’de ve ona bağlı okullarda ders programı değişikliğine gidilmiştir. Okulu Avrupai düzeye çıkarmak için Avrupadaki eşdeğerler okullardan okul programları getirilmiş, bunlar "tercüme, tedkîk ve muayene" edildikten sonra Osmanlı’nın örf ve adetlerine göre yeniden düzenlenerek kendi askeri sistemimize uyarlanmıştır (Esad, 1310:102-109; Ergün, 1996:503).

“Mekteb-i Fünûn-u Harbiye içinde farklı dallar ve bunlara uygun olarak farklı programlar vardı. Buraya gelen öğrenciler kur’a ile İstihkâm ve Topçu, Piyade ve Süvari sınıflarına ayrılıyorlardı. Dolayısıyla o zamanın Harbiyesi İstihkâm ve Topçu, Piyade ve Süvari ile Erkân-ı Harbiye okullarının birleşmesinden meydana gelmişti.

Bu "sınıf"ların programı şu şekilde idi:

A) Piyade ve Süvari Sınıfları

Sınıf	Ders	Ders saati
1	Satıl, Rakım, Hikmet ve Kimyayı Askeri	23
	İstihkamat-ı Hafife	64
	Topografya	32
	Tabya ve Sevküllceys	50
	Fransızca	46
	İnşaat-ı Askeriye ve Turuk	32
	Furusiyet ve Fenn-i Ahval-i Furus	23
	Nefer, Takım, Bölük Talimi	23
	İstihkâm Şekli	23
	Tarama	23
	Meç Talimi	23

Haftada 4 gün talim; dersler bitince bir aydan fazla istihkam, topografya ve ateşli silahlar talimi vardı.

2	Devlet-i Aliye Tarih-i Askeriyesi	64
	Tabyayı Cesime ve Muhtasar Tarih-i Harb	50
	Coğrafyayı Askeri	64
	Hıfzıssıhhayı Askeri	16
	Fransızca	46

Askeri Köprücülük	10
Kavanin-i Askeriye	23
Bölük, Tabur, Alay Talimi	32
Fenn-ı Esleha	46
Meç, Kılıç Talimi	32
Tarama	32

Haftada 4 gün talim dersler bitince bir aydan fazla askeri keşif, seferi kânunlar, köprücülük ve nişan talimi vardı.

B) Topçu Sınıfları

Sınıf	Ders	Ders Saati
1	Barut ve Efvah-ı Nâriye (namlu) ve Kundak ve Döküm Bahisleri	96
	İstihkamat-ı Hafife	30
	Topografya	32
	Tabya ve Sevkülceyş	50
	Fransızca	46
	İnsaat-ı Askeriye ve Turuk	32
	Kimyayı Askeri ve Tahlili ve Terkibi Kimya	32
	Satıh, Rakım	14
	Nefer Takım Talimleri	32
	İstihkamat-ı Şeklî	32
	Tarama	32
	Meç Talimi	32

Haftada 3 gün 1,5 saat talimi dersler bitince bir aydan fazla istihkâm, topografya ameliyatı ve fabrika gezme vardı.

2	Devlet-i Aliye Tarih-i Askeriyesi	64
	Tabyavi Cesime ve Muhtasar Tarih-i Harb	50
	İstihkamat-ı Cesime	64
	Hıfzısıhhayı Askeri	16
	Fransızca	46
	Muharebe Fişenkçiliği	32

Bölük ve Tabur Talimleri	32
İlm-i Ahval-i Furus	32
Meç, Kılıç Talimi	32
Tarama	16

Haftada 3 gün 1,5 saat talim, dersler bitince bir aydan fazla askerî keşif, hartuç tehiyyesi ve nişan talimi vardı.

3	Sahra Topçuluğu	64
	Topçuluk İstihkamati	32
	Hücum ve Müdafaa	64
	Fenn-i Endaht	64
	Coğrafyayı Askeri	64
	Fransızca	64
	Alay Talimi	32

C) İstihkam Sınıfları

Sınıf	Ders	Ders Saati
1	Barut ve Efvah-ı Nâriye (namlu) ve Kundak	
	Ve Döküm Bahisleri	96
	İstihkam-ı Hafife	50
	Topografya	60
	Tabya ve Sevkülceyş	50
	Fransızca	46
	İnşaat-ı Askeriye ve Turuk	32
	Kimyayı Askeri ve Tahlilî ve Terkibi Kimya	32
	Satıh, Rakım	14
	Piyade Nefer ve Bölük Talimleri	32
	İstihkam-ı Şeklî	32
	Meç Talimi, Tarama	32

Haftada 3 gün talim, dersler bitince bir aydan fazla sahra ve endahat uygulamaları ve nişan talimleri vardı.

İstihkam-ı Cesime	64
-------------------	----

Tabyayı Cesime ve Muhtasar Tarih-i Harb	50
Fransızca	64
Devlet-i Aliye Tarih-i Askeriyesi	64
Hıfzıssıhhayı Askerî	16
Muharebe Fişenkçiliği	32
Piyade Tabur ve Alay Talimleri	32
Cesime şekli	32
Furusiyet	32
Meç, Kılıç Talimi	32
Tarama	16

Haftada 3 gün 1,5 saat talim, dersler bitince bir aydan fazla askeri keşif, nişan âlimi ve fabrika gezme vardı.

Topçuluk İstihkamâtı	32
Fenn-i Lağım	64
Ameliyat-ı Muhasara	32
Hücum ve Müdafaa	64
Coğrafyayı Askerî Fransızca	64
Kavaanın-i Askeriye	32
Eşkâl	64

Haftada 3 gün 1,5 saat talim; dersler bitince bir aydan fazla köprücülük, lağım ve seferiye ameliyatı vardı.

D) Erkân-ı Harbiye Sınıfları

Sınıf	Ders	Ders saati
1	İstihkamât-ı Hafife	50
	Topografya	32
	Tabya ve Sevkülceyş	50
	Fransızca	46
	Makine-i Adiye	46
	Cebr-i Ali ve Hendese-i Halliye	46
	Kimyayı Askeri	32
	Satıl, Rakım ve Hendese-i ResmiyeTatbikatı	48

Hikmet-i Tabiiye Tatbikatı	16
Talim Nazariyatı	32
Barut ve Efvah-ı Nâriye (namlu) ve	
Kundak ve Döküm Bahisleri	96

Haftada 3 gün talim; dersler bitince bir aydan fazla istihkam, topografya ameliyatı, nişan talimleri ve fabrika gezme vardı.

2	Devlet-i Aliye Tarih-i Askeriyesi	64
	Tabyayı Cesime	50
	Fransızca	46
	Hesab-ı Tefazulî ve tamamı	69
	İstihkamâtı Cesime	64
	Talim Nazariyatı	32
	Coğrafyayı Askeri	64
	Hıfzıssıhhayı Askeri	16
	İstihkâm Şekli	16
	Muharebe Fişençiliği	32
	Topçuluk istihkâmı	32

Haftada 3 gün 1,5 saat talim; dersler bitince bir aydan fazla askeri keşif, nişan talimi ve fabrika gezme vardı.

3	Cerr-i Eşkâl	
	İnşaat-ı Aliye	64
	Tarih-i Harb	64
	Fransızca	32
	Hücum ve Müdafaa	64
	Talim Nazariyatı	32
	Fenn-i Eslaha	16
	Meç ve Kılıç Talimi	16
	Mimarî Müşekkeli	32
	Sahra Topçuluğu (topçulara)	32
	Köprücülük	32

Haftada 3 gün 1,5 saat talim-, dersler bitince bir aydan fazla köprücülük, askerî keşifler, nişan talimi ve fabrika gezme vardı.

4	Cerr-i Eşkâl ve Tatbikatı	64
	İnşaat-ı Aliyeden Mimarî, Turuk	64
	Şimendifer	48
	Taksim-i Arazi	16
	Hey'et ve Taksim-i Arazi tatbikatı	%
	İlm-i Heyet	34
	Fransızca	32
	Eşkâl	32
	Balistik	32
	Talim Nazariyatı	32
	Lağım ve Ameliyat-ı Muhasara	%

Haftada 3 gün 1,5 saat talim; dersler bitince bir aydan fazla rasat, endaht ameliyatı, nişan talimi vardı (Ergün, 1996:503-504).”

“Harbiye’nin 1888-89 tarihli müfredt programına göre okutulan dersler;

Birinci Sene Erkan-ı Harp Dersleri:

Cebr-i âlâ, Mufasal Topografya, Elsine-i ecnebiyye, Kitâbet-ı Askeriyye, Tarih-i Fenn-i Harb, Hendese-i Hilye, İstihkâmat-ı Hafife ve Tatbikatı, Hendese-i Resmiyye ve tatbikatı, Gölge ve Taş Kesimi, Topografya Ameliyyatı, Nazariyyât, Fenn-i Esliha, Ta’biye tatbikatı, Talim Ameliyyatı

İkinci Sene Erkan-ı Harp Dersleri:

Temâmî ve Tefâzûlî, Tarih-i Harp Tatbikatı, Elsine-i Ecnebiyye, İstihkâmât-ı Cesime, İstiksâfât Ameliyyatı, Fenn-i Mi’mârî, Ordu Teşkilatı, Süvari Nazariyyatı, Hikmet Kimya-yı Askeri, Fenn-i Esliha ve Muhtasar Tarih-i Esliha, Tatlim Ameliyyatı, Coğrafya-yı Sevk-ül-ceyş

Üçüncü Sene Erkan-ı Harp Dersleri:

Muhâberât-ı Meşhûre, Müellifât-ı Ecnebiyye Askeriyye, Şase ve Şimendifer, İlm-i Hey'et, Hücüm ve Müdefa, El sine-i Ecnebiyye, Fransızca Tairh-i Harb, Taksî-i Arâzî, İstikşâfât Nazariyyâtı ve Ameliyyatı, Mi'mârî Eşkâlî, İstihkâmât-ı Cesime Eşkâlî ve Nazariyyatı, Erkân-ı Harp Vezâifi, Talim Ameliyyatı (İhsan, 1988:53-54)”

“Mehmet Esat'ın 1899 yılında Harp Okulu Ders Nazarlığına (Öğretim Başkanlığına) tayini ile okulda verimli bir çalışma dönemi başlamış, ilk iş olarak da ders programları değiştirilmiştir. Ülkede sadece bir Harp Okulu'nun bulunması İstanbul'daki okulda büyük bir yığılma meydana getirdiği için, askerî idadî bulunan beş ordu merkezinde (Edirne, Manastır, Erzincan, Şam ve Bağdat) birer harp okulunun açılması sağlanmıştır (Kuleli Askeri Lisesi Komutanlığı, 2007: 29).”

Mehmet Esat hocanın değiştirdiği ders programı sayesinde askeri konuların yoğun olduğu müfredata fen dersleri ve fotoğrafın yaygın olmamasından dolayı her subayın harita ihtiyacını giderecek, kroki ve harita çizebilecek kabiliyette yetiştirilmesi için gerekli dersler eklenmiştir. Ayrıca Fransızca yanında Almanca ve Rusça seçmeli ders olarak programa girmiştir (Kuleli Askeri Lisesi Komutanlığı, 2007: 30).

1908 İI. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul hariç diğer Harbiye mektepleri kapatılmıştır.

“İstanbul Harbiye Mektebi de lağvedilen Mekatib-i Askeriyye Nezaretî'nin yerine kurulan Terbiye ve Tedrisat-ı Umümiyye Müfettişliği'ne bağlandı. Askeri rüşdiyelerin eğitim süresi üç yıla indirilirken askeri idadilerinki üç yıla çıkarıldı. Mekteb-i Harbiyye'nin eğitim süresi de iki yıla indirildi. Tabur statüsünde iken alay statüsüne geçirildi.”

Vehib Bey zamanında (1909- 1912) yaşanan tüm bu gelişmeler mektep çağdaş bir eğitim kurumu haline gelmesini sağlamıştır (İslam Ansiklopedisi, c.16, 1997:117).

Ülke genelinde yaşanan sıkıntılardan her kurum gibi Mekteb-i Harbiye'de etkilenmiştir. Harbiye 14 Ağustos 1914'te eğitime ara verilip okul kapatılmıştır. “30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandıktan hemen sonra savaş içerisinde açılan

ve Harp Okulu'nun işlevini gören "İstanbul İhtiyat Zabit Namzetleri Talimgâhı" lağvedilmiş, fakat aynı yerde "Muvazzaf Zabit Namzetleri Talimgâhı" açılmıştır.” Kuleli ve Edirne Askerî Lisesi'nden gelenlerle 1918 Şubat’ında liseyi bitirip talimgâha sevk edilen, fakat talimgâhı henüz bitirmeyen kişiler bu yeni talimgâhın öğrencileri olmuştur. “Bu öğrencilerden üçer bölüklü iki tabur meydana getirilmiştir. 1918'den 1919 Kasım'ına kadar faaliyet gösteren talimgâh daha sonra Halıcıoğlu'na taşınmıştır. 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgal edilmesi ile Harp Okulu, 20 Nisan 1920'de tekrar kapanmak zorunda kalmıştır.”

“Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasından sonra, Harp Okulu ile ilgili düzenlemelere gidilmiştir. Ankara’da ilk önce Mekâtib-i Askeriye Müfettişliği kurulmuş, sonra yine Ankara’daki Abidinpaşa Talimgâhı büyük bir törenle Harp Okulu'na dönüştürülmüştür (1 Nisan 1923).”

Mekteb-i Harbiye 1931 yılında tabur kuruluşundan alay kuruluşuna geçirilmiştir. İkinci sınıfı alayın birinci sınıfı; birinci sınıfı da alayın ikinci taburunu oluşturmuştur. Aynı yıl ülkenin savaş halindeyken orduya katılıp okulunu bitiremeyen Harbiyelilerin mezun olduğu yıldır. Mekteb-i Harbiye Ankara’dan İstanbul’a taşındıktan sonra bu şehirdeki ilk mezunlarını 1934 yılında vermiştir. “Harbiye Mektebi 24 Eylül 1936'da tekrar Ankara'ya taşınmış, 1947'de ise alay kuruluşundan tümen kuruluşuna geçirilmiştir.” 1948-1949 öğretim yılında eğitim süresi üç yıl olarak belirlenen okulda ilk yıl meslek hazırlama sınıfı olacak şekilde ders programı ayarlanmıştır.

“1951-1952 ders yılında Hava Harp Okulu Harbiye'den ayrılmıştır. 22 Şubat ve 20-21 Mayıs 1963 olaylarına karıştıkları için Harbiyelilerin okulla ilişkisi kesilmiş, bu sebepten 1963- 1964' te Kara Harp Okulu mezun verememiştir. 1948'den beri üç sınıflı olarak eğitim veren Harp Okulu, tekrar iki yıla indirilmiştir.”

Harp Okulları Kanunu kabul edildiği 1970-1971 ders yılında, öğrenim süresi yeniden üç yıla çıkarılmıştır. Bu sebepten 1971'de mezun verilememiştir. 1974-1975 ders yılında ise Harp Okulu da diğer yüksekokullar gibi dört yıla çıkarılmıştır.

“Kara Harp Okulu, 1931'de inşaatına başlanan ve 1936'da tamamlanan Ankara'daki yeni binasında; Hava Harp Okulu, İstanbul Yeşilyurt'ta; Deniz Harp Okulu, Tuzla'da; 1846'da Harbiye bünyesinde

açılan ve Meşrutiyet'ten sonra müstakil bir kurum haline getirilen Erkân-ı Harbiye Mektebi de Harp Akademileri Komutanlığı adıyla İstanbul Levent'te varlığını sürdürmektedir” (Kuleli Askeri Lisesi Komutanlığı, 2007: 30).”

Osmanlı Devleti'nin askeri ve sivil alanda kayıplarının yaşandığı bir dönemde orduyu disiplin altına alacak subayların yetiştirilmesi ve müspet ilim dallarının hocalığını yaparak Türk kültürünün geliştirilmesi alanlarında öncülük yapan Merkeb-i Harbiye, Türk milletine yeni bir yaşam tarzı sunarak çağdaş medeniyetin tüm olanaklarından yararlanma fırsatını sağlayan büyük Atatürk'ü yetiştirmiş olması bakımından Milli Eğitim tarihimizde özel bir yerinin bulunduğu da ortadadır (Koçer, 1970:38).

2.6. Mekteb-i Mülkiye

2.6.1. Mekteb-i Mülkiye'nin kuruluşu

Şekil 2.5. Darülfünun binasında öğretim dönemi, Mülkiye Mektebi; İstanbul (Öztürk, 2007: 18)

III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde başlayan Batılılaşma hareketleri ve bunların sonucunda eğitim sisteminde çağdaş adımların atılmasından sonra Abdülmecit döneminde hukuka bağlı devlet sistemine geçişin yolları aranmaya başlandı. Zira ülkenin içinde bulunduğu durumda eğitim ve eğitim bilimlerinin Batı'daki uygulamaların benzeri olması gerektiğinin vurgulandığı Tanzimat ve Islahat Fermanlarında ülkedeki sistemin neden çöktüğünün sebepleri araştırılmıştır. Bu sebeplerden en önemlisi de devlet idaresinde tutulan yolun sakatlığı idi (Çankaya, 1954: 25).

Çökme devrinin başladığı dönemlerde Osmanlı Devleti'nde Islahat hareketlerine girildi. Meselenin temelini arz eden devlet idaresinde yeni sistem uygulamak için bu sisteme uygun olarak yetişmiş kişiler kullanılmalıydı. Bu kişilerin yetişeceği yer ise bu alana yönelik mektepler olmalıydı. Bu amaçla bazı yeni mektepler açılmıştır. Fakat bunlar ihtiyaca cevap verecek düzeyde olmadığı için Tanzimat Fermanı ile yapılan eğitim sistemi ve askeri alanda yapılan yeniliklerin yanında o zamana kadar düşünülmemiş mülki idare sisteminde de değişiklik yapılmasına karar verilmiştir; "Has, Zeamet ve Tımar artık ihtiyaca cevap vermekten uzak olduğu için idari taksimatta da değişiklik yapılmış; eyalet, liva, kaza, karye teşkilatı ihdas edilmişti" (Tönük, 1945:117; Doğan, 2007:6-7). Sistem değişikliğinin olması gerektiğine inanan kişiler bir mazbata hazırlayarak Meclis-i Valâ'ya sunmuşlardır. Bu mazbataya göre;

"Konu'nun ciddiyeti gözönüne alınarak "Kaymakamlık ve Müdürlük gibi umur-i mülkiyye'de (idare amirliği işlerinde) müstahdem olacak (çalışacak) memurlara mahreç (kaynak) olmak üzere bir "Mekteb-i Mülkiyye" açılması hususunda incelemelerde bulunup teklif yapması için Devr'in Parlamento'su yerinde olan "Meclis-i Valâ'ya emir verildi. Devri'nin en ünlü aydın ve devlet adamlarından kurulmuş olan sözü geçen Meclis aşağıdaki târihî Gerekçe'yi hazırlayıp kanunlaşması için Bâb-ı Âlî'ye verdi:

"Cenâb-ı Rabb-ı Menûian an-be-an mâmur ve abadan buyursun. Memâlik-i Mahrûse-i Hazreti Şahanenin her türlü i'mâra derkâr olan kaabiliyeti cihetiyle olbabda olunan ve olunacak teşebbüsât ve ikdâmatın âsân görülmesi ve her türlü evâmîr-i Pâdişâhînin yoluyla infazı ve ticâret ve sanâyiin ilerlemekte olmasından dolayı düvel-i ecnebiye ile çoğalmakta

olan münâsebât ve muamelatın mihver-i lâıykında icrası maddeleri Memlekette bulunan memurların umûr-i mülkiye'ye ve usûM düveliyeye filcümle vukuflu olmalarıyla ve öyle adamların vücudu dahi bu yolda lâzım gelen ma'lûmatı tahsil eylemeleriyle hâsıl olacağı kazıyye-i ma'lûmesine nazaran bu matlaba vusul için her nevi kolaylıkların meydana getirilmesine sa'y-i beliğ olunması derece-i vücupta olarak el-hâlet'ü hâzihî terbiye-i umumiye maksadıyla her taraflarda imkân mertebe mektepler mevcut ve bir uçtan dahî ziyâdelenebiliyor ise de bu mekteplerin hâsıl ettirecekleri terbiye öyle umûr-i mülkiye'de kullanılacaklara şimdiki hâlde kâfi olmayacağı ve el-hâlet'ü hâzihî kullanılmakta olan elviye kaymakamlarıyla kaza müdürleri umûr-i mülkiyeye âit fûnûn ve malûmattan mücerret ve küçük bir konsolos te rcümaniyle bileicrâ-i muameleden âciz bulundukları şöyle dursun âdetâ kendûlerine gönderilen evâmirin ahkâmım okıyup arılamağa kaadir olmadıkları derkârdır ve bunun sebepleri dahî Dersaadet'de ba'zı dâirelerden neş'el edüp de taşralarda diahî valilere ve şâir memurine ber takrip çatıp bir rûtbeye destires olduktan sonra ma'lûm olan hey'etle bir me'muriyet tahsili için muaccizliği ele alıp kapı kapı süründüklerinde semere-i tacizleri olarak vakıa bir memuriyete kavuşmakta olmalarıdır. İşte böyle bir müşterek sıfatla dâhil-i silk-i memuriyet olanlar h e r vakitte ne Devlet-i Aliyenin dilhâhını tevfikân idâre-i umûr-i me'mûrelerle muvaffak ve ne de mansıb ve me'muriyetinin hükmünü verecek lisan ve tavrı kullanmağa muktedir olmadıklarından gerek ahâli-i memleket ve gerek ecnebi me'murları yanında nüfuz ve itibarları kalmayıp şu şeyler ecnebilerin bir takım müdâhâlâtına ve ahâliyi ızrara sebebiyet vermekte olduğundan bunların bîr rabıta tahtına vaz'ı ile Sâye-i Şevketvâye-i Hazret-i Şahanede müstazıl olan tebaa ve zir-destânın âsâyış ve menfaatlan ve IVîemâlik-i Şahanenin derece derece kesb-i mâ'muriyet eylemesi kazıyyelerinin istihsâline ve ecnebi me'mur ve tebaalarıyla müzâkere ve rû'yet olunacak hususlarda dahî umûr-i düveliyeye tatbikan icrâ-i muamele ohınup Hukuk-i Saltanat-ı Seniyenin ve hukuk-ı ahalinin zayi olmamasına bir çâre bulunması ehemmi-i umurdan olmağa keyfiyet meyâne-i acizânemizde led'el-mütâlâa bu maksada vusul

ve kifayet edecek mertebede Ekonomi Politik ve Târih ve Hesap ve Coğrafya ve Nizâmât-ı Devlet-i Aliyye ve Muâhedât-ı mevcudeye ve fûcümle fenn-i kitabete âşinâ adamlar yetiştirilerek taşra memuriyetlerinde onların istihdam olunmalanyla kaabil olacağından sarf ve nahvi lâıykıyla görmüş ve lâakal Mantık'tan İsagoci'ye kadar okumuş talebe-i ulûmdan ve bir de aklâm-ı şahanede bulunup ve ifâde-î merama muktedir olup da istihsâl-i selika eden müsteiddâmı küttâbm cüz'î maaşı olan veya hiç maaşı olmayanlarından istek edenlerden sinleri yirmibeşle otuz beyninde olmak üzere elli, altmış efendi intihap olunarak ve bunlar için ebniye-i mirîyeden münâsip bir mahal tahsis kılınarak kendilerine bir münşi ve bir muhasib, iki nefer hoca ve Ekonomi Politik ve Coğrafya ve Târih ve saire için lüzumu mikdar kaabîliyetlu muallim vasıtasıyla zikrolunan fenlerin tâlimiyle senede iki defa imtihanları bilicrâ çıkacak efendiler dirayet ve maharetlerine göre sınıf sınıf ayrılıp o senenin kaymakambk ve mal ve kaza müdürlüklerine hâl ve liyâkatlarına tatbikan me'mur tâ'yin olunmadıkça ahar kimsenin hiç bir sebep ve vesileyle me'mur buyurulmaması hususlarının feaviyyen nizâma rabtı esâs-ı madde olarak tasvib olunmağla bu suret ve hocaların tâ'yini ve zikrolunan fûnûndan hangi kitapların okutturulması ve şimdiye kadar yapılmış olan Muâhedât ve Nizâmat-ı Devlet-i Âliyenin, Divân-ı Hümayun Kaleminden vesâlr Icâbeden mahallerden çıkartınması ve şâkirdânın sûret-i intihab ve imtihanları ve bu babda hocalara lüzumu tahakkuk edecek maaş ve mesârifin tahsisıyla müteferriâtının beyan olunan esas üzerine bilmüzâkere kararlaştırılarak bend bend arz ve inha olunmasının Meclisi Maârif havalesi ve bir de umur-i ma'lûmeden bulunduğu üzere ba'zı kazalar müdürlükleri maaşı pek dûn olarak böyle laz maaş ile nâmus hükümeti yerine getirebilecek ve irtikâp ve irtişa'ya meyletmeyecek o makule rabıtâlû memurlar bulunup gönderilmesi müşkülce görüldüğü cihetle ve bu masrafların Hazine-i Celîleye bâr olmayacak surette bir hüsn-i kalıba ifrağı çâresinin istihsâli dahî lâzımden olmasma mebni suver-i mutasavverenin sâye tevfiyat-vâye-i Cenâb-ı Pâdişâhî'de husulü hâlinde her bir kazanın bu'dliyyet ü mesafesine ve ehemmiyet ve cesametine göre sınıf itibârı ve

yahud suret-i uhrâ ile bir usûl-i münâsibe ve mu'tedlle ittihazıyla tesviye kılınması muvafık-ı Îrâde-i Senlyye-1 Sadâret penahileri buyrulduğu halde, icrây-ı ve zikrolunan mektep için bir mahal-i münasibin tahsisı babında emr ü ferman Hazret-i menleh ül-emr'indir 8N74 (8 Ramazan 1274).

Türk İdâre ve Eğitim Târih ile Tanzimat Devri'ndeki sosyal durumumuz ' un açıklanması bakımından çok önemli esasları kapsayan bu Belge'nin, günümüz kuşak'larının kolayca anlayabilmesi için, bugünkü dil'e çevrilmesi gereklidir:

İhsanı bol olan Ulu Tanrı, -Osmanlı ülkesini- her zaman mâmur ve bayındır kılsın (Dua.) Osmanlı ülkesinin her çeşit kalkınmaya muhtaç olduğu ve kaabiliyeti bulunduğu cihetle bunun meydana getirilmesi için sarfedilen gayretlerin ve girişilen teşebbüslerin neticeleri görülmektedir. Bu hususta her türlü Pâdişâh emirlerinin (kanunların) yoluyla uygulanması, ticâret ve sanayiın ilerlemekte olmasından dolayı yabancı devletlerle çoğalmakta olan ilişkilerden o isteğe uygun şekilde sonuç alınması, Memleket'de bulunan mamurların Devlet Yönetiminde ehil ve bilgili olmaları ile mümkündür. Böyle kalitedeki memurların mevcut olması ise bu yolda gerekli eğitimi görmeleri ile mümkün olacağı bilindiğine göre, bu amaca ulaşmak için her çeşit kolaylığı sağlamak gerekir. Gerçi, genel eğitim için her tarafta, Devlet gücünün elverdiği kadar okullar mevcut ve bir taraftan da açılıyor ise de bu okullarda yapılacak eğitim ve öğretim böyle önemli işleri görececek kimseler için yeterli değildir. Bu gün işbaşındaki elviye kaymakamlarıyla kaza müdürleri devlet işlerine, âmme hizmetlerine âit bilgi ve görgüden mahrum ve en küçük bir konsolos tercümanı ile bile anlaşılmaktan âciz bulundukları şöyle dursun âdetâ kendilerine üst makamlardan gönderilen emirlerin mânâlarını anlamaya bile muktedir olamadıkları bilinen gerçektir. Bütün bunların sebebi de, pek çok kimselerin istanbul'da, Başkent'de bâzı dâirelerde rastgele yetişip taşradaki valiler ve diğer yüksek mevkilerdeki memurlar yanında bir şeyler öğrendikten ve bir rütbe kazandıktan sonra bir memuriyet elde etmek için kapı kapı dolaşıp sürünmeleri neticesi gerçekten bir memuriyete kavuşmakta olmalarıdır. Ancak böyle nitelikte ve yetişmemiş olarak

memuriyete girenler her vakit, ne Devlet'in (Osmanlı İmparatorluğunun) faydasına çalışmakta ne de istenilene uygun olarak görevlerinde başarı gösterebilmektedir. Bu suretle gerek Halk, gerek yabancı'lar yanında itibarları kalmayıp, böyleleri Avrupalıların müdâhalelerine (iç işlerimize karışmasına) sebep olmakta ve vatandaşları kötü idare sebebiyle devletten soğutmaktadırlar. Bunların iyi şekilde yetiştirilmeleriyle memleket güvenliğinin, vatandaş haklarının korunması, kalkınmanın sağlanması esaslarının elde edilmesi ve yabancı memur ve uyruklularla yapılacak temaslarda Devlet ve Vatandaş hukukunun korunmasına bir çâre bulunması en önemli işlerden olduğu cihetle bu kötü hâlin giderilmesi için durum aramızda tartışıldı. Müzâkere sonucunda, bu gayeye ulaşma'nın ancak yeter derecede Ekonomi Politik, Târih, Hesap (aritmetik), Coğrafya, Osmanlı Devleti Kanun ve Yönetmeliklerini, yabancı Devletlerle yapılan andlaşmalar hükümlerini ve resmî yazışma esaslarını iyi bilen adamlar yetiştirilip taşra memuriyetlerinde bunların kullanılmaları ile olacağı kanı'sına vardığımız cihetle: Gramer ve Türkçeyi lâıyık ile bilen ve en az Mantık'dan tsagociye -Surî Mantık'a- kadar okumuş, orta öğretim görmüş öğrencilerden ve bir de başkentteki devlet dâirelerinde bulunup da iyi konuşan, iyi yazan ve az maaşı veya hiç maaşı olmayan, yaşları 25'le 30 arasında olan işe yarar kâtiplerden olmak üzere 50-60 kâtip efendi seçilerek ve bunlar için Devlet yapılarından uygun bir yer ayrılarak, kendilerine -alınacak öğrencilere- bir Yazman, bir Sayman, iki müzakereci ve Ekonomi Politik, Coğrafya, Târih vesaire için yeteri kadar yetkili öğretmenler tâyin edilip bunlar vasıtasıyla yukarda bahsi geçen- derslerin okutulması ve yılda iki defa sınavlarının yapılarak me'aun olan öğrencilerin dirayet ve başarı derecelerine göre sınıf sınıf ayrılıp o yılın kaymakamlık ve mal ve kaza müdürlüklerine memur edilerek tâ'yin olunmadıkça başka hiç kimsenin hiçbir sebep ve vesile ile bu memuriyetlere atanmaması hususlarının köklü prensiplere ve yönetmeliklere bağlanması esasları madde madde kabul olundu. Bu esas ve öğretmenlerin tâ'yini, bahsi geçen derslerin hangi kitaplardan okutturulacağı ve şimdiye kadar yapılmış olan ANDLAŞMALAR'ın

(Muahedeler) ve Osmanlı Devletinde uygulanan kanun ve yönetmeliklerin- Kanunlar Dâiresinden (Divân-ı Hümâyûn Kaleminden) ve şâir icâbeden yerlerden çıkartılması ve öğrencilerin seçme sınavlarının ve ders yılı içindeki sınavlarının esasları ve bu maksat için ders okutan öğretmenlere verilecek maaş ve okul giderlerinin- miktarı ve bu işle ilgili diğer hususların madde, madde müzakeresi yapılarak karara bağlanıp Sadrazamlığa sunulması için Maarif Meclisine (şimdi Bakanlıklardaki Tetkik Kurulları veya Millî Eğitim Bakanlığındaki Tâlim Terbiye Kurulu yerine geçen kurul) havalesi ve bir de bâzı kazalar müdürlüklerinin maaşı pek az olduğu ve böyle az maaşla Hükümetin namusunu koruyabilecek ve rüşvet almayacak, hırsızlık yapmayacak memur bulup taşraya gönderilmesi güç bir iş olarak görüldüğü cihetle söz konusu maaş giderlerinin Hazine'ye (Bütçeye) yük olmayacak şekilde ayarlanması çâreleri üzerinde durulması gereken önemli bir mesele olduğundan kararlaştırılan işlerin Pâdişâhımızın Onay'x ile gerçekleştiği takdirde, her kazâ'nın genişlik ve Başkent'e olan uzaklığına ve önem, büyüklüğüne göre sınıflandırılması veya başka bir sistemle uygun ve elverişli bir hal çâresi ıbulunup maaşların zamlı olarak ödenmesi uygun görülürse onaylanması ve sözü geçen OKUL için uygun bir yer bulunması için emirleri Sadrazamlık yüksek Makamına takdiri kendilerine âit olmak üzere sunulur. 8 Ramazan 1274 (= 27 Nisan 1958) (Çankaya, 1954:31-37).”

Mevcut kaza müdürlüklerinin ve kaymakamların yetersizliğinden bahsedilen bu mazbatada Meclis-i Vala'ya Mülkiye mekteplerinin niçin açılması gerektiğini anlatılmaktadır. Bu mazbata sadarete görüşüldükten sonra arz tezkeresi halinde padişaha sunulmuştur (Doğan, 2007:7).

“Padişaha sunulan bu tezkerede aynen şöyle denilmektedir;

Atüfettü efendim hazretleri

Taşrada müstahdem olacak umur-u mülkiye memurlarının ilerüde bir hal-ü intizama ithal olunabilmeleri için şimdiden bağzı tedabir ve teşebbüsün lüzumuna dair Meclis-i Aliyi Tanzimat'tan yazılmış olan bir kıt'a mazbata geçen gece aktolunan Encümen-i Mahsus-u Meşveret-de

kıraat olunarak olbabda cereyan eden müzakeratın neticesinde tafsilden müstağni olduğu üzere İdare-i mülkiye ve nizam-ı mevcudenin hüsn-ü icrası ve memuriyet-i matlubenin vücuda getirilmesi vasıta-i icraat olan memurinin ehil-i erbab bulunmalarına muhtaç olduğu halde sair hizmetlerin mahsus birer tariki bulunduğu gibi eazım-ı devletten olan idare-i mülkiye memurları için müstakıl bir tarik olmaması cihetiyle naehil bir takım adamların kaymakamlık ve müdürlük memuriyetlerine gönderilmeleri ve pek çoğunun adem-i liyakatdan naşi evamir-i devleti bile layıkıyla anlayamamaları arzu olunan şeylerin husulüne kaviyyen mani olmakta idüğü münker değildir ve ihlali idare ve mesalihe ve envai müşkülât ikına sebep olan şu yolsuz halin dahi... hüsnü surete ifrağıyla mesalihe-i devletin ruhu mesabesinde olan bu nevi memuriyetlerde liyakat-ı sahihe eshabı bulundurulması devletçe ve memleketçe ne derecede ehem ve elzem olduğu umur-u malümedendir şu hal-i muzurun indifai ise böyle memuriyetler için dahi müstakıl bir tarik vazedilmesine mütevakkıf olup olbabda mazbata-i mezkurede gösterilen tedbir veçhile aklamı şahanede bulunan ketebeden ve talebe-i ulumdan ve taşrada bulunan hanedan zadelerin münasiplerinden yüz kadar nefer bil intihap idare-i umur-u mülkiyece bilinmesi olan mazbata-i merkumede tadat olunan ulum-u maarif ve elsine-i muktezinin bunlara talim ettirilerek içlerinden bil imtihan ehliyetleri sabit olanlar işbu memuriyetlere gönderilmek ve bu sınıftan yetişmedikçe veyahut iktiza eden, malumatı hariçte tahsil edüpte imtihan ile liyakatı tebeyyün etmedikçe her kim olursa olsun bu hizmetlerde istihdam ettirilmemek suretinin kaaide ittihazı matlaba vüsul için en iyi tarik olduğundan veya...

Böyle nübüiyye rabitalü adamlar yetişip de şu kaide-i hasenenin icraatına başlanıldığı halde malumat-ı mukteziyeden behresi olmayanlar böyle memuriyetleri talepten bittabi içtinap ederek devlet ve memleket bissuhule şu uygunsuzluktan halas olacağı emr-i meczum olduğundan ve ergeç elha-leti-hazihi kaymakam ve müdürlere verilmekte olan maaşlarla böyle rabitalü memurlar gönderilmesi kabil olamayacağına nazaran şu usule göre vaktiyle bu mahiyelerin zammı dahi lazım gelir ise de bunun

gibi islahatı sahiha ve cesime için verilecek akçeden çekinilmek lazım gelmiyeceğinden başka hakikaten işe yarayacak memurlar kullanıldığı halde varidat-ı mürettebatın hüsn-ü istihsali ve irtikabat-ı telefat-ı cariyenin imhası misillü şeylerden Hazine-i Celilenin dahi göreceği fevaid-i kesireye nisbetle fazla verilecek akçenin hiçbir şey demek olmayacağı bedihi idüğünden bu kaidenin tesisi pek münasip görünüp fakat süret-i icrasının esası Meclis-i Maarif’de müzakere olunmaktan ise Maarif-i Umumiye Nazırı Devletlü Paşa Hazretleri dahi hazır olduğu halde ve yine Meclis-i Ali-yi Tanzimat’ta bu alınması lazım gelen şakirdanın ne sıfatta bulunması ve kendilerine ne nevi şeyler okutturulması ve memuriyetlere nasıl çıkarılması hakkında iktiza edecek nizamname ile memur olacak hocalara verilecek maaş ve masarifin ve münasip bir mahallin tayin ve tahsisi hususlarının biletraf müzakeresiyle kararlaştırarak nizamı yolunda beyan olunması meyane-i hüzzarda müttehiden münasip gibi tezekkür olunmuş ise de hususat-ı meşrua hakkında her ne veçhile...(emir) buyrulur ise ifa-i mukteza-i münifine iptidar olunacağı ve mazbata-i merkume dekaayık mevfur- u... buyrulamak için arz takdim kılındığı beyaniyle tezkere-i senaveri terkim kılındı efendim (24 Ramazan 1274 / 8 Mayıs 1858) (Doğan, 2007:8-9).”

Meclis-i Vala’ya sunulan bu vesikadan da anlaşılacağı üzere yeni bir mektebin açılması gerekliliği vurgulanıyordu. Açılan bu okulda eğitim için hali hazırda bulunan memurlardan, öğrencilerden ve taşrada bu iş için münasip olacağı belirtilen kişilerden seçilmesi karar verilmiştir. Sınav ile temin edilen öğrencilerin ellışer kişiden oluşan iki ayrı sınıfta eğitim görmesi ve bu okuldaki mezun olanların kaymakam ve kaza müdürleri olarak tayin edilmesi, mezun olamayanların ise hiçbir şekilde hiçbir yere atanmaması, bu okulda oluşacak masrafların ise hazine tarafından ödenmesi isteniyordu (Doğan, 2007:9-10). Padişahın onayından geçirilen arz tezkeresi sonrasında Mekteb-i Mülkiye okulunun açılmasına karar verilmiştir. Bu olay Takvim-i Vekayi’de şöyle anlatılmıştır:

“Okulun açılışı 23 Ocak 1859 tarih ve 567 sayılı Takvim-i Vekayi’de şu şekilde belirtilmektedir:

Kaymakamlık ve müdürlük gibi umur-u mülkiyede müstahdem olacak memurlara mahreç olmak üzere bir Mekteb-i Mülkiye teşkiliyle Aklam-ı Şahane’de bulunan ketebenin ehliyetlularından ve talebenin Mukaddemat-ı ulumu görmüş müsteiddanından münasip miktar zat bil intihap alınarak kendilerine lüzum-u mertebede Fenni Tarih ve Coğrafya ve Hesap ve Ekonomi Politik ve Nizamat-ı Cedide ve Muahedat-ı Saltanat-ı Seniyye okutturulup bunlardan kesb-i istikkak edenlerin o misillü taşra memuriyetlerine tayiniyle açıktan şunun, bunun kaymakam ve müdür nasbolunmaması hakkında ittihazı icabeden usul ve nizam Meclis-i Âliyi Tanzimat’da bileraf müzakere ve mütalea olunarak olbabda bir kıt’a nizamname kaleme alınmış ve iş bu teşkil olunacak mektep için muahharen Ticarethane’de bulunan mahal tesviye ve tanzim olunarak okunacak fûnun için lüzum olan hocalar dahi intihap ve tayin kılınmış olduğundan nizamname-i mezkur ahkâmınca bu sene alınması lazım gelen şakirdanın tertip ve ikmaliyle Mekteb-i mezkurun teşkili ve fûnun-u muharrerinin suret-i tedris ve talimi ve mektebin idarei dahiliyesi hakkında lazım gelen usulün dahi hemen tanzim ve tesviyesi hususu müteallik ve şerefsünuh buyrulan İrade-i Seniye-i Hazret-i Padişahi icabı alisi olmak üzere maarif-i Umumiye Nezaret-i behisine havale olunmuştur (Çankaya, 1945:6).”

Maarif Nezareti ve Meclis-i Âli-i Tanzimat’ın ortak bir şekilde Padişaha sundukları önerileri Padişah tarafından uygun karşılanarak 3 Cemazielevvel 1275/28 Ocak 1859 Mekteb-i Mülkiye okulu açılmaya karar verilmiştir. Her sınıftan insanın kabul edileceği duyurulan okulun ilk mevcudu 50 kişiydi (Bilim, 2002, s.312).

2.6.2. Mekteb-i Mülkiye’nin geliştirilmesi

Daha önce 11 maddelik Mektebi Mülkiye Nizamnamesini Maarif-i Umumiye Nezareti ve Meclis-i Ali’yi Tanzimat’ın birleşerek hazırladıklarını belirtmiştik. Bu nizamname;

“Mektebi Mülkiye Nizamnamesi

1. Madde: Mekteb-i mezbur umur-u mülkiye memuriyetlerinde istihdama ehil memurlar yetiştirilmek maksad-ı âlisine mebni tanzim ve teşkil olunmuştur.

2. Madde: Mekteb-i mezbur Maarif-i Umumiye Nezaretinin bizzat tahtı idare ve nezaretinde bulunarak kâffe-i umur ve hususatı nezaret-i müşarünileyha tarafından idare ve temşiyat olunacak ve ifade ve istizanı lazım gelen maddeler de Makam-ı Celil-i Sadaret’e müracaat kılınacaktır.

3. Madde: Mekteb-i Mülkiye şakirdanı şimdilik nihayet 100 neferden ibaret olacak bunlardan 50 si bu sene ve diğer 50 si sene-i atiyede alınıp şakirdanı mumaileyhim ketebe ve talebeden intihap ve ahz olunacağı misillü sair sınıflardan bunlar hakkında bend-i atide meşrut olan malumata malik olanların dahi kabulü caiz olacaktır.

4. Madde: Ketebeden intihap olunacakların Devletçe olan muharrerat-ı resmiyeyi okuyup layıkı ile anlamaya ve tahriren ifade-i meram etmeye muktedir olacak mertebede istihsal-i selika etmiş olmaları ve talebeden alınacakların dahi sarf-ü-nahvi görerek lâakal isagoci’ye kadar okumakla beraber mümkün mertebe ifade ve istifade-i meram edebilecek kadar fen-ni hat ve inşa’dan dahi behredar bulunmaları lazım gelecektir.

5. Madde: Şakirdan-ı mumaileyhim yukarıdaki bend’de meşrut olan malumat üzerine bil imtihan ehliyetleri tebeyyünve bir töhmet ile müttehim ve lekedar olmamış oldukları ve hüsn-ü edep ve ahlakları bittahkik taayyün ettikten sonra mektebe kabul olunacaktır.

6. Madde: Mekteb-i mezbure dâhil olmak arzusunda bulunanların takdim ettikleri istidaları iptida-i emirde Maarif-i Umumiye Nezaretine havale olunup nezaret-i müşarünileyha tarafından ahlak ve ahvali zatiyeleri tahkik ve istifsar ve malumatça imtihanları icra ettirilerek kabule şayan bulundukları halde bil istizan iktizası ifa olunacaktır.

7. Madde: Mekteb-i mezkurde müddet-i tahsiliye iki sene olacağından bu müddet zarfında mekatib-i saire de muayyen olan eyyam-ı tatiliyeden maada her gün Şakirdan Mekteb-i mezbure gelip tayin olunan dersleri tederrüs edecek ve derslerden sonra istediği mahalle gitmeye mezun olacaktır.

8. Madde: Mekteb-i mezburede tedris olunacak fenler, Fen-ni Had ve İnşa ve Hesap ile Hendese-i Ameliye ve Tarih ve Coğrafya ve İstatistika ve Kavanin-i Cedide-i Saltanat-ı Seniyye ve Hukuk-u Mîlel ve Muahedat-ı Devlet-i Aliyye ve Ekonomi Politik ile İdare-i memlekette muktazi olan sair bağzı şeylerden ibaret olacak ve bu derslerin cümlesi iki senede hitampezir olabilmek hasebiyle suret-i tederrüs ve sırası ve yevmiye miktarı ve vakt-ü zamanı Meclis-i Maarifçe tanzim olunacak bir nizamname-i mahsus ile tertip ve tayin kılınacaktır.

9. Madde: Mekteb-i mezbur Şakirdanı muayyen olan eyyam-ı tatiliyeden maada ve her gün ders vakitlerinde Mektepte hazır bulunup ruhsat itasına mezun bulunan memurdan istihsal-i ruhsat etmedikçe bir gün dersten gerüye kalmıyacak ve devamsızlığı veyahut yolsuz uygunsuz etvar-ü harekâtı görülenler Maarif-i Umumiye Nezareti tarafından tard olunarak keyfiyet Bab-ı Aliye inha olunacaktır.

10. Madde: Beher gün mezun olarak derste bulunmayan ve bila ruhsat gelmemiş olan şakirdanın esami pusulası Mekteb-i mezbur memurlarından Maarif Nezaret-i Celilesinin tayin ettiği memur tarafından tanzim ve temhir ile nezaret-i müşarünileyhaya takdim olunacak ve noksan okuyan günlerde dahi şakirdanın cümlesi gelmiş olduğunu mübeyyin kezalik pusula-yı memhuresi irsal ve tebliğ kılınacaktır.

11. Madde: Şakirdan-ı mumaileyhim berveçhi muharrer iki sene Mekteb-i mezbure devam ve tederrüs ve tahsile ikdam edüp müddet-i mezkure hitamında bu madde için tayin olunacak kaide üzerine emr-i imtihanları bil icra matluba muvafık çıkanlar derecat-ı malumatlarına göre ve bundan sonra bu babda tanzim olunacak nizamname-i mahsus mucibince muvazzaf olarak mülkiye memuriyetlerine tayin ile istihdam

olunacak ve imtihanda malumat-ı müktesebesini derece-i matlupta bulunmayanların bir sene daha devam ve tederrüsü caiz olacaktır (Çankaya, 1954:16).”

Daha öncede belirttiğimiz gibi bu nizamnamede; okulun açılış nedeni, işleyişi, öğrenciyi nasıl seçip, öğreteceği dersler belirtilmiştir. İki senelik eğitim-öğretim süresince öğrenciler derslere zamanında gelecek, dersin sonrasında istediklerini yapabileceklerdi. Mazeretsiz devamsızlıkların yapılamayacağı bu okulda iki senelik tahsil sonunda yapılan imtihanla başarılı olan öğrenciler Mülkiye Memurluğuna atanırken, başarısız olanların ise okulu bir sene daha tekrar edeceği belirtilmektedir (Doğan, 2007:11-13).

2.6.3. Mekteb-i Mülkiye'nin hocaları ve işlenen dersler

“Mekteb-i Mülkiye'ye Tâ'yin Buyrulacak Hocaların Esâmisi ile Okutacakları Dersleri ve Mikdar-ı Maaşlarını Mübeyyin (gösterir) Pusula'dır.

1. Tevarih ve Kavanini Nizamat ve Fıkıh-ı Şerif;

Okutan: Mustafa Hazım Efendi.

Maaşı: 1500 kuruş

2. Usulü İstatistikîye ve Hukuk-u Mîlî ve Muahadat-ı Devlet-i Aliyye ve Ekonomi Politik ve İdare-i Memalik-i Mütemeddine ve usul-ü Ahkâm-ı Cezaiye

Okutan: Tercüme Odasından Emin Efendi

Maaşı: 800 kuruş

3. İnşa-i Türkî

Okutan: Emin Efendi

Maaşı: 750 kuruş

4. Coğrafya ve İstatistika

Okutan: Tercüme Odasından Necip Efendi

Maaşı: 500 kuruş

5. İlm-i Hesap ve Mesaha ve Kozmoğrafi

Okutan: Mustafa Efendi

Maaşı: 500 kuruş

6. Kavanin-i Ticaret ve bağızı esas malumat-ı ticariye

Okutan: Gavril Efendi

Maaşı: 500 kuruş

Cem'an Yekün 4550 kuruş (Çankaya, 1954:48).”

Bahsedilen belgeden de anlaşılacağı üzere okul için altı öğretmen görevlendirilmiştir. Toplam maaşın 4550 kuruş olduğu iki yıllık öğretim süresince Tarih, Coğrafya, Aritmetik ve Geometri, İstatistik, Yazma Bilimi, Kompozisyon, Osmanlı Devleti Yeni Kanunları, Devletler Genel Hukuku, Ceza Hukuku, Osmanlı Devleti ile Diğer Devletler Arasında Yapılan Antlaşmalar ve Ekonomi Politik konularını kapsayan dersler öğretiliyordu. Osmanlı çağdaş eğitim sisteminin Mülkiye Mektebinde; Ekonomi Politik, İdare Hukuku, Devletler Hukuku ve Ceza Hukuku konularının ilk defa ders olarak işlenmesi bu mektebin diğer mekteplerden farklılığını ve yeniliğini ortaya koymaktadır.

1864 yılına kadar eğitim ve öğretim şekli aynen devam etmiş sadece öğretmen değişikliğine uğramıştır. Mülkiye Mektebinde bu tarihte sadrazam tarafından padişaha bir mazbata sunulur. Bu mazbatada mülkiye için “işbu mektep talebesinin yüz nefere iblağına ve hukuku milliye ve Muahedat-ı düveliye ve usul-ü inşaiye ve defteriye ve Fransızca tedrisi için muallim ve muavinler tayinine iptidar olunmuş idüğünden şu müsaadat-ı seniyye ve teşebbüsat-ı mütevaliye semeresile” (Nafi'den aktaran Adem Doğan, 2007, s.16) denilmektedir. Padişah kabul ettiği mazbatadan sonra öğrenci sayısı 100'e çıkarılmış; Usul-ü defteri, Muhasebe, emval-i Milliye ve Fransızca dersleri de müfredata eklenmiştir. Ayrıca Hüsn-ü Hat, diğeri İmla ve Kitabet derslerine de yardım için iki öğretmen yardımcısı alınan bu okulda eğitim süreside 24 Ağustos 1866 yılında dört yıla çıkarılmıştır (Doğan, 2007:16)

1877 yılında hazırlanan “Mekteb-i Mülkiye Nizamnamesi”nde okulun eğitim süresi üç yıl idadi (lise) iki yılda âli (yüksek) olmak üzere toplamda beş yıla çıkarılmıştır. Sultan Abdülhamit padişah olduğu bu dönemlerde öğrencileri bu okulda

eğitime teşvik etmek için mektebi birincilikle bitireni okula kâtip olarak alırdı (ankaya, 1954:115-117).

1900 yılında idadi kısımlarda Mülkiye’ye yeterli sayıda öğrenci yetiştiği düşünce si ile idadi kısım kapatılıp sadece yüksekokul haline getirilmiştir. 56 yıl eğitim ve öğretim hayatına devam eden Mekteb-i Mülkiye 24 Ağustos 1915 yılında kapatılmıştır. I. Dünya savaşı süresince kapalı olan okulda kapatılma gerekçesi bütçede tasarrufa gidildiği diye belirtilse de aslında mebus ve nazırlar arasında uzun süredir II. Abdülhamit’in himayesinde olan bu okula karşı düşmanlık içinde bulunmaları gösterilir.

“Mekteb-i Mülkiye’nin Yeniden Tesisi” hakkında bir kanun teklifi hazırlayıp meclise sunan Talat Paşa’nın isteği kabul edilip Dâhiliye nezaretine bağlı, yatılı ve üç senelik bir okul olarak yeniden açıldı. Maarif Nezareti’ne 1920’de bağlanıp Sultan Vahdettin’in himayesine giren okul “Mekteb-i Mülkiye Şahane” adını aldı.

Okulun adı tekrar 4 Aralık 1938’de “Siyasal Bilgiler Okulu” olarak değişti, 1950 yılında ise Siyasal Bilgiler Fakóltesi adı ile Ankara Üniversitesine katıldı (Baskıcı, 2009:7-21)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu araştırma literatür taraması yöntemi ile yapılmıştır. Literatür taraması; araştırılan konu ile alakalı daha önceden hazırlanmış kaynakları detaylı bir şekilde inceleme ve elde edilen bilgilerin sistemli bir şekilde bir araya getirilmesi sürecidir.

Araştırmada kullanılan bilgileri toplamak için K. Beydilli'nin "Türk Bilim Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne; Mühendishâne Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)", C.Y. Bilim'in "Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734 – 1876)", Y. Akyüz'ün "Türk Eğitim Tarihi (Başlangıcından 1982'ye)", A. Avcı'nın "Türkiye'de Askeri Yüksek Okullar Tarihçesi (Cumhuriyet Devrine Kadar)", H. Er'in "Osmanlı Devletinde Çağdaşlaşma ve Eğitim", H. A. Koçer'in "Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)" ve M. Cezar'ın "Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi" adlı eserler, İRCİCA Kütüphanesi, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesindeki çeşitli kitaplar, dergiler ve ansiklopediler, benzer konularda yazılmış tez çalışmaları ve internette yayımlanmış kaynaklar ile kaynakçada verilen diğer eserler taranmıştır.

Bu bilgilerin ışığında Kuramsal Çerçeve başlığı altında Resim Öğretiminin Başlamasından Önce Resim Sanatı ve daha sonrasında sırasıyla Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyûn'un kuruluşu, Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'un kuruluşu, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin kuruluşu, Mekteb-i Harbiye'nin kuruluşu ve son olarak Mekteb-i Mülkiye'nin kuruluşu anlatılmıştır. Bulgular ve Yorum kısmına gelindiğinde ise; Osmanlı İmparatorluğu'nda Resim Sanatı, Çağdaş Eğitim Kurumlarının Açılmasıyla Eğitimde Yenileşme Hareketleri ve Askeri Okullar ve Bu Okullarda Resim Derslerinin İşlenişi başlıkları altında görsel derslerin bu okullardaki gelişim aşamaları anlatılmak istenmiştir. Sonuç ve öneriler kısmına gelindiğinde ise araştırma kapsamındaki okullarda işlenen görsel dersleri belirtip bu derslerin içinde bulunduğu döneme ve daha sonraki dönemlere etkileri anlatılmaya çalışılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. Osmanlı İmparatorluğu'nda Resim Sanatı

Avrupa kültürü Osmanlı toplumunun üzerinde hep bir etkisi vardı. Bu etki ilerleme ve yükselme adına yapılan reformlarda kendini iyice göstermiştir. Batı'ya karşı tutucu tavır sergileyen Osmanlı Devleti 18. yüzyıla geldiğinde artık yavaş yavaş bu kültürü benimsemeye başlamıştır. Bu kültürün benimsenmesinin en büyük nedeni 16. yüzyılın sonunda toprak düzeninin değişmesi yani Osmanlı'nın toprak kaybetmesi gösterilebilir. Lale Devri ile başlayan yenilikçi devir arada duraksamalar yaşasa da sürüp gidecektir. Artık Osmanlı toplumu Avrupa'ya karşı katı değil, aksine Avrupa kültürünü yansıtan nesne ve sanat yapıtlarını ülkeye sokmaya başlamıştır. Sarayın ve varlıklı ailelerin de desteklediği yenilikçi hareket giderek güç kazanmıştır. Giyim alanında, ev döşemelerinde ve takılarda daha belirginleşmeye ve kendini göstermeye başlamıştır. Bu hareketlerin içinde resim de kendi payına düşeni yaşar ve ülkeye yabancı ressamılar gelerek çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Gelen ressamılardan İstanbul'a yerleşik hayata geçerek Osmanlı resminde beğenilerin değişmesine yardımcı olan ressamılarda vardır. 1567'de kurulup kapatılan matbaayı bu yenilikçi hareketler içerisinde 1727 yılında İbrahim Müteferrika'nın Sait Efendiyle fıkıh, tefsir, kelâm, ve hadis tabetmemek şartıyla yeniden açarak bu değişim hareketlerinin gelişmesine yardımcı olmuştur.

Osmanlı resmi Osmanlı toplumunda olduğu gibi örf ve ananelere bağlı tutucu bir dönem hâkimken 18. yüzyıldan sonra Doğu ve Batı ikilemi yaşanır. Bir dönem Osmanlı resminde bir çelişki yaşansa da resim sanatı 19. ve 20. yüzyılla gelindiğinde toplumun tüm kurumlarında görülecektir. Özellikle 19. yüzyılın ilk yarısında açılan yeni öğretim kurumlarının müfredatında resim dersi olacaktır. Askeri alanda ordunun düzelmesi, ekonominin toparlanması ve toprak düzeninin korunması için alınan birçok önlemin

yanında resim sanatıda yeniden önem kazanmış, saray çevresinde ve resime ilgi duyan padişahların gölgesinde varlık ve gelişme göstermiştir (Erol ve Renda, 1981: 79-83)

4.2. Çağdaş Eğitim Kurumlarının Açılmasıyla Eğitimde Yenileşme Hareketleri

Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki birçok devlette girdiği mücadelelerde toprak kaybetmesi ve gün geçtikçe gerilemeye başlaması daha önceleri önemsemediği Batı ve Batı'nın ordusuna farklı açılardan bakmasına sebep olmuştur. 1683 Viyana Kuşatması Osmanlı ordusunun giderek zayıfladığının bir ispatıdır. Osmanlı Devleti'nin Batı'nın askeri alanda yaptığı refomları bir üstünlük olarak görmesi ve kendisinin bu alanlarda pekte kayda değer bir ilerlemesinin olmaması kaybettiği toprakların sebebini açıklıyordu (Kansu, c.1, 1930:38).

Osmanlı Devleti kötü giden gidişata dur demek ve Batılılaşma yolunda ilerlemek adına askeri alanda yenilikler yapsada en büyük değişimi eğitim alanında yapmıştır. Öyle ki, askeri ve eğitim alanlarında ilerlemek için Avrupa'dan eğitimciler getirilmiş ve bu sistemi kalıcı bir düzene sokmak için büyük çabalar sarfedilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda Avrupai tarzda eğitim veren yeni kurumlar ülkede yerleşmeye başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Islahat çabaları önceleri askeri ve eğitim alanında başlasada daha sonraları birbiri ardına kurulan teknik okullarda modern eğitim programlarına yer verilmek suretiyle teknik resim, geometri, matematik gibi derslerin yanı sıra, birçok alandaki dersler, Batılı örnekleri gibi verilmeye başlanmıştır (Gökdaş, 2010:122).

Osmanlı ordusunun giderek güçleneceğini düşünen dış ülkeler Fransa'ya hocalarını çekmesi için baskılar yaptılar. Baskılar sonucu hocalar ülkelerine dönmek zorunda kaldı. Yenileşme çabalarının yavaşladığı bir dönemde tahta geçen III. Selim sayesinde yeniden eğitimde modernleşme çalışmaları hız kazandı. Batı'ya yönelmeyince yeni bir düzen kurulmayacağını anlayan III. Selim bu yeniliklere askeri alanda ki eğitim ve öğretimi de katmayı ihmal etmedi. Özellikle ordunun çağdaş teknikle düzeltilmesi teşebbüsünde daha kuvvetle ele aldılar (Koçer, 1970, s.26-28). Bunun için Yeniçeri Ocağı'nın yerine yeni bir ordu tesis etmişti. Bu ordunun adı Nizam-ı Cedit ordusuydu. Avrupa usulünde yetiştirilmek istenen talimli askerlerden oluşuyordu (Karal, 1947: 63). II. Mahmut dönemindeki çağdaşlaşma çizgisinin köklü değişikliklere uğraması için yeniçeri ocağı kaldırılması gerektiğinin farkındaydı. Bu

sebeple yeniçeri ocağını kaldırarak yerine Asakir-i Mansurey-i Muhammedî'yi kurdu. Avrupa usulüne göre düzenlenen bu ordu; tümen, tabur ve bölük kısımlarından oluşuyordu (Karal, c.5, 1947:154).

1826'daki bu olaydan sonra ordudaki ıslahatların yanı sıra mülki alanda da ıslahat yapılabilmiştir. Artık Osmanlı Devletinin eğitim sisteminde bir tarafta medrese sistemine dayalı eğitim veriliyorken bir taraftan da yeni metotların denendiği eğitimin ezbere değil teoriğe dayandırıldığı mühendishaneler açılıyordu. Bu okullar eğitim sistemini Batı'dan esinlenerek yaptıkları için dersleri de yabancı hocalar veriyordu. Medrese hocalarının da bulunduğu bu yeni kurumlarda teorik dersleri medrese hocaları, uygulamalı dersleri ise yabancı hocalar veriyordu. Açılan bu yeni kurumlardan Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun'un kütüphanesinde (Soysal, 1969: 13-32) yer alan bazı kitaplar ve mühendislik için kullanılan aletler hem medrese sistemi diye adlandırılan eğitime hemde Avrupai tarzdaki eğitime yarayan eser ve aletlerdi. Dolayısıyla İslami kaynaklar temel alınarak okutulan derslerin yanı sıra bazı dersler de Batı kaynaklarına dayanılarak okutulan Osmanlıca kitaplardır. Aralarında Avrupa dillerinde olan eserlerde bulunan kitapların çoğunluğu Arapça ve Osmanlıcadır. Bu okullarda işletilen ders kitaplarının Hazine-i Hümayun'dan ve Enderun'dan verilmesi bu okulların devlet destekli eğitim kurumları olduğunun en büyük ispatıdır. Aynı zamanda ulemada buralarda ders vererek devleti desteklediğini göstermiştir.

1826 yılına kadar yapılan eğitimde çağdaşlaşma şekli III. Selim zamanında bilimi de kapsayacak şekilde yön değiştirerek Batı'ya yönelmiştir. Açılan mühendishaneler devlet bütçeli kurumlar olurken, medreseler vakıflar aracılığıyla varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Mühendishanelerdeki ders işleyiş şekli Batı'daki örneklere dayandırıldığından sınıflara ayrılmıştır. Bu sınıflar birinci sınıftan son sınıfa kadar sınav usulüyle geçilebilmekteydi. Mezun olmak bu şarta bağlanmıştır.

Aslında Batı usulü gibi görünsede sınıf geçme sistemi Osmanlı devlet düzenin de kullanılan mülazım, şakirt, halife ve hâce ayırımına çok benzemektedir. Dolayısıyla bu yeni okullar aslında Osmanlı ve Batı sentezinin ilk örneklerindendir. (İhsanoğlu, 1992: 350).

Açılan bu yeni kurumlar diğer kurumlardan tamamen bağımsız bir şekilde inşa olunmuştu. Bu sebepten temel teşkil eden ilk ve orta öğretim kısımlarından

yoksundular. Ezberci anlayışın hâkim olduğu aynı zamanda sıkıntılı bir eğitim şekli olan "anlaşılmayan metinlerin ezberlenmesi" düzenide yıkılmıştır. Yeni düzen yeni eğitim beraberinde yeni eğitimcileri getirmiştir. Bu okullarda hoca olabilmek için ya Avrupa dillerini iyi bilmek gerekli idi ya da Avrupa'dan gelmiş olmak lazımdı. Böylelikle askeri mekteplerde ezberden uzak tamamen iş ve pratiğe dayalı eğitim sistemi başlamıştır.

Sistemini medrese ve Batı eğitim düzenine uyacak şekilde oluşturan mühendishaneler verdikleri eğitim dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde ilktiler. Fakat zaman içerisinde artık değişen eğitim sistemine başka kurumlarda uyum sağlamışlardır. Mekteb-i Tıbbiye modern ilimlerin ve fen bilimlerinin medrese eğitimine tercih edildiği bir diğer kurumdur. Artık Batı'nın tekniği daha yakından takip ediliyor ve bu sayede orduya tam donanımlı hekimler yetiştiriliyordu. Bu yeniliklerin hızlı bir biçimde yapılmasındaki tek amaçta II. Mahmut'un (Turhan, 1994: 125-152) III. Selim'in yenilik yapmak isterken başına gelenlerden ders almış olmasıdır. Yenilikler hızlı bir biçimde yapılsada İlmîye sınıfı ve Yeniçeri ocağının gücü de yadsınamayacak derecede büyüktü. Bu sebepten II. Mahmud padişahlığının ilk dönemlerinde İlmîye ile uyum içerisinde gözükerek Yeniçeri ocağını dağıtmıştır.

II. Mahmut'un 1824 yılında çıkardığı ferman ilköğretimi geniş olarak ele alan ve ilköğretim zorunluluğu getiren ilk resmi belgedir (Erdem, 2005:3). Bu ferman ile eğitimde mecburiliğe gidilmiştir. Fakat halk arasında bu ferman ile ilgili iki temel kaygı söz konusuydu. Bunlardan ilki dini konulardan dolayı; ikincisi ise bu okullara çocuklarını eğitim için yollamak istemeyen halk ile ilgiliydi. Bu iki endişe üzerinde düşünülecek olursak birinci sebep özünde kendi ile çelişiyordu. Zira islam dini bir yandan ahiret için çalışırken bir yandan da dünyevi yaşama önem veriyordu. Bu sebepten tek taraflı yaklaşım aslında İslam dininin özüne aykırıydı. İkinci maddede ise işaret edilen düşüncenin esas nedeni, halkın bu okullarda okuyan kişilerin mezun olduktan sonra devlet dairesinde çok azının iş imkânı bulacağına dair düşüncelerin yaygın olması söylenebilir. II. Mahmut 1830 yılında 150 öğrenciyi Avrupa'ya göndererek yapacağı yeniliklere hazırlık yapmıştır. Aslında bu hareketiyle kendisine gelebilecek olumsuz tepkileri azaltmayı hedeflemiştir. Akabinde Tanzimat Fermanının hemen öncesinde konu Meclis-i Umur-ı Nafia'ca incelenmiştir. Konunun daha detaylı incelendiği anlaşılan bu toplantıda meclis yayınlamış olduğu layihada eğitimin

yenileşmesi sayesinde artık teknolojinin ve üretimin artacağına işaret etmiştir. Endişe duyulan dini ve dünyevi konularında da kazançlar olacağı sıralanan fermanın (Doğan, 1997:437) önemine istinaden aşağıda aynen alınmıştır:

“1838’de “Meclis-i Umur-u Nafia ve Meclis-i Ahkâm-ı Adliye” ce karar verildi.

“Maarif ve ilimler halka bir saadet ve nimet kaynağıdır. He türlü zenginliğin menbainin maarif ve ilim olduğunu, düşüncesi olan herkes bilir. Mevcut olan sanayi ve zanaat hep ilim ile meydana çıktığı ve dini ilimlerin yalnız bizim ahretimizi kurtaran bir hacet yolu olduğu herkesçe bilinen bir hakikattır. Diğer fenler ise insan neslinin cemiyet içinde yaşayıp ilerlemesine yol açar. Bu çok açık bir hakikattır. Buna rağmen halkımız cahil, ilme fenne meyletmezler. Bu yüzden de para kazanmada zorluk çekerler. Gelenek sayesinde öğrendikleri sanayi asla bir ilerleme kaydetmez.

Osmanlı Devleti eskiden beri ilim ve hüner’i üstün görmüş ve medreseler açmıştır. Bu suretle de bunda hüner sahibi, ilim sahibi yetişmiştir. Bunlardan her biri çeşitli fenlerde bir sürü kitaplar yazmışlardır. “Devleti Âliye-i Osmaniye, ilim ve hünerin madenidir.” Sözü meşhurdur. Buna rağmen sonraları savaşlar ve hoca takımının fesadları gibi bazı engelleyici meşgaleler yüzünden ilme ve hünere itibar edilmez olmuştur. Bu defa maarifsever Padişah, mevcut mektep ve medreseleri yeniden diriltme, memur ve muallimlerin hayat şartlarını refaha kavuşturma teşebbüsüne girişmiş, bunlardan başka ve daha hayırlı bir iş olarakta askerlerin daha mükemmel yetişmesi ve son savaş sistemlerini hakkiyle bellemesi için Harbiye, Hendese ve Tıp fenlerine mahsus çeşitli mekteplerin yeni baştan kurulması ve yapılması teşebbüsüne geçmiştir.

Osmanlı devletinde, tarım, ticaret ve sanayinin yeni baştan diriltilmesi konusu meclise müzakere olunmaktadır. Bu müzakerede her bir şeyin esası, temeli olan ilim zayıf oldukça veya bulunmadıkça ne tarım, ne ticaret ne de sanayi alanında bir ilerleme görülecektir. Bu husus için herşeyden evvel ilim ve maarifin tahsiline önem ve hız vermesi lazımdır.

İlim ve maarifin tahsiline hız verilebilmesi için de mevcut mekteplere bir düzen sağlanması gerekmektedir. Yani mahalleler arasındaki mevcut mekteplerde olan talebelerin öğrenmelerine bakılmak, onların bir şey öğretip öğretemediklerini yoklamak üzere müfettişler vasıtasıyla öğretmenler bir teftişe tabi tutulur. Evvela mevcut mektep hocalarının halleri ve bilgi dereceleri, memurlar tayiniyle teftiş olunur. Bu gibi hocaların bu müfettişler vasıtasıyla ehliyet ve kabiliyetleri meydana çıkarılır. Bunların çocuk terbiyesine elverişli, yani muktedir olanları hocalıkta kullanılır. Bir mektepte talebenin ayrı ayrı ders okumaları hem lüzumsuz vakit israfını mucip olmakta, hemde boş yere uğraşmalarına yol açmaktadır. Bu yüzden her mektepte talebeler başka başka sınıflara ayrılmalı, bir hoca bütün sınıfa ders vermelidir. Okul çağı gelen çocuğu 4-5 yaşına basınca anne ve baba hemen okula yazdırmalıdır. Bunun dışınca hareket edenler olursa suçlu tutulacakları kendilerine bildirilmelidir.

Baba ve anneleri ile akrabaları fakir olan aile çocukları, ihtiyaç saikasıyla dilenen veya bazı çirkin yollara sürüklenen çocuklar için padişah koruyucu kanadlarını bunların üzerine germiştir. Kimsesiz ve yetimlerinde himayesine alan padişah bu gibilerin gece gündüz içinde barınmaları ve sıcak yemek yemeleri, üst başlarını düzgün giyinmeleri için fakir çocuklara birkaç adet okul açmayı düşünmüştür. Bu mektebe sokaklarda serseri gezen çocuklar alınacaktır. Mahalleler arasında bulunan küçük mektepler hece ve Kur'an-ı Kerim öğrenmeye tahsis olunacaktır. Yeni açılacak büyük mekteplerde ise mümkün mertebe kulak dolgunluğu olmak üzere Türkçe yazı Tuhfe, Nuhbe ve Sübha-i Sıbyan gibi lügat ve Birgivi risalesi ve diğer ahlak kitapları ve güzel yazı ile kompozisyon öğretilcektir. Bu ikinci sınıf mekteplere bir iki kur'an hatmetmiş olan, ilm-i hal okumuş olan talebeler seçilerek alınacaktır. Bunlarda dahi istidat ve eğilime bakılacak, hangi istidat ve kabiliyette ise, hangi yolu tercih ediyorsa o meslek için açılmış bulunan yüksek mekteplere kabul edilecektir. Çocuğun mesleğe atılmasında herşeyden evvel istidat ve kabiliyeti göz önüne alınacak, ona göre bir öğretim ve eğitim tarzı takip edilecektir. Her iki sınıf mekteplerinde de kayıtlı olan ve programı ihtiva

eden dersleri takip etmekte bulunan talebelerden henüz ilm-i halini öğrenmemiş, kendi derslerini okuyup yazmaya muktedir olamamış, yani bu merteye kabiliyet gösterememiş olan sibyanın, baba ve anneleri ile velisi bulunduğu akrabası onları “bu çocuk okumayacak, onu mektepten alıp bir sanata vereyim” diye mektepten çıkarmak isterse ona izin verilmeyecektir. Çocukların mutlaka okuyup yazmalarına gayret edilecektir. Yüksek mektebe ise; bütün ilimleri öğrenmiş yazı yazmaya vakıf talebe alınarak, bunlar hangi mektepte bulunursa bulunsunlar yalnız bağlı bulundukları yolun fennine çalışarak bu şekilde az vakitte bir hayli adam yetişecektir” (Koçer, 1970:41-42).”

Maarifin düzenlenmesi ve modern eğitim kurumlarının kurulmasına yönelik bu önemli girişimler maalesef ki başarılı olamadan kapatıldılar. Zira okulun kademeleri olan sıbyan, rüştiye ve yüksek bölümlerinin aralarında koordinasyonu sağlamak ve bahsi geçen iyileştirmeleri yapmak için kurulan Mektebi-i Rüştiye Nezaretî, Mektebi-i Maarif-i Adli ve Ebedîye'ye eşlik etmekten başka bir iş yapamadı (Kansu, 1930:60-66).

Eğitim sistemindeki bu yeni düzenlemeler hazırlanan maarif kanunu ile daha bir benimsenmişti. Zira ilk defa eğitim alanında yapılacak reformları devlet destekliyordu. Bu tutum devletin çağdaşlaşması yönünde atılan önemli adımlardan biriydi.

Eğitim alanında yapılan değişimler düşünüldüğünde artık devlete tek görüş hâkimdi; o da fen bilimlerinin din bilimlerinden ayrı ve etki alanlarının çok farklı olduğu görüşü idi. Askeri alanda gerekli olan yenileşmede önce eğitimle başlaması gerektiğine inanan devletin ileri gelenleri gerekli hazırlıkları yapmaya başlamışlardı. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun, Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, Mekteb-i Harbiye ve Mekteb-i Mülkiye açılan okulların en önemlileridir (Doğan, 1997:438).

4.3. Askeri Okullar ve Bu Okullarda Resim Derslerinin İşleniş

Lale Devri ile başlayan yenileşme hareketleri III. Mustafa, III. Selim ve III. Mahmut dönemlerinde artarak devam etmiştir. Askeri alanda yapılacak her türlü

yeniliğin devleti kurtaracağına, tekrar eski günlerine yani güç ve büyüklüğün olduğu günlere döneleceği düşüncesi yaygın bir inandı.

Askeri alanda reformların hayata geçmesinin tek şartı olan eğitim bir yandan orduyu düzenlerken bir yandan da kendini yeniden yapılandırıyordu. Bu yeni kurumlarda birçok yeniliğin yanında resim dersi de uygulanmaya başlandı. Bu da resim sanatı için değişim ve oluşumun yaşandığı bir süreyi ifade eder. Yapılan reformlardan önce Osmanlı İmparatorluğu her alanda olduğu gibi resim alanında da tutucu bir tavır sergilediği için eğitim kurumlarının içinde yer alamıyordu. Batılılaşma dönemine gelindiğinde ise Osmanlı'da açılan yeni eğitim kurumlarının ders müfredatında resim dersi bulunuyordu.

III. Mustafa döneminde 1775 yılında Haliç Hasköy'de Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun hem askeri alanda hem de resim sanatı üzerine yapılan yenileşme hareketinin başlangıcıdır. Kaptan-ı Derya Gazi Hasan Paşa ve Baron De Tott'un çabalarıyla açılan bu okulda deniz subayı ve mühendis yetiştirmek adına Batılı eğitim vermeye başlanmıştır (Erol ve Renda, 1981:89-90). Avrupa'daki emsalleri örnek alınarak ders müfredatı hazırlanan Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun'da 1842 tarihli Mustafa Paşa'nın Islahat Lâyihası'nda belirttiğine göre resim derslerinin verilmesi kuvvetli bir ihtimaldir. Bu lâyihaya göre; on dört - on altı yaş arası öğrencilere bir ve ikinci sınıflarda gösterilen dersler arasında "san'atı ressamîye" dersinin bulunduğu yazılı kaynaklardan ele geçen bulgular arasındadır (Gökdaş, 2010:140).

Askeri okullarda resim dersinin verildiği bir diğer okul ise 1795'te Hasköyde açılan Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun'dur. Bu okul müfredatında resim dersini işlemesi yanında öğrencilerini sıralara oturarak Batılı eğitim vermeye başlamıştır. Batılı eğitimini yabancı bir dil öğretmek destekleyen bu kurum Batılı usulle resim yapan sanatçıların yetiştirilmesi bakımından tarihimizde önemli bir yere sahiptir.

Amacın her zaman askeri olduğu bu okullarda resim dersi verilmesindeki amaç; yetiştirilen genç subaylara askerlik ile ilgili teknik çizimleri, arazi ve menaziri krokileri çizebilecek yetenekler kazandırmaktır. 1894 yılında resim dersini programına dâhil eden Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun'dan sonra bir diğer kurum ise Mekteb-i Tıbbiye' dir. Yapılan reformlar sayesinde her alan da olduğu gibi tıp alanında da değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Mekteb-i Tıbbiye'de daha önceleri alçı ve çizilen desenler

üzerinde anatomik çalışmalar yapan hekimler Batının getirdiği serbestlik sayesinde padişahın da onayı ile mahkûm ve kadavraların üzerinde çalışmalara başlamıştır (Erol ve Renda, 1981:89-90).

Batılı anlamda müfredat programlarında resim derslerine yer veren, Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun, Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun ve Tıbbiye'nin ardından Harbiye Mektebi'de müfredatlarında resim derslerine yer veren bir diğer kurumdur. (Gökdaş, 2010:145). Batılı anlayışına dönük resmin ülkemizde tanınmasında ve yayılmasında Harbiye mektebi büyük rol oynamıştır. Kendinden önceki kurumlar gibi 1834'te eğitime açılan Mektebi Fünun-u Harbiye-i Şahane 'de başından itibaren resim derslerine öncelik vermiştir. Okulun resim öğretmenliğine 1837 de İspanya'dan ressam Chirans getirilmiştir (Erol ve Renda, 1981:89-90).

Daha sonra Mektebi Harbiye “İdadiye” ve “Harbiye” olmak üzere 1845 yılında iki bölüme ayrılır. Takip eden eğitim yılında yani 1846–1887 yılları arasında idadiye kısmında resim derslerini, rahat Türkçe konuşan Fransız uyruklu Mösyö Kes adlı bir ressamın verdiği görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu Batılı anlamda eğitim vermek adına açtığı kurumlarda matematik, geometri gibi teorik derslerin yanı sıra resim derslerine de yer vermiş olması Avrupa resim anlayışının benimsenmeye başladığının bir ifadesidir. (Gökdaş, 2010:146). Resim sanatı için Askeri okullarda Batıya yönelik eğitimin verilmesi bulunmaz bir fırsattı. Her ne kadar gelenekselci kişilerin hedefinde de olsa resim sanatı artık her daim yenileşmenin peşindeydi (Erol ve Renda, 1981:89-90).

Öğretim sürelerinin ve programlarının devamlı bir şekilde değiştiği Harbiye'de zaman zaman “öğretmen sınıfı”, “piyade sınıfı”ve “menşe-i muallim” gibi alanlara ayrılmıştır. Menşe-i Muallim “Sınıfı evvel” ve “Sınıfı Sani” diye ikiye ayrılırken, “Sınıfı evvel”de dört yıllık eğitim programı uygulanıyordu. Buradan mezun olanlar askeri liselere resim öğretmeni oluyordu.

Sınıfı evvelde “hendese-i resmiye, menazir ve gölge, resmi hatti, karakalem resmi, sepya ile resim, çini ile resim, boyalı resim, kopya ve modelden resim, tabiattan resim, tasavvuri ve hayali resim, yağlı boya resim, makine tersimatı, fenni teşrih, bilhassa mefasıl (eklemler) bahsi, fotoğrafçılık, elbise tarihi” gibi enteresan derslerin olduğu söyleniyordu (İslimyeli, 1965:15).

Öğretim süresinin iki yıl olduğu Sınıfı Sani bölümümde ise askeri rüştiyelerde öğretmen olmak isteyenler alınıyordu. “Menazır ve gölge, resim hattı, karakalem resim, sehpa ile resim, çini ile resim, boyalı resim, modelden resim, tarama, yalama, müsvedde, perspektif, anatomi, makine resmi haricindeki tüm dersler resim kapsamında derslerdi.” Uygulama yöntemlerine ve malzeme çeşitlerinin farklılıklarından dolayı resim dersleri farklı isimlerle anılabiliyordu. “Elde bulunan bilgilere göre Mühendishane’de ya da Harbiye’de resim dersleri; öğrencilere uzun süre taş baskısı örneklerden kopyalar yaptırılıyordu. Hoca Ali Rıza okullara taş baskısı örnekleri hazırlıyordu.”

Askeri idadilerin ülkenin geneline yayılmaya başladığı 1953 yılından sonra Sivil idadilerinde ilk ve ortaokul dönemlerinin bir ihtiyaç olduğu anlaşılmışsada halk arasında bunun bir gereksinim olmadığı konusunda fikir sahibi olan kişiler bulunmaktaydı. Haliyle askeri okullarda okuyamayan ama resime karşı ilgisi de bulunan ve yetenekli gençlerin eğitime engel olunuyordu. Bütünü bu engellemelere rağmen 1859 da ilk başta Rüştiye niteliğinde bir okul amacıyla kurulan Mekteb-i Mülkiye’den söz edilir. Mülkiye Mektebi kuruluş amacı; Askeri amaçlarla kurulmuş olan okullardan sonra sivil halk için teknik bir eğitim kurumu açmaktır. Bu okul ilk öğrencilerini önce Galatasaray’dan daha sonra Darüşşafaka okulundan mezun olanlar arasından sınavla seçmiştir. Öğretim programında yer alan resim dersi dört sınıfta da okutulacak şekilde ayarlanmıştır (Erol ve Renda, 1981:89-90).

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Osmanlı Devleti'nin Batı tekniği karşısında yenilgiye uğraması, yavaş yavaş güç ve toprak kaybetmeye başlaması devlet erkânı tarafından endişe ile karşılanıyordu. Osmanlı ordusunun Batı'daki örneklerine nazaran pek ilerlememiş olması kaybedilen toprakların bir göstergesidir. Askeri alanda teknik donanımlı subay ve diğer elemanları yetiştirmek, eski kudretli günlere dönebilmek için bu alanda okulların kurulmasına karar verildi. Fakat eldeki mevcut eğitim sisteminin yetersiz geleceği düşünüldüğünden açılacak bu okulların Batı'nın gelişen eğitim sisteminden ve teknolojisinden esinlenerek yapılması kararına varılmıştır.

Bu düşünce doğrultusunda Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun, Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, Mekteb-i Harbiye'yi ve aynı dönemlerde sivil eğitim alanında yapılan reformların bir başlangıcı olarak Mekteb-i Mülkiye okulları açılmıştır. Bu okulların kuruluşundaki en temel amaç orduya teknik donanımlı eleman yetiştirmektir. Batı'nın eğitim tarzının bir kopyası şeklinde açılan bu kurumlarda okutulan derslerde Avrupa seviyesindeydi.

Daha önceleri mektep seviyesinde eğitim verildiğinden müfredatta ilk defa işlenen derslerde vardı. Bunlardan biri de resim dersi idi. Yapılan araştırmalara göre Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun'un programında resim dersinin olup olmadığına tam emin olunamasa da buradaki öğrencilerin resimle karşı karşıya geldiklerinin ve bazı teknik bilgilerin öğrenilmesinde resimden faydalandıklarını biliyoruz. Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun'da resim dersi için Batı'dan hoca getirilerek dersin işletildiğine dair belgelere ulaşılmıştır. Bu okulların takibinde açılan diğer okullarda resim dersi kendi alanında öncü olmaya devam etmiştir. Öyleki Mekteb-i Harbiye'de bu ders için "Muavin Hoca Sınıfı" açılmış, bölümü bitirenler resim hocası olarak görevlendirilmiştir. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun ve Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun'da resim derslerini veren öğretmenler kesin olmamakla birlikte genellikle topçu sınıfı, Mektebi Harbiye'de ise piyade sınıfı mezunudur. Bu derslerde doğal

nesneler kullanılmıştır. Kartpostal ve fotoğrafların kullanıldığı derslerde karakalem tekniğinden faydalanılmıştır. Askeri okullarda resim dersinin verilmesi sayesinde resimle bağlantılı alanda çalışacak personelin diğer dersleri ve bilgileri daha iyi anlaması ve bu alanda daha başarılı olması sağlanıyordu. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’de anatomi çalışmalarına yardımcı olabilmek adına resim dersleri işlenmiştir. Mekteb-i Mülkiye okulunda ise okuyan talebelerin resme yönelik ilgisi olan kişiler belirlenip bu alanda ilerlemeleri sağlanmıştır.

Bu okullarda resimle ilgili şu dersler okutulmuştur;

Resim, teknik resim, sepya ile resim, çini ile resim, kopya ve modelden resim, boyalı resim, harita, karakalem resim, teknik çizim, hendese-i resmiye, resm-i mimari, menazır enbiye-i resmiye, istihkâm eşkâli tersimi, arazi proje ve planlarını çizme, anatomi dersi için alçıdan modeller, tabiattan resim, hendese-i resmiye menazır, tasavvufî ve hayalden resim, yağlı boya resim, istihkamat-ı cesime eşkâli, makine tersimatı, fenn-i mimari-i askeri eşkâli, fenn-i teşrih, tarama, istihkamat-ı hafife ve eşkâli, hendese-i resmiye eşkâli, fotoğrafçılık, elbise tarihi, hendese-i resmiye tatbikatı, gölge, gölge ve menazır, gölge ve taş kesimi, kroki tersimi ameliyyatı, harita inşası, haritalar tersimi, nebatat resimleri, san’atı ressamîye ve resimhattı.

Bütün bu faaliyetlere rağmen resim dersi asla tam olarak istenilen kalitede verilememiştir. Bundaki en belirgin özellik medrese eğitiminin halen daha ülke genelinde yaygın olarak eğitim vermesi söylenebilir.

Sonuç olarak medrese zihniyetinin hâkim olduğu bir dönemde açılması düşünülen askeri okullar çok sık program ve yapı değişikliğine gitsede, Batı’daki örnekleri kadar başarılı olamasa da; Batı’da gelişen bilim, teknoloji ve konumuz olan görsel sanatları yani resim sanatının temellerinin atıldığı önemli kurumlardır. Bu kurumlarda Batıya yönelik eserlerin verilmesiyle halk yavaş yavaş medrese eğitiminden uzaklaşıp, Batı temalı eserler vermeye başladığı söylenebilir.

Osmanlı eğitim sistemi ile alakalı yapılacak her türlü çalışmada, o dönem içerisinde uygulanan eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yanı sıra eğitim kurumlarının içinde bulundukları sosyal, siyasal ve ekonomik boyutlarının incelenmesi konuyu daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (1982). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıcından 1982'ye)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No.114
- Avcı, A. (1963). *Türkiye'de Askeri Yüksek Okullar Tarihçesi (Cumhuriyet Devrine Kadar)*, Ankara: Genel Kurmay Basımevi
- Baskıcı, M. (2009). *Mekteb-i Mülkiye'den Siyasal Bilgiler Fakültesine 150 yılın Kronolojisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (2014). *Arşiv Belgelerine Göre; Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*, Yayın no: 134, İstanbul: Bion Matbaacılık
- Berkes, N. (1973). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Ankara: Bilgi Yayınevi
- Beydilli, K. (1995). *Türk Bilim Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne; Mühendishâne Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)*, İstanbul, Eren Yayıncılık
- Bilim, C.Y. (2002). *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734 – 1876)*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Bostan, İ. (1992). “*Osmanlı Bahriyesinde Modernleşme Hareketleri*”, 150. Yılında Tanzimat, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Ankara
- Cezar, M. (1971), *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Çankaya, A. (1954). *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Cilt:1, Ankara
- Çoker, F. (1994). *Deniz Harp Okulumuz (1773)*, Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâh Basımevi
- Dağdelen, L., Sayılı, Ş., Hekimoğlu, E., (1947). *Askeri Tıbbiye Tarihçesi*, İstanbul, Askeri Tıbbiye Matbaası
- Doğan, A. (2007). *Osmanlı Eğitiminde Mülkiye Mektepleri*, Konya: Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Doğan, R. (1997). *Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme hareketlerinin Batılılaşma Açısından tahlili*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:37, Sayı:1

- Emecen, F.M., Akyıldız, A., Gürkan, E.S. (Ed.) (2015). *Osmanlı İstanbulu III; III. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul, İstanbul 29 Mayıs Üniversite Yayınları
- Er, H. (1999). *Osmanlı Devletinde Çağdaşlaşma ve Eğitim*, İstanbul: Rağbet Yayınları
- Erdem, A.R. (2005). *İlköğretimimizin Gelişimi ve Bugün Gelinek Nokta*, Üniversite ve Toplum, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi
- Ergin, O.N. (1839). *Türkiye Maarif Tarihi* İstanbul: Osmanbey Matbaası
- Ergün, M. (1996). *19. Yüzyılda Osmanlı Askeri Okullarının Ders Programı ve Ders Kitapları*, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat, Sayı:7
- Erol, T., Renda, G. (1981). *Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi "19. Yüzyıl Türk Ressamları"*, İstanbul, Tıglat Yayınları
- Esad, M. (1310). *Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye*, İstanbul
- Esad, M. (1312). *Mir'at-ı Mühendishane-i Berri-i Hümayun*, İstanbul
- Gencer, A.İ. (1985). *Bahriyede Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Gökdaş, Y. (2009). *Modern Eğitim Kurumlarının Batılılaşma Dönemindeki Gelişimi (1700-1900)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Sayı:22
- Gökdaş, Y. (2010). *Çağdaş Türk Resminde Kimlik Arayışları (1718-1938)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi
- İhsanoğlu, E. (1992). *"Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı" 150. Yılında Tanzimat*, Ankara
- İslimyeli, N. (1965). *Asker Ressamlar ve Ekoller*, Ankara, Doğu Matbaası
- Kaçar, M. (1995). *"Osmanlı İmparatorlu'nda Askeri Sahada Yenileşme Döneminin Başlangıcı"*, Osmanlı Bilim Araştırmaları, İstanbul, Yay: Feyza Günergün

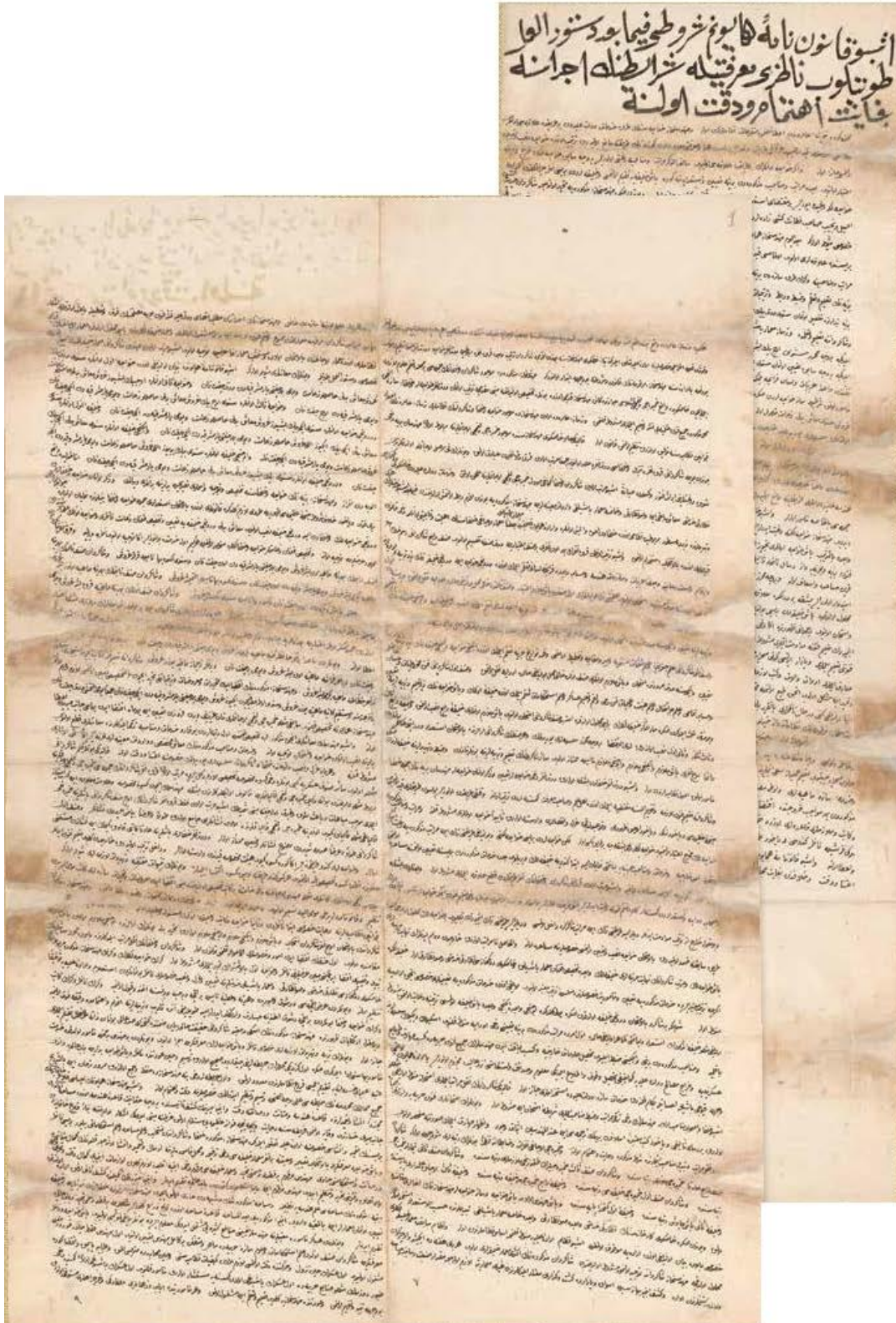
- Kaçar, M. (1996). *Osmanlı Devleti'nde Bilim ve Eğitim Anlayışındaki Değişmeler ve Mühendishânelerin Kuruluşu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi
- Kadioğlu, S.İ. (2004) *Mustafa Kaçar, Osmanlı Devleti'nde Bilim ve Eğitim Anlayışındaki Değişmeler ve Mühendishânelerin Kuruluşu*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 2, Sayı 4,
- Kansu, N.A. (1930). *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme, Birinci Kitap*, Ankara, Milliyet Matbaası
- Karaca, M. (2012). *İstanbul Teknik Üniversitesi ve Mühendislik Tarihimiz*, İstanbul: Mavi Ofset
- Karal, E.Z. (1947). *Osmanlı Tarihi; Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Koçer, H. A. (1970). *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- Kodaman, B. (1991). *Abdülhamit Devri Eğitim Hareketleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Kurtcephe, İ.,Balcıoğlu, M. (1991). *Kara Harp Okulu Tarihi*, Ankara: Kara Harp Okulu Matbaası
- Özkul, O. (2005). *Gelenek ve Modernite Arasında Ulemâ*, İstanbul: Birharf Yayınları
- Öztürk, T. (2007). *Ankara'nın Mülkiyesi 1936-2007*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları No:35
- Öztürk, C., Fındıkçı, İ. (Ed.) (2011). *Prof. Dr. Yahya Akyüz'e Armağan: Türk Eğitim Tarihi Araştırmaları, Eğitim ve Kültür Yazıları*, Ankara: Cantekin Matbaası
- Öztürk, H. (2009). *Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane ve Kurucusu Charles Ambroise Bernard*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul

- Sarı, N., İzgöer, A.Z., Tuğ, R. (2014) *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri Işığında II. Abdülhamid Devri'nde Kurulan ve Geliştirilen Hastaneler*, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri
- Sertoğlu, M. (2001). *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Soysal, Ö. (1969). *Çağdaş Eğitim ve Türkiye'de Okul Kütüphanesi*, Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları
- Şen, A. (2013). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitimde Modernleşme Çabaları*, Eskişehir: Tegev Akademi Dergisi, Yıl: 17, Sayı: 57
- T.C. Kara Kuvvetleri Komutanlığı Kuleli Askerî Lisesi Komutanlığı. (2007). *Dünden Bugüne Kuleli Askerî Lisesi*, İstanbul: Kuleli Askerî Lisesi Matbaası
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı. (2000). *Osmanlı Döneminde Askerî Okullarda Eğitim*, Ankara
- Terzi, İ. (1988). *Mehmed Esad'ın Mir'at-ı Mühendishane-i Berrî-i Hümayun ve Mir'at-ı Harbiye adlı eserlerine göre 19. Yüzyıl Türk Resmi*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim-İş Eğitimi Bölümü, Doktora Tezi
- Tott, B. (1984). *XVIII. Yüzyılda Türkler*, İstanbul: Tercüman 1001 Eser Yayınları
- Tönük, V. (1945). *Türkiye'de İdari Teşkilatının Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, Ankara: Kanaat Basım ve Ciltevi
- Turhan, M. (1994). *Kültür Değişmeleri*, İstanbul
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (1997). C:16
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (2004). C:29
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (2006). C:31
- Uluçay, Ç., Kartekin, E. (1958). *Yüksek Mühendis Okulu (Yüksek Mühendis ve Yüksek Mimar Yetiştiren Müesseselerin Tarihi)*, İstanbul: Berksoy Matbaası
- Uzunçarşılı, İ.H. (1984). *Osmanlı Devletinin Merkez Bahriye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

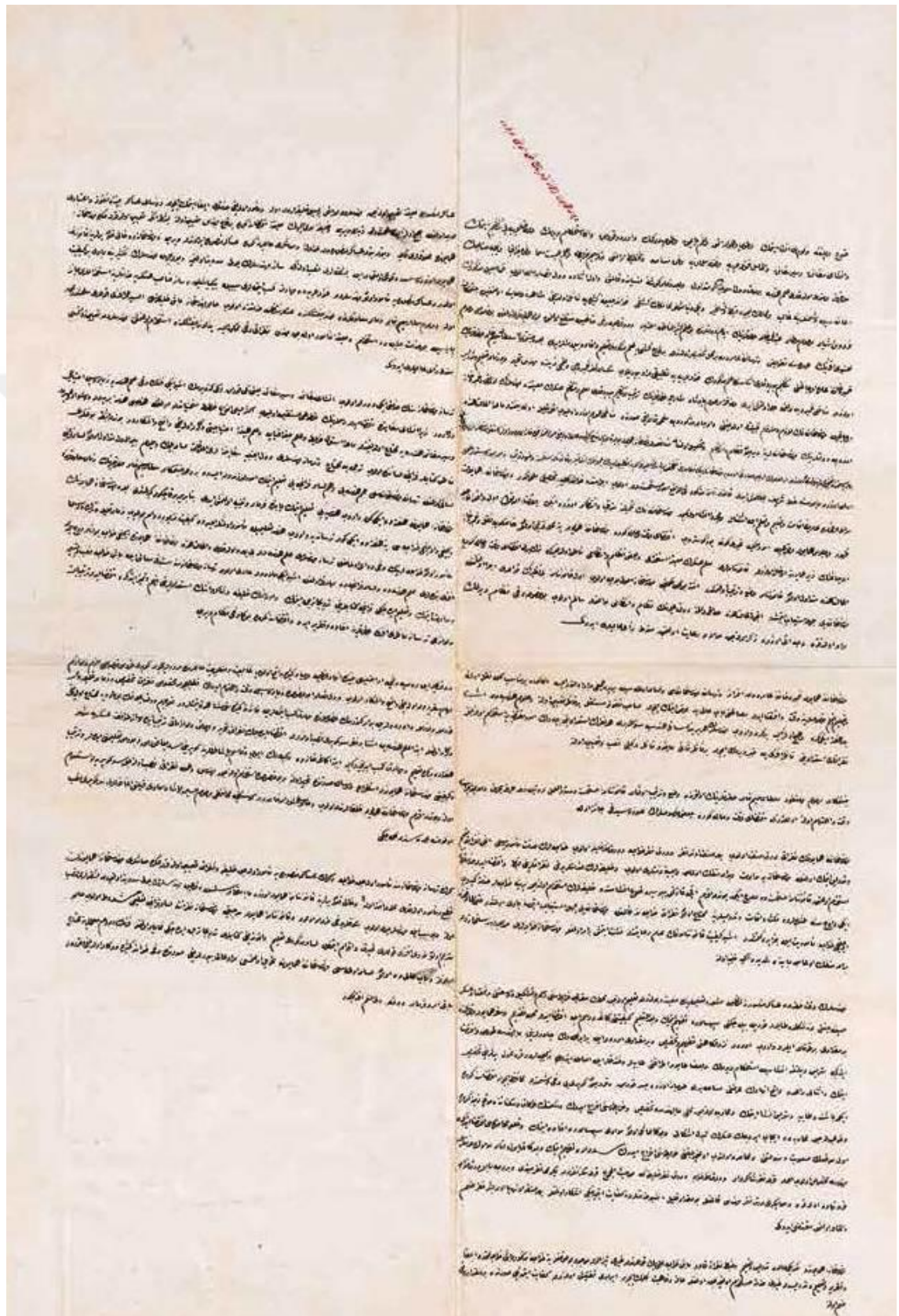
- Ülman, Y.I. (2007). *Türkiye’de 19. ve 20 yüzyıllarda Tıp Tarihinin Ana Hatları (1827-1923)*, İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi 40. Yılda 40 Kitap Serisi, Üniversite Yayın no.4711, Fakülte yayın no.00249
- Ülman, Y.I. (2008). *Mekteb-i Tıbbiye-i Şânâne’de (Galatasaray Tıbbiyesi), 1838-1848*, İstanbul, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Bankası
- Yeli, S. (2005). *III. Selim Dönemi Askeri ve Eğitim Alanındaki Islahat Hareketleri*, Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi
- Yoluk, M.E. (2010). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri*, Konya: Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü

EKLER

EK 1. Hasköy'de İnşa Olunan Mühendishâne-i Berrî'nin Kanunnamesi (BOA, 2014: 12).

EK 2. Mühendishanelerin Kuruluş Amacını Anlatan Rapor (BOA, 2014:22).

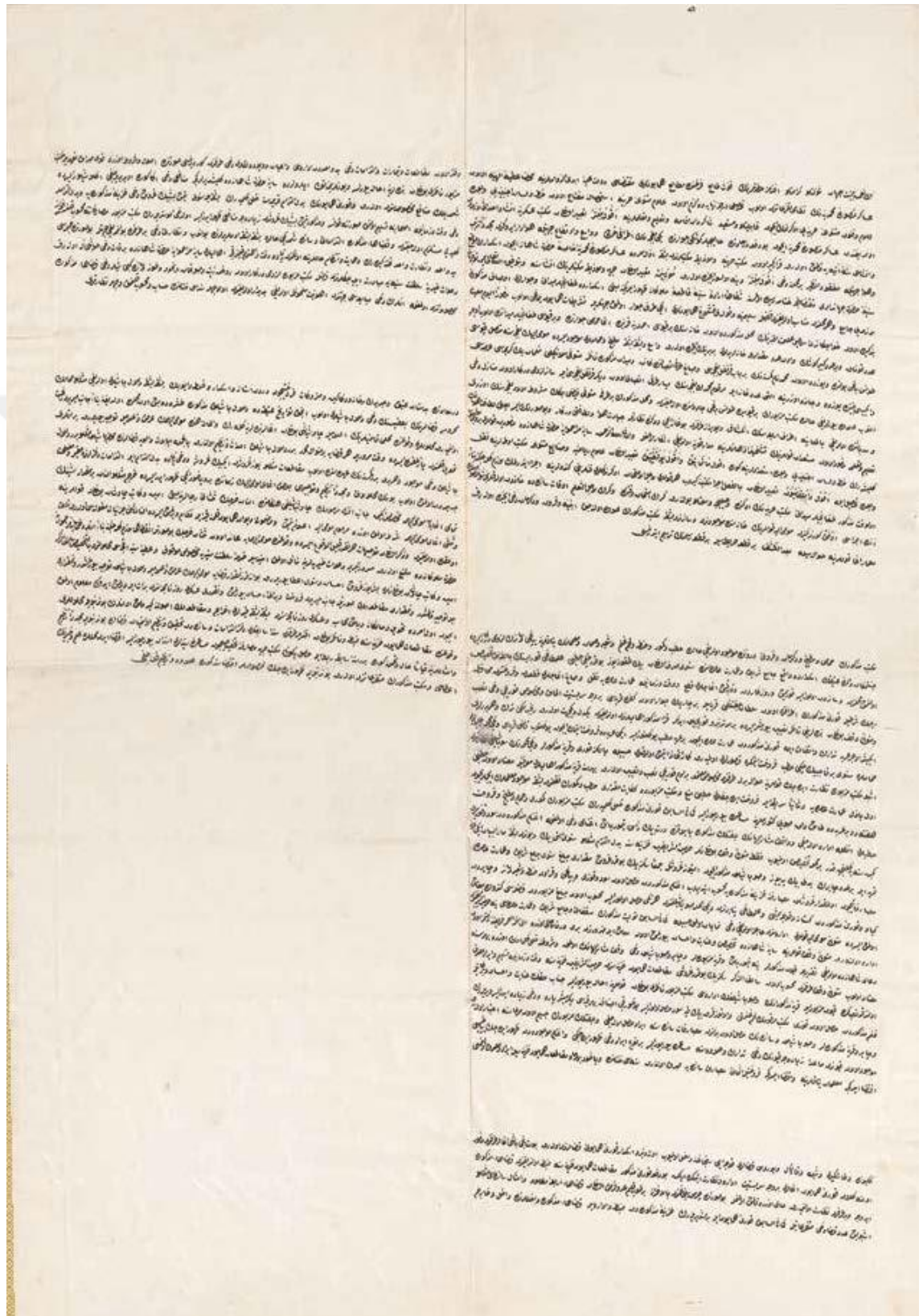

EK 3. Galata'da İnşa Edilen Tıp Okulu (BOA, 2014:36).

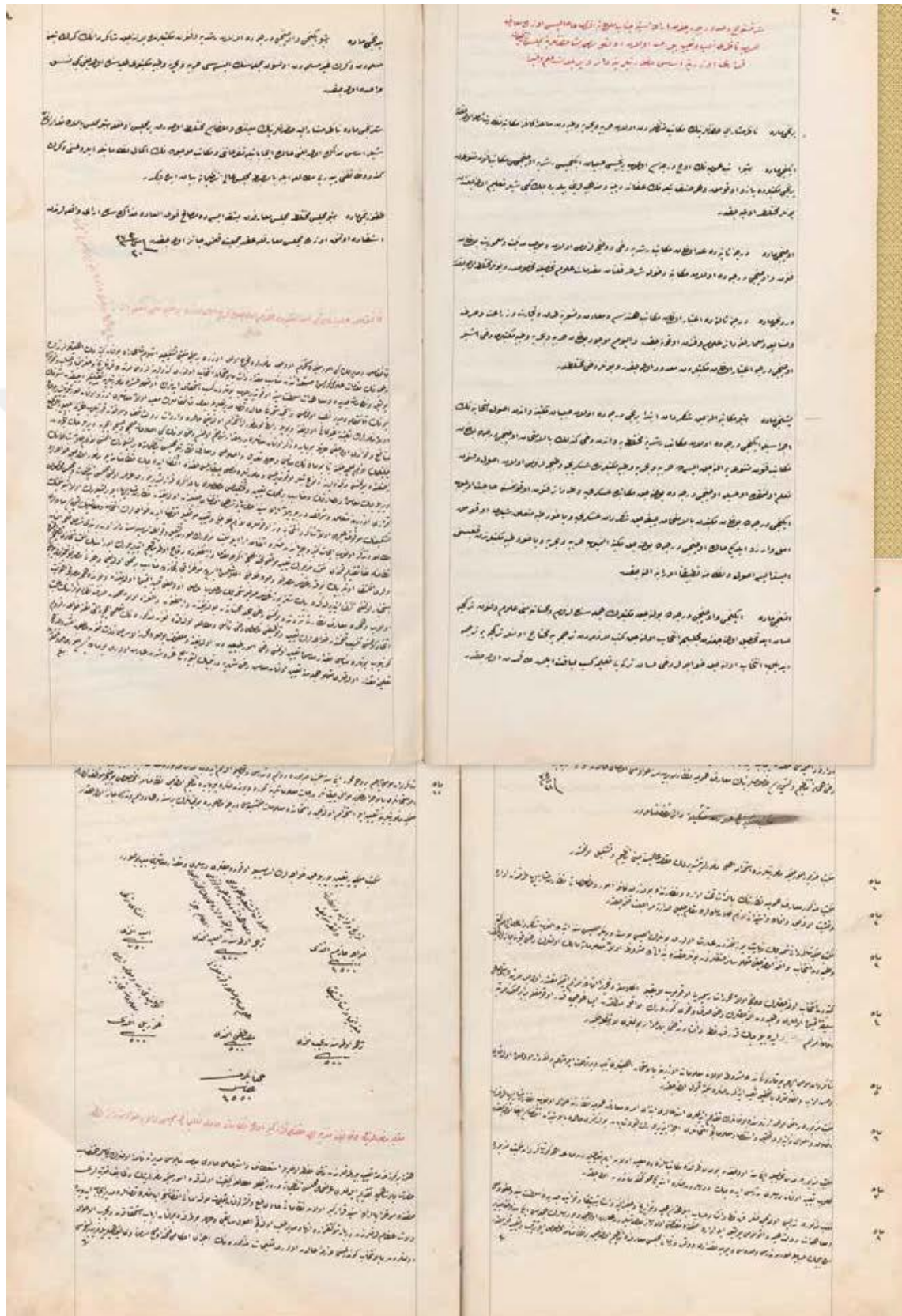
سنة ١٠٠٠ هـ
 سائر شوكوت حلفت شاهزاده عظمه ده بالانشاء سبعة حصص خاتم اولاده مكتب طب جدير عدله ملك مصارف انشائه ولوايات سائر
 اوجيك سزیدو برمی کسر شوقه رغوشه بالغ اولش وبلانغ رقتی دره علی الحسابی بانیزین تصویر ايجاب ایدره ویکوز برمی کسر شوقه
 دمی متصوره خیریه سنده وبادیاله فحانه اقطاع متصوره خیریه سنده عذوق فحانه ایدره مصارفی دمی ایچ بیک اوجیوز فقه اوج کبر خیریه
 در سیر اولاده بالغ مذکور ملک دمی خیریه مرغوزه در بعض خیریه سنده اعطه اولاده علی الحسابی کذلک نیزین ایلده ماعده اولاده کبود
 فقه اوج کبر بود رغوشه ملک ذلک اقطاع خیریه لوده وبلانغ اولمش اولاده بشیوز برمی کسر شوقه رغوشه مقدسات بلانغ دمی
 خیریه عامه ده اعطه سید سیدی ولمانق افانکاه بایع علی اولاده عتیقه بایع ملک مصارف خیریه ولفیسی اولاده اوجکوز
 کبر بود رغوشه ملک دمی خیریه عامه ده وبلانغ در هات حریه وبلانغ تربیانه زیاده کورینه فضیسی ماه اتی اجهان اوظاف اولمش اوزره
 طوب ودهات سائر شوقه ملک بلانغ اولاده بایع ملک تربیانه زیاده کورینه فضیسی ماه اتی اجهان اوظاف اولمش اوزره
 بالینق قیصای اولاده بایع ملک تحت فحانه ودر بعض خیریه لوده اعطه اولمش خیریه ودر مابده ناطری فقه
 ناطری ایشا حلفت ملک اوج فقه نظری منظور علی بولوه اوزره رسول سوی عطفیله فقهی وعلی عابدی بولیشی ودر
 استوفیله مصارف مهانک بر سر صورت وضع وادری مقتضای اراده سیه شاهزاده اولاده اوجی افضای در دست ملک
 بولیشی اولقه بود فقه ملک دمی بر بعضی ایدره سائر خصوصانک بر وجه تقاریر اجمالی افضای موافقه اراده سیه حلفت شاهزاده
 بولیشی ایشا حلفت ملک دمی بر بعضی ایدره سائر خصوصانک بر وجه تقاریر اجمالی افضای موافقه اراده سیه حلفت شاهزاده

مردوق بن سید علی ملک
 استیذان اصفهانی ملک
 بهارک خیابان حکام حنفی جابان ناوش ایدره حلفت ملک
 شوقه سزیدو برمی کسر شوقه رغوشه بالغ اولش وبلانغ رقتی دره علی الحسابی بانیزین تصویر ايجاب ایدره ویکوز برمی کسر شوقه
 دمی متصوره خیریه سنده وبادیاله فحانه اقطاع متصوره خیریه سنده عذوق فحانه ایدره مصارفی دمی ایچ بیک اوجیوز فقه اوج کبر خیریه
 در سیر اولاده بالغ مذکور ملک دمی خیریه مرغوزه در بعض خیریه سنده اعطه اولاده علی الحسابی کذلک نیزین ایلده ماعده اولاده کبود
 فقه اوج کبر بود رغوشه ملک ذلک اقطاع خیریه لوده وبلانغ اولمش اولاده بشیوز برمی کسر شوقه رغوشه مقدسات بلانغ دمی
 خیریه عامه ده اعطه سید سیدی ولمانق افانکاه بایع علی اولاده عتیقه بایع ملک مصارف خیریه ولفیسی اولاده اوجکوز
 کبر بود رغوشه ملک دمی خیریه عامه ده وبلانغ در هات حریه وبلانغ تربیانه زیاده کورینه فضیسی ماه اتی اجهان اوظاف اولمش اوزره
 طوب ودهات سائر شوقه ملک بلانغ اولاده بایع ملک تربیانه زیاده کورینه فضیسی ماه اتی اجهان اوظاف اولمش اوزره
 بالینق قیصای اولاده بایع ملک تحت فحانه ودر بعض خیریه لوده اعطه اولمش خیریه ودر مابده ناطری فقه
 ناطری ایشا حلفت ملک اوج فقه نظری منظور علی بولوه اوزره رسول سوی عطفیله فقهی وعلی عابدی بولیشی ودر
 استوفیله مصارف مهانک بر سر صورت وضع وادری مقتضای اراده سیه شاهزاده اولاده اوجی افضای در دست ملک
 بولیشی اولقه بود فقه ملک دمی بر بعضی ایدره سائر خصوصانک بر وجه تقاریر اجمالی افضای موافقه اراده سیه حلفت شاهزاده

EK 4. Harbiye Mektebinin Kurulmasına Dair Rapor (BOA, 2014:28).

EK 5. Mekteb-i Mülkiye'nin Kuruluşu ve Nizamnamesi (BOA, 2014:64).

ÖZGEÇMİŞ

Kübra ERBAY, 1982 yılında Erzurum’da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Erzurum’da tamamladı. Yükseköğrenimine 2001 yılında Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarım bölümünde başlayan Kübra ERBAY, bölümünden 2005 yılında mezun oldu. 2014 yılında Eylül ayında Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Resim İş Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans öğrenimine başladı ve halen daha öğrenimine devam etmektedir.

